

Politikai
röpiratok.

22.

323. u 1875"

Ballagi László

RHAPSZODICUS
TANULMÁNYOK

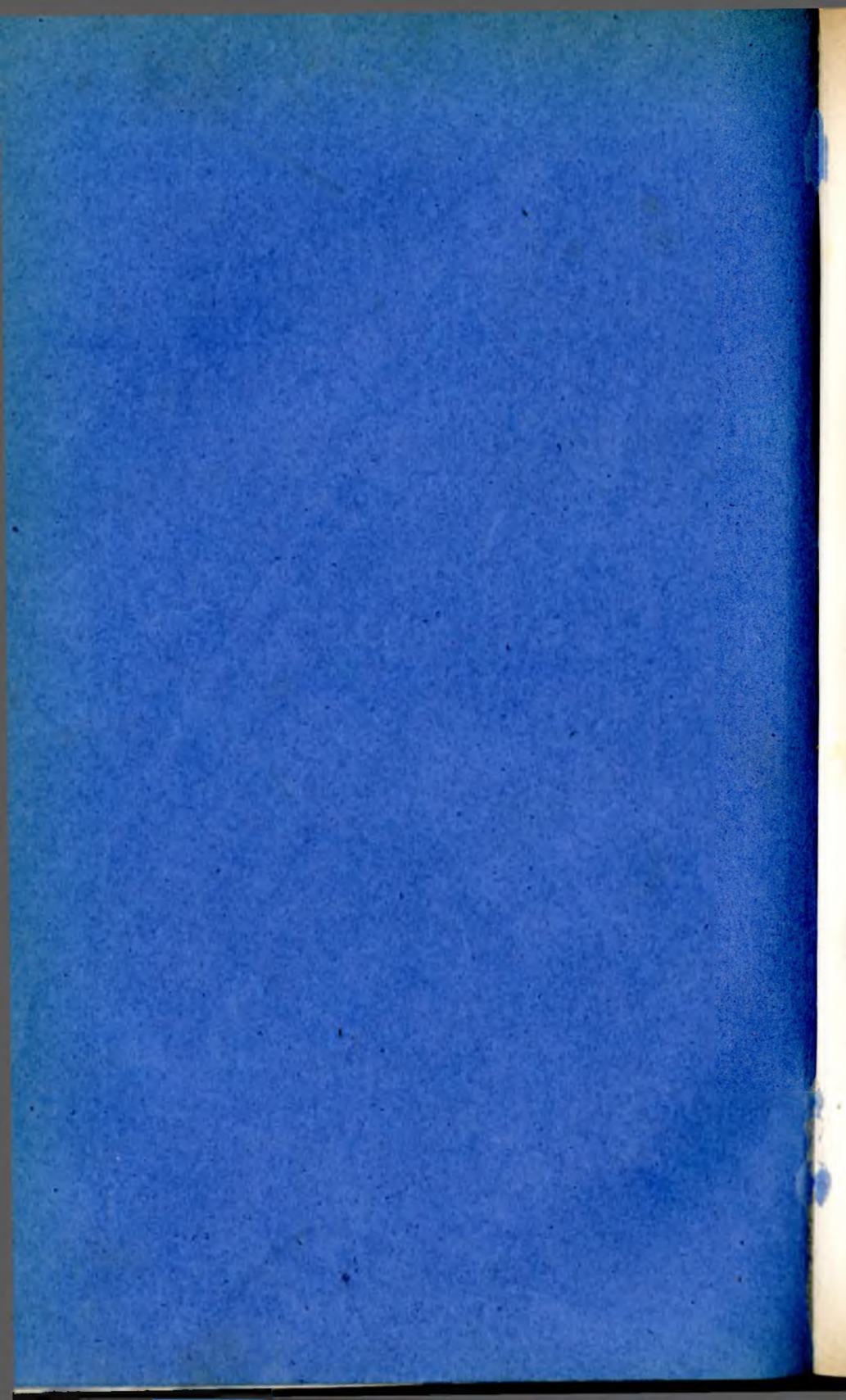
*az alkotmányosság,
a nagy szavak és humbug köréből.*

1874

LUKA GUSZTÁV.

7

BUDAPEST.
TETTEY NÁNDOR ÉS TÁRSA BIZOMÁNYA.
1876.

22
163

RHAPSZODICUS
TANULMÁNYOK

AZ ALKOTMÁNYOSSÁG, A NAGY SZAVAK ÉS HUMBUG

KÖRÉBŐL.

IRTA

LUKA GUSZTÁV.

7

BUDAPEST.
A SZERZŐ TULAJDONA.
1875.

Rectius vives Licine, neque altum
Semper urgendo, neque dum procellas.
Cautus horrescis; nimium premendo
Littus iniquum.

Horatius Flaccus.

Dⁿ BALLAGI GÉZA.

ELŐSZÓ.

Ezen tanulmányokat, a múlt télen önmagam eszméim tisztázására, és úgyszólván plasticusabb alakban elémbe állításuk végett írni kezdtem; hogy az eszmék és tények közzavarában, saját megnyugtatómra nyugodtabb és elhatározóbb érvekhez jussak, a nélkül, hogy azok közzétételére határozottan gondoltam volna. Irtam a meddig a rossz idők ezen munkát megengedték, és abba hagytam, midőn a kivirult tavasz a mezei gazdát foglalkozása folytatására igénybe vette, ismét elővén az idejű tél első felében, azon határozott szándékkal, hogy közrebocsátom.

Sem személy, sem párt érdekében nem írok — hanem midőn veszély fenyeget, önvédelemre ragadom a tollat s önmagammal és léte mért védelmezem az összeget, a hazát is.

A bábeli eszmezavarban, midőn liberálisnak nevezi magát az abszolút parlamentarismus minden része, és conservatív köpenyt csak éppen az eszmezavar nagyobbítására öltenek fel — az ő alkotmány követője és híve — az englizirozottak ellenében, csak magyar alkotmányosnak vallhatja magát.

47-ben conservatív voltam, és ha 48-ban fel sem foghattam a revolutio szükségét, midőn hazámnak védőkre szüksége volt, és erre felszóllítottam — egy óra múlva váltólázam daczára utban voltam, és 6 hétig táboroztam, és szolgáltam volna folytonosan, ha ezt betegségem meg nem akadályozza.

Kényszerült tétlenségem alkalmassá tett a győztes hatalom alatt hivatalt vállalni — a többség ellenében azon meggyőződés

volt, hogy kötelesség a hazának minden körülményekben szolgálni és fenntartani a hatalomból mind azt, a mi engedélyeztetik.

Most is azt mondom, hogy igazságom volt, és ha többen vannak, kik megvetve a handabandázók kiabálásait, példámat követik, — bizonyosan kevesebb fájdalom és bajjal úsztuk volna által a hatalom uszályhordozói erőszakoskodó időszakát.

Egy év múlva sikertelen feláldozásomat látván, visszavonultam.

Megyém és ismerőseim tudják, hogy anyagi haszon nélkül tettem ezt, hogy a hatalom bérencze nem voltam és a múltra nem emlékeztem soha. Ha hivatal lett volna egyedüli vágyam ezt utólréhettem volna ez előtt ép úgy, mint ezután és jelenleg is.

Midőn az alkotmányos aera kezdetén a megyei választmányok újra alakítottak, nevem felolvasásánál egy „meghalt“ szó sem emelkedett — nem keverttem össze a hatalom dicsőítővel — és ez több volt, mint reméltem, mert nem hittem ennyire méltányosnak a nagy közönséget.

Mivel az absolut parlamentarismus barátja nem voltam, nem is lehettem pártjainak tagja, habár bár melyik szívesen látott volna övéi között — és ha egyik vagy más pártnak ideiglenes működését elősegítettem, ez mindég független állásom megóvásával történt.

Ha reakcióval vádoltatnám, ez csak olyanok által történhetnék, kik ezen szónak valódi értelmét nem tudják, és saját tendenciáiknak elpalástolására a gyanúsítás fegyverét használják. A reakció kívánsága mindég az elnyomásra régebben célba vett módoknak újból alkalmazása, vagy céljainak utólrérése tekintetéből új még meg nem kísérelt elvek és módok alkalmazásában áll — de semmikép sem tukmálható arra, ki alkotmányosság mellett és talán épen a reakció ellen küzd.

Nem védelmenre irom, mert ezt soha sem tettem — nem is volt szükségem reá — és nem is teendem, mert meggyőződésemet a közönség sokszor csalékony moraja meg nem renditendi soha.

Nem önmagamért teszem, de nyilvánított elveimért — nehogy az alacsonyság személyem gyanusítása által elveimet ostromolja.

Miként akkor, úgy most is meggyőződéseim kimondásában vissza nem tartóztat az, hogy magam vagyok — tudom hogy kell lenni mindég valakinek, ki első hág fel a bástya fokára, hogy ezt legsűrűbben találják az ellenséges csapások, és győzedelmes társai legtöbbszörre testén keresztül teszik első győzelmi lépésüket.

Anyagilag csak áldozat az, a mit teszek — és csak megtámadások lehetnek jutalmam.

De a bátraknak kell előre menni — a habozás nélkül teljesítem kötelességemet.

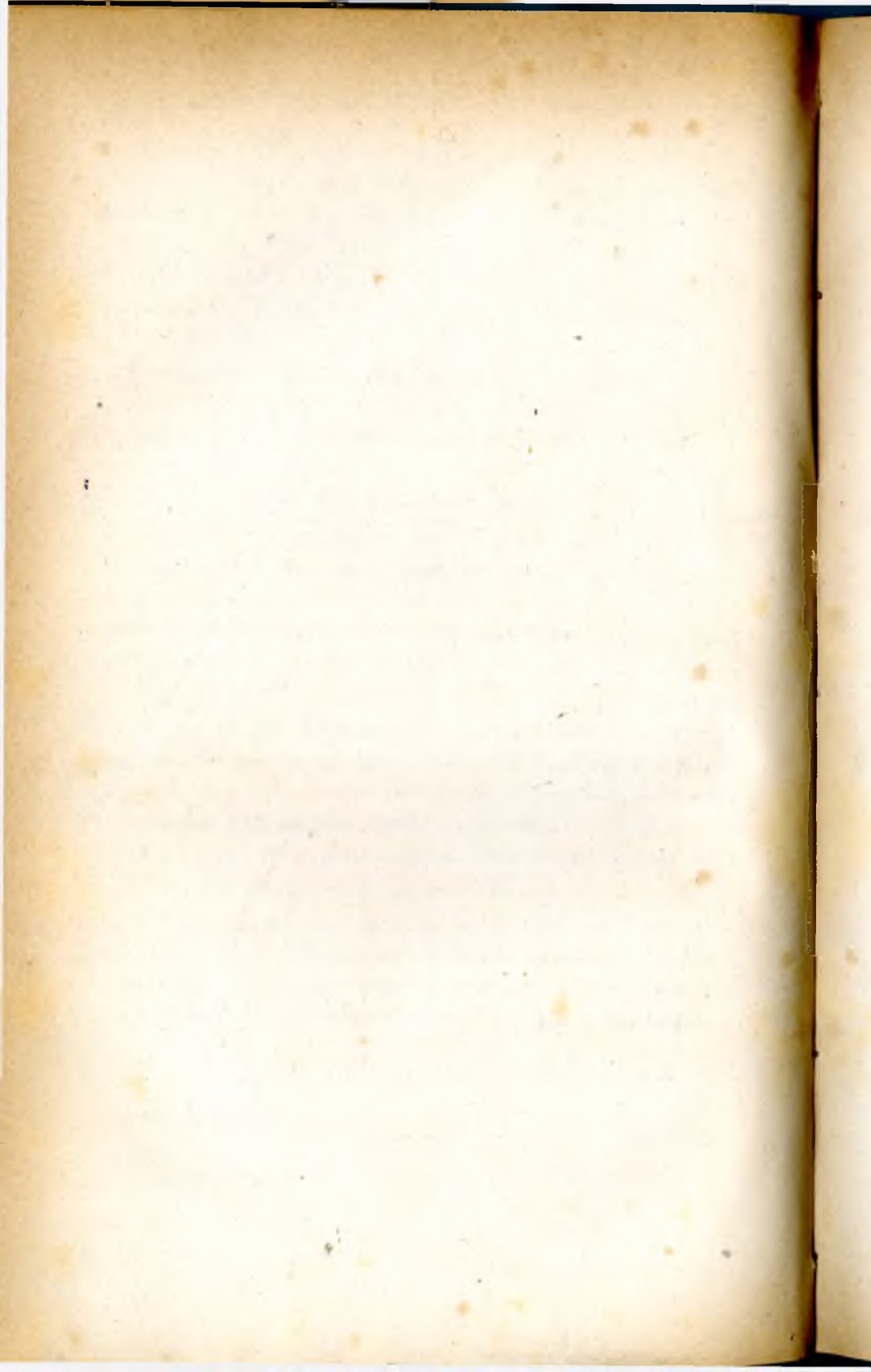
Talán azt mondhatják, hogy itt vagy ott trivial modort használtam (ez dicsőség volna Jókai budget-beszédje után, melyet a „Magyar Ujság“ szintén triviálnak elkeresztelt), távol legyen azonban tőlem Jókai tollához a magamét hasonlítani, — de azt hiszem, hogy vannak állapotok és körülmények, melyek taglalásánál senkinek sem lehet emelkedett irmodor hatalmában — ha erre különben képes volna is.

Hercules fél-isten vala, de nem tudok költőt, ki nagy tetteinek elsejét t. i. Augias istállójának kitisztázását eposza tárgyául választotta volna. —

Kétségkívül többszörös vétkek fordulnak elő a helyesírás ellen — de megbocsáthatók, midőn szemeim gyöngesége az üveg hosszabb használatát nem tűri és a nyomtatványok többszöri átnézését lehetetlenítették — hozzá járulván még azon körülmény, hogy mint falusi lakos és gazda otthoni foglalatosságaim ezek hosszas megszakítását tiltották — tehát nem tiszteletlenségnek, de a kényszerűségnek jele ez — a miért őszinte bocsánatot esedezik a közönségtől

Kelt Budapesten, február hó 10-én 1875.

A szerző.

I.

PÁRTPROGRAMM.

Tág tér nyílnék ezen cím alatt a gúny és nevetségesség nyilvának szabad menetet engedni, s elborítani velök azokat, kik állásuk, a közbizalom, nevök, vagy befolyásuk segélyével magok után ragadták pártok alakjában a haza áldozatkész közvitézzeit, az elsők előtt tudva lévő — semmibe, vagy legalább oly cél felé, melyet bevallhatlannak, vagy eltítkolandónak tartottak.

Megszünik a gúny, és a részvét hallgatást parancsol, ha nem is a vezetők, kik ennél nagyobb büntetést megérdemlenének, de a megcsalottak, vagy félrevezettek irányában, mivel ezek jót tenni hittek, és midőn félrevezettettek, meg van csalva velök együtt az összeg is, a közönség a — haza.

Nem lehet védeni, bár mily érvekkel álljanak is elő a hírhedt Dachau bankok vezetői; ninesen érv, nines bíró ki őket felmentené. Azon hiszékenyek, kik keresvényeiket, az ígért, és eleinte valószínű látszó (bumler módra előnyösnek hirdetett) vállalatok kezeibe adták, midőn a hiszékenység, a napi lapok, sőt személyes pártok által önző szempontból terv szerént, és átgondolva terjesztetett; ha könnyebbit is a megcsalottak hiszékenységi hibáján, — a bankvezetők bűnén semmi esetre, sőt bűnöket súlyosabb és gonoszabbá teszi.

Hányan voltak, ezen bankok áldozatai közül, kik kétségbeesetten mondhatták: „Nem tudom, hogy mit tegyek“; kik magok, és családjuk számára mentő eszközt sehol sem láttak; — kiknek a jövőre programjuk nem volt.

Fájdalmas ez, és rokonszenvet ébreszt az áldozatok mellett, és elkeseredettséget az intézők ellen — de midőn, egy ország, egy nép vagyona, politikai léte, jogai, existenciája könnyelműen kocz-

kára tétetik, ennek bélyegzésére nincs szó, nincs fájdalmas érzés; az ajk elnémül, a szív elfásúl, s néma minden mint a kétségbeesés.

Deák-párti vezetők, (meg kell adni az igazat nem a fővezető maga, ki fővezető sohasem volt, ki csak központja és függőnye volt az intrigák embereinek, kinek háta és bizalmat gerjesztő czéje mögött fonták hálóikat) mit tüztek ki eleinte programmúl?

Az 1867-iki státus-szerződés fenntartása, és a parlamentarismus alapján, és megerősítése mellett, az ország haladása és felvirágozása volt az a mire vállalkoztak!

Mit mond a „Pesti Napló“, a Deák-párt közlönye, februárban 1874-ik évben?

Hogy gr. Andrassy helyes külpolitikája az öszveköttő kapesa a Deák-pártnak.

És más egyéb semmi, uraim?

Minő úr tátong ezen egypárti programmagyarázatatában!

Ez vigasztaló olyan birodalomra, melynek jelen perczen minden esetre nagy részt zárva vannak a külföldi politica kapui, épen ezélttévesztő pártoskodásai által. —

Nem is folytatom, mert nem lehetne ezen thémát folytatni gúny nélkül, — csak még egyet.

Programm-e a most nyilvánítottak bármelyike?

Épen nem.

Egy státus-szerződésnek indefinitiv fentartására kötelezettség egy kormányozni akaró párt részéről — absurd; mert habár státus-szerződések, és békekötések, bevett szokásnál fogva örök időkre köttetnek, ez által egyéb nem mondatik, sem mondatni nem akar, minthogy azok előlegesen ki nem tüzött tartamra számítvák. Az idők folyása azonban az alkalom, a haszon és változott körülmények módosítják vagy megsemmisítik az elsőket, a másikat pedig háború váltja fel, mint a jó időt az esső; és viszont. Kimondhatja egy párt kívánságát egy szerződés vagy a béke fenntartására, ha ennek módosításáról van szó; de ez csak kívánság lehet a jövőre; de programmnak a jelenre örültség. Ez a jövő tervezete, miről akkor szó sem lehet, midőn egy bevégzett tényről, a múltból van a szó, melynek minden körülmények között előre kijelentett fenntartása, a státus-élettel ellenkező megállást, és egy nemét a bénításnak foglalja magában, mely a státus-lét egy tagja, vagy izmára kimondatik.

A parlamentarismus fenntartása épen oly kevéssé lehet program; ez sem lehet jövőndő, ez is behozatala perczétől fogva múlt — és természete változatosságánál fogva, annyira nyúlékony; hogy mint a politicában igen sok alkalommal, itt sem lehet elhatározni, hogy a parlamentarismus hol kezdődik és hol végződik, — ha csak az utasítás nélküli képviselőség nem tartatik ennek ismeretető jeléül — ennek azonban, mint személyes előny fenntartásának kimondott akarata, egyszersmind a személyes érdek felül emelése a közérdek fölé, és közvetett nyilvánítása annak, hogy akár egy, akár a képviselők öszvege az ország többi lakosai ellenében az önérdék politicáját követi.

Ez egy Verwaltungsrath programja szokott ugyan lenni, de egy párté, mely kormányozni akar, nem lehet.

De ha lehetne is, tett-e ezen párt, vagy inkább vezetői által két párttá szakasztott testület, (mely rideg organisatiójánál fogva a függetlenséget, a szabadságot kizárta kebléből), tett-e ez a parlamentarismus fenntartására valamit? Mivel virágoztatta fel oly nagyon a hazát? miben állott az ígért haladás? — — —

Kezében volt minden hatalom, Nép és Király egyaránt nullifikálták magukat, néma bizalommal volt reá fordítva minden szem, irók és lapjaik csak ezt magasztalták; és a parlamentarismus ellen nem emelkedett egy árva szó sem.

Ki akadályozta a képviselőház vezetőit a felvirágoztató működésben, ki volt, ki nekik a bölcsek kövének feltalálását, vagy bármely arcanum mysticum befőzését tiltotta volna?

A Deák-pártot bizonyosan nem akadályozta a Tisza-párt az egyezkedésben, melynek 1867 volt a kifolyása, mert a közös vezetők egymásközi egyesség eredménye, és a szavazás csak a „mise en scene“ volt a publicum számára — ekkor még mindkét pártvezetők elérni remélvén a többséget. Midőn pedig az egyik Tisza vezetése alatt megalakult, és kisebbségben létét észre vette, a negatio egyetlen fegyverével küzdött egyedül, mindég leszavaztatott, és egy lényeges rendszabályt sem akadályoztatott meg.

Vagy talán a programmélküliséget ugyan azzal akarta megdönteni?

Igazán, jobban soha sem éreztem, hogy „difficile est satiram non scribere“ mily nehéz az embernek saját akaratja ellenére gúnyiratot nem írni.

Tiszának pártja, lett bal, mivel az első jobb-pártnak nevezte magát, és tagadta a befolyásával létre jött státus-szerződést, melynek fenntartását tűzte ki a jobb-párt programjával.

Tagadni vagy programmúl kitűzni egy szerződést, mely bevezetett tény, — egyiránt absurd. — Annak megváltoztatása, módosítása, vagy teljes félretétele, és az ezt engedő körülmények bekövetkezésének óhaja, kívánság tárgya lehet — de programm soha.

A mi még nem létező de csak remélt feltételektől függ, abból pártalap nem építhetetik, mit az általok törvényesnek ismert testület többsége törvényesített, azon vitázni, bizony igen furcsa; és ennek leggyöngédebb értelmezése volna, hogy valaki tréfát akarván magának csinálni, hévvel veri egy majdnem évtized előtt arra elballagott medvének a nyomát.

Egy valamely miniszterium tárczájából kikerült szerződés elfogadása vagy elvetése lehet pártprogramnak egy része, mert ez a jövődő, de bizony nyomorúság jele marad mindég, ha egyéb terv, egyéb programm nem létezik.

De egy képviselőház tettei, vívmányai nem egyes pártoké, hanem az öszvege, nem jön a törvénybe, hogy kinek többsége alkotta ezt és azon törvényt vagy cikket; egyiránt felelős az ország színe előtt annak minden vezetője, ki a kezében lévő faktorokat helyesen fel nem használta, vagy működésüket gátolta.

Vívmányokul alig tekinthetünk egyebet, mint a Plutokrátiának engedett, sőt az ország rovására segélyezett szabad mozgását, melylyel ezek „statust in statu“ képezve, mindenkép elősegítették; szabadon csinálván pénzürtéket vagy rövidebben mondva pénzt (mint vertek némelyek Ulászló és Lajos alatt hamisat, mert az országnak oly tömérdék alapnélküli papirokkal elárasztása, bizonyosan egyéb nem volt); mert csak úgy mint a bankó képviselte ennek értékét. A Plutokratia felszedte az értéket, és megmaradt a papir áldozatjainak.

De mégis létesítették ezek által vasutak, és a főváros is szépítettett, és fög szépítetteti, ha marad erre pénz — mondhatná valaki.

Megeríte-e ez mind, csak felét is annyi szétszórt és szétfecsérelt pénznek és vagyomnak?

És ha meg is érte, volt e joga észszerűen valakinek parfüm, és pomádékra, dísz-ruhákra fecsérelni annak a pénzt, a kinek kenyérre és bundára volt szüksége? Tulán a kieciezomázott úrfiak és akkori

bumlerek, talán Cicero ékes szava győzött e Pharsalus síkjain, midőn Caesar sebforrásokkal gazdag veteránjai kikent képeik felé szurkáltak?

Talán ezen üresség, ezen programmtalanság köpenye alatt be nem vallott érdekek lappangnak?

Be nem vallhatót, csak dynasticus kérdéssel kapcsolatban lehet képzelni, mert ilyenek vitatása tilos.

Ha pedig ilyenek ki nem mondatnak, azt valamely pártra reá fogni gyanúsítás büne nélkül nem lehet.

Akarva nem akarva, maradnunk kell a programmnélküliségnél.

Miként létezhetik ekkor két párt?

Miként képviselheti ez az országot, ha programmjá csak személyes érdek lehet?

Miként jöhetnek ezen alkotmány-szurrogát feltalálói azon baroque ideára, programmot felállítani akarni?

Ez az ő titkuk.

A hidegen szemlélő az egészről csak azon meggyőződést merítheti, hogy az egész panacaeáról, melylyel az országot megkenték, önmaguknak legkisebb fogalmuk sem volt; vagy hogy csak elrontatni, és desorganizáltatni céloztatott az egész gépezet, hogy egy óra badarül szétszedett alkatrészeiből egy abszurd vetőgép felállítsassék — melylyel csak konkolyt vetni — és csak ezt lehet aratni.

Programm, (országos tekintetben) ott, hol egy ország, vagy annak részei nyíltan, és egyenesen nem nyilatkozhatnak, nem is létezhet, (mert a megromlott sajtó nem tekinthetik a valódi, vagy részletes közkiváratok kifejezőjének), ott csak pártérdekekről, csak önzésre fektetett előnyök kivívásáról lehet szó; melyek magát az országot csak mellékesen és indirect vagy épen nem érdeklik.

Programmnak nevét nem viselhetik ezen lapok; mert egy részben tanulmányok, más részben indítványok, melyeket egy magányos ember részletezés nélkül, (mivel ezt az általános tervrajz bár csak feltételes pártolása előtt nem tartanám motiválnak) a közönség elébe terjeszt.

Programm, csak ezek következtetése lehetne, és annak gyakorlatban miképen érvényesítése. Ezen szorosan öszve sem függő, és rendszer nélkül egymást követő tanulmányok, csak alkalmi érdekűek; és teljesítették kötelességüket, ha azt felköltik, mi az „associatio idearum“ alatt értetik.

II.

A PÁRTOK.

Ezek egyáltalában, különösen pedig a parlamenti pártok, hasonlítanak oly juhászathoz, hol csak kétféle falka tartatik, az egyiket az ürük, a másikat a kosok képezvén.

Meddő mindkettő, az éltető és fenntartó anyaság számára közöttük nincsen hely.

Ha legelni meg ezen meddőség, két különböző és a menyire lehetséges, ellenkező irányban hajtatik ki, hogy össze ne vegyüljenek, és el ne tapossák egymásnak pascumát, melyen nagy meglepéssel legelészvén, azon meggyőződés édesíti a bögáncsos élvezetet, hogy a másik falkának ilyen legelője nincsen és nem is lehet.

Ha néhány nap vagy hónap mulva, — mi kiterjedt országos pascumokom igen lehetséges — változik a juhászok kedve, és reá fogják és kimondják, hogy falkáik megúnták a legelőt, „Wechseln“ a jelszó, és az ürőség csaknem ugyan azon helyeket látogatja, melyen azelőtt a kosok jártak és vizont.

Sejteni lehet, hogy azért a meggyőződés nem változik — és minden falka hiszi, hogy a jobb pascumon jár.

Előre meg a kolompos, a falkát kolompjának csengésével — mely üres és benne csak a nyelv mozog és ad hangot, maga után vonja, egyedül annak helyes lógatása foglalja el hazafias gondolatit; csüggedve ereszkedvén le a feje, ha falkáját majoritásban nem látja, búsan töprenkedvén a juhászok sülyedésén, melynek juhái nem szaporodnak, habár a pascum és a falka szempontjaiból egy harmadik vagy negyedik falka befogadását szive mélyéből — ellenezné, kenyér vagy inkább fükereseti írgységből.

A falka közepén lépdel a számár, a falka gondolkozó bölcse, hátán, ha szép és meleg az idő, a bojtár bundájával, — az oppor-

tunitás jelképével — mely ha az idő változik, a bojtár vállait fedi, és védi a jégesőtől, vagy pedig nyughelyül szolgál neki, ki nyugodni élvezetesen a nap fáradalmaival. — Viszi a füles az élelmet is, a bogrács; és szalonnával, készen azon esetre, ha a kormányzó bojtár a falka egy vagy más elv képviselőjét, ki magát kergesség (Drehkrankheit) által lehetetlenné tette, a közjó kívánalmiról megsütés által kapacitálni akarná.

Hátul ballag a bojtár, és a falkából kitérőket, hol egy röggel vagy kővel, gyöngédeden meginti, nagyobb zavar esetén pedig midőn vész-felhők közelednek, borzas jó csaholó kedvencét uszítja az elmaradók vagy lassabban haladókra, hogy csaholásával megijeszze, sőt a konokul valamely lóhere-tábla részletes taglalásába mélyedteket, egy-két ártatlan bonczon csípéssel helyeikre vissza térítse.

A falka oldalain — mint valami napi lapok — a fegyelem fenntartása végett, barangolnak, a nagy juhászcutyák, mint a juhász maga, bundával ellátva. Nem csak a farkasok ellen védik ezek az ártatlan birkákat, de kiszámított mozdulataikkal rendben tartják a kolompost is. A többi falka is nagy tisztelettel viseltetik szájaikban látható fogak iránt, melyekkel nemesak mint a kedvenc ebecske ártatlan csipésekkel intenek, de mindjárt egész darabokat kiszakitanak, az illetők nem épen kellemes meglepetésére.

Egyhangu csak egyben minden vélemény, legyen az az ürüké, kosoké, cutyáké, számaré, vagy a bojtároké — egyhanguan meg-egveznek mindnyájan abban, hogy harmadik vagy negyedik falka felállítására csak igen káros lehetne, mert ez a meddőség legelőjét csak elronthatná, sőt az egész meddő gazdaságot lehetetleníteni.

Ezen egyhanguság tart mindaddig, a meddig a legelő; ha pedig ez kifogyott, a falka széteszlik az akolban, és a rácsokban keresgél és eszik a mit talál, a fegyelemnek vége, a cutyák a konyhába, a bojtárok a búbos mellé vonulnak vissza, a számár pedig, kívül senki sem gondol, a garádokon tengődik.

Ha a gazda nem gondoskodott téli takarmányról: „dann stehen die Ochsen am Berg“ és lehetetlen meg nem emlékezni, egy a régiebb időben bölcs mondatairól híres ezredes szavairól, a ki egy a tisztvi vizsgát letevő — általa pártolt — jelöltet nagy zavarba hozott ezen általa könnyűnek hitt kérdésével: „Was möch-

ten Sie machen, wenn Sie bei einem Fluss angekommen, alle Schiffe und Ueberfuhren vernichtet fänden, und der Fluss auch nicht durch Schwimmen übersetzen wäre?“

Szájtátva állott a jelölt, és a többi vizsgálók egyaránt, míg végre az első neki bátorodván, tartózkodva említé, hogy ily esetben igen időszerűnek látná, a visszavonulást megkezdeni vagy a repülő gépek practicus szerkezetét tanulmányozni.

„Aber mein Gott ein Tschinakel könnten Sie doch irgendwo herbei schaffen!“ volt a türelmet vesztett böles ezredes helyreigazitása.

Ajánlom ezen megoldást hasonló esetekre, mert vagy ilyen megoldás, vagy a kérdés másként felállítása szükséges; különben gordiusi csomónként csak karddal oldathatik meg az, a minnek egyedül és egyszerűen más terrenumra állítása volna szükséges.

Jegyzet. Ezen czikket 1874. január és február havában irtam, tettem ezt, miként az általános objectiv használatosság azt tollamba mondotta. sértési és gyanusítási akarat nélkül — ezek gyanuját is, ezennel magantól elutasítván.

III.

NÉPFELSŐSÉG.

A macskák okulva az emberek a puszta hang, nagy szavak, semmibe sem kerülő mézes ígéretekéből alkotott csalétkéiken, melyek a gyöngébbeket és ártatlanul őszintéket ellenállhatatlanul, a reájuk készen tartott fogak alá és innét a soha meg nem telő gyomrokba ragadják, saját kiképezésükre, és hogy az öldöklés bizonyos sistémával történhessék, országos gyűlést hirdettek.

Állítani nem akarom, hogy ez csendesebb avagy békésebb lett volna az emberek ilyenmű összejöveteleinél, sőt constatálni kénytelen vagyok, hogy a dissonantia és a körmök mutogatása kifejlett parlamentaris institutiokat sejtettek. Az első kérdésre:

Valljon az egerek a macska természetes tulajdonát képezik-e?

Mivel a jelenlevők közül mindegyik fogott már és emlékezett nagyreményű egérlukakról, ezen kérdésen türehető sebességgel és nagy öszhangzással estek keresztül, mindkét párt a kétségkívüli jog és moralitás (?) által visszatartóztatott a pártversengéstől, habár itt is némely szélső-párti macska a fehér egerekre külön szakaszt kívánt alkotni.

Nem ily csendesen folyt le a második felmerült kérdés!

Valljon a verebek a macskák természetes tulajdonát képezik-e?

Itt a discussióra tág tér nyílt; voltak, kik még verebet soha sem fogtak, és ismerték megint mások verébfogó ügyességét. Az irigység is belekeveredvén, a discussió acut jelleget öltött; voltak, kik két verébnék egy gyomorban incompatibilitásukat kívánták kimondatni, mások személyességekre átmenvén, bizonyos tejfel-, sőt kolbász-sikkasztásokra is felhívták a tisztelt ház figyelmét. A szélsőbal vezetője, egy levágott farkú vörös macska, a macskák jogai szentsége, az emberi és macska jog nevében a verebekkel a kolbászokat kívánta egy füst alatt taglalni, némi helyességgel állít-

ván, hogy ha a veréb elröpül, a kolbász megmarad. Természetes és rokonszenves szónoklata magasztos lelkesedést idézett elő, míg egy más párti macska figyelmeztette a házat, hogy a kolbászok kérdése bárha nem a levágott farkak kérdését is vonná maga utánna.

A vörös macska ezt czélzásnak vevén, dühösen és hévvel, pártjától is támogatva, a farkak czélszerűtlenségéről és a modern öntetű divat előnyeiről szónokolt, kijelentvén különben, hogy ez is, mint sok más, mi valaha az övé volt, a macskák jogai védelmében veszett el. (Helyeslés, nevetés, ujongatás, éljenzés.)

Végtevére egy öreg kandur, ki a zuáv-ezredeknél is szolgált, sot a porosz fogságban az annexiót is tüzetesen tanulmányozta, következő módosítással lépett fel:

2. §. Minden veréb a macska természetes tulajdonát képezi, ha t. i. megfoghatja.

(Helyeslő fonás és dörmögés.)

Tanulság: A nép bár mennyiszor fogja és emészt meg jogait, azoktól el nem esik ugyan, de mindig erély és ügyesség kívántatik azok birásához.

IV.

HAZAFIÚSÁG.

Ez Magyarországon a dohánnyal egyszerre egyedárusított és az ország megválasztott fincaizai ügyeknek reá.

Ezt a nagy közönség kezére közre bocsátani és így becsében esökkenteni, sőt hamisításoknak kiteni az intrigansok egyedárus langesze (?) nem engedi, mert tulajdoniban a tiszta arannyal épen nem egyez, melyből semmiféle eddig ismert chemiai működés nem hoz ki egyebet, mint tiszta aranyat.

Ez egyszerű, mindennapi, változhatatlan. Volna is miért lár-mát ütni! — Ez nem a humbug használatára létezik!

Egészen másként áll ez a talmi-arannyal, mely a tudomány és vegyészeti emberei által, bár a közönség érdekében (?), megis ez által eléggé nem méltányolt éj és napi fáradozásai által hozatott létre, mely az újságok hirdetései szerint, eredeti hamisítatlan mineműségben, csak néhány világosan kijelölt helyeken árútatik. (A firmára ügyelni kérünk!)

A ki másutt vesz, az meg van csalva, és ha valaki önmaga merné ezen megfizethetetlen anyagot készíteni, az nem volna kisebb bűn a bankó-hamisításnál, és kisebb büntetést nem is érdemlenc a megfeszítésnél.

Krisztus, az istenember, ki az idejebeli morállal és hazafiui egyedárusággal merészkedett ellenkezésbe lépni, felfeszítettett a Publikanusok és Pharizeusok által, és Pilatusnak védő „Ecce Homo” szavai nem menthették meg az önzés megtámadóját.

Sokkal jobban nem járnak, kik jelenleg merészkednek az egyedáruságot működéseiben zavarni.

Első rendű hazafi volt egyedül az, ki akasztófára volt itélve; de volt elegendő esze saját bőrét biztonságba helyezni, és másnak nyakát a hurokban hagyni. Még nagyobbak, kiken ez végre is haj-

tatott. Ezen concessio felfogható, ha meggondoljuk, hogy ezek a fenmaradóknak kétségkívül legkevesebb concurrentiát csináltak.

Ezek igazi érdemeikben csendben nyugvók kegyes elnézése folytán, ön magok érdemei méltánylatául ugyanezen osztályba helyezték magokat, mind azok, kik elitélve voltak, habár egészen ártatlanul.

Ezekből s mind azokból, kiket a pesti csendélet és a sors változhatatlan akarata összehordott, alakult azon consortium, mely a kiegyezkedésért a nemzet előtt képes volt (?) megfelelni, tetteik (?), műveik (?) mint meg annyi „Opera supererogationis“^{*)} képesítvén őket, ezen és még ennél is nagyobb terheket és felelősségeket viselni, és rokonaik és protectióikkal a haza rovására viseltetni.

Első időkben egyik részvényes tag, egyúttal a képviselőház elnöke alig volt képes a sok pártkülönbség nélkül hozzá tuduló küldöttségeket fogadni, kik az uralkodó párt működései iránt rokonszenvük és bizalmukat nyilvánították!!!

Ki hitte volna ekkor, hogy lesz párt, mely nemcsak a bizalmat visszavonja, de a megtetteket egyáltalán hibás és nem kötelezőknek tekintendi.

De mind ez nem tartozik ide, a hazafiui társulat meg volt alakulva és consolidálva. Mostanáig a miniszteri székeket, a hazafiúságot a hivatalokkal együtt egyedárúsította.

Ily előnyök mellett, a hazafiúság különösen keresett ezikk lett. Ezen társaság raktárában belőle ugyan csak annyi találtatott, mint a régi auguroknál a hiszékenységből, a mennyire saját szükségletük terjedt, de a ki szolgálattal ellátatott, kapott az ezt pótló cichoriából bombasztot. Ebből elegendő készlet volt az egész ország számára és meg is elégedtek vele — legalább a többség.

Ment is volna ez végtelenig; mert olyan ezéget használtak, mihez gyanú és aljasság nem fért hozzá soha — Deák Ferenczét.

*) Neveztetik a kath. egyházban Krisztus és a szentek azon érdemei és tettei, melyre nem köteleztettek, melyekkel kötelességeiknél sokkal többet tettek, mely érdemeik őket képesítik azokat mások javára fordítani, és ezek azon érdemekre apellálhatnak.

Szent volt minden és hazafias, a mit csak tettek; ezen bő köpeny alatt elfért minden.

De nem egyedül bombasztból és Deák igéjéből élnek a leg-hazafiabb (?) pártok is, bekövetkeztek a sanyarú idők, midőn minden hivatal kiosztva, sőt a csangó ügyvédek is sz. Boldizsár közbenjárására bebujtásolva voltak.

Ez alapjaiban megrengette az egyedúrúságot, bár trafikákat változtatott czégekkel nyitottak, bár végeladások hirdettettek; a bombaszt többé fogni nem akart és a hazafiúság közös bérlői jelenleg a concursuson dolgoznak — egyedül az levén a kérdés, hogy magok nevezzék-e ki a massa-curator, és nem tekintetik-e a könyvek helytelen vitele criminalitáshoz közel állónak; mely esetben sequestri curatornál egyebet nem várhatnak.

Nem érzem magamat hivatva azon szó valódi értelmét taglalni, mely ezen czikk homlokán tündöklék, oly szent ez, hogy midőn ezt az egyes taglalni és reája így némi jogot érvényesíteni akar, ezzel csak megszejteleníti, — az összes haza tulajdona ez, mint a nap, mindnyájunké és senkié, miként a költő, a látnok éneкли:

E szikra, a hon napja lesz,
S hol fénye hön ragyog,
Az élet a hon kebelén
Újulva feldobog.

És újra fölvirúl a föld
A merre a szem néz
És minden a ki rajta él,
Munkára, tette kész.

Óh honfi őrizd e tüzet
S ne félj ha vész borúl,
E szikra fényt ad és hevet,
S ég olthatatlanúl.

V.

A NÉP SZAVA ISTEN SZAVA.

Nem Philippicát akarok írni egyes osztályok ellen, nem fel-
emelni egyiket a másik rovására. A „Nép” által az összeget értem,
mely a levonandók levonásával észlel, határoz és cselekszik.

Ez talán helyesebben volna kifejezve így: melyre eszmék
tukmáltatnak, határozatra vezetetik és cselekvésre kényszerítettik.

Ezen összegben az okosak, a bátrak, a nemes érzésűek, a
hazafiak, a megvesztegethetlenek, egyáltalában az érdemesek oly
esekély contingenszt képeznek az együgyűek, a gyávák, a zsebtol-
vajok, a hasznosítók és a nagy tömeg közönsége között, mikép
ezek a tömegben, ha az együtt működik, elenyésznek. Csak kivé-
telesen győzhet az ész szava, azok felett, kik a szenvedély és haszon-
vágyra hivatkoznak.

Ezek a jelenleg divatozó elnéző kifejezés szerint, practicus
embereknek neveztetnek.

Ha vészkiáltás üldöz valakit, hiába fordul igazságért a tömeg-
hez, legyen követelése bármily igazságos, elég a hasonlatosság egy
gyűlölt egyéniséggel és szétépetik (nem elszigetelt eset az első
és a Commune revolútiójából). Elhangzik, elnyomatik a védelem, a
gyilkosság rendítő vádja és a felelősség érzete feloszolván, megsem-
misülvén az ezerekre menő tömegben; a lelkiismeret kiáltása elné-
mül — és ezerek szabadosnak, vagy tréfásnak hisznek tényeket,
melytől ugyanazon tömeg egyenként, egyenként visszaborzadnék.

Kegyelmet lovagiasságot az erő soha sem, a gyöngeség néha,
elnézést talál, habár a nő és gyermek egyiránt áldoztatik atyja
bűnéért, vagy állítólagos, vagy valóságos befolyásáért.

Ne mondja valaki, hogy ez a feket vesztett szenvedély a
népdüh — a lánczától elszakadt — ettől sértett és elállatiasodott
rabszolga vad kitörése, nem; mert mindezekre a tömegben nem

gondol senki, a tömeg ujong, örül és leginkább élvezzi az oly rit-
kán izlelt féktetlen zsarnok hatalmat. Ösztönileg érzi, hogy ezen
hatalom muló, hogy kisiklik kezéből; érzi, hogy ezen hatalom
állandó gyakorlása lehetetlen, önmagának haszonvehetetlen, és
absurd, de éppen ezért kéjjel teli és azért élvezetével siet, és fe-
nékig üríti poharát.

Hasonló ez a meztelen vadnak azon öröméhez, midőn lehető
magas kalapot tehet fejére, és boldogsága határt nem ismer, ha
esernyőt hordhat hóna alatt, melyet azonban esőben soha, szabad-
ban csak ünnepélyes alkalmakon és kunyhójába teszi fel vagy ter-
jeszt ki.

Jóltevői, vezetői, legyenek azok a tudomány, szépműve-
zet vagy politika emberei, az elsőket tökéletesen ignorálja, az
utóbbiakat, ha mindég adni nem tudnak, megöli.

Az üdvös találmányok emberei, legyenek azok akár kézi
mesterség, akár a gondolat és morál mezején újítók és javítók,
szerencséről beszélhetnek, ha nyomoroghatnak mint Gutenberg Ful-
ton stb. vagy bolondok házába vonulhatnak, mint Széchenyi és
meg nem feszítettnek mint Christus.

Ez körülbelől a tömeg által kezelt igazság.

Lássuk a tulajdonképi tanácskozást, mely eredményének kel-
lene lenni — ezen ezikk homlokán tündöklő phrázis.

Ha a tanácskozmány nem erőszakoskodás, rombolás, vereke-
dés vagy gyilkolás előidézése céljából tartatik és küll erő által
ennek keresztül vitelében nem gátoltatik — mindenesetre sikerre
számíthat; sőt békés szétmenetelre is, ha ez legalább kilátásba he-
lyeztetik.

Nem a népnek úgynevezett jó érzülete, és helyes felfogása,
de a körülmények ellenálhatatlan hatalma az, mely a rendesen al-
jasabb, és a kevésbé alkalmas első vezetőket elsodorja; a szüksé-
gesség, a természet, és társadalom törvényei, melyek a vízben
az iszapot az aljára, és az uszni képeset, az első erőszakos mozgás
megszüntével a felszínre hozza. Talál és kiemel ez a tömegből
rendkívüli alakokat; kik, hogy a rendkívüli körülműlásokkal
daczolhassanak, rendkívüli tulajdonokkal ellátottnak kell lenniök.
Ezek saját érdekükben is elfogadják az alapot, melyen felemel-
kedtek, és észszel, bátorsággal, erővel keresztül viszik, lehetséggé

teszik azt; a minék már megtörténni kellett volna, s minék megtörténtét a közészerűség a gyöngeség és tétlenség elmulasztottak.

El lehet mondani sokparlamentről mit 11-ik Károly uralkodása alatt egy élencz az útmutatóra felirt a visszatérő képviselők számára :

Ihr Reichstagmänner alle
Reis't doch nicht so geschwind
Die Dinge, die zu thun,
Schon lang gethan ja sind.

Egy szóval a népből kiemelkedett egy dictator, ki a koronát fejére tette, legyen az polgári cím mint Washingtoné, vagy császári mint Napoleoné, mindkettő megfelelt a szükségnek. Egyik kivítta népének a függetlenséget, a másik a dicsőséget, mindkettő megadta népének mi után leginkább vágyott; sőt az utóbbi többet is kívánt adni, mint kértek tőle, megelekedtek volna már felével is a dicsőségnek.

Midőn felül emelkednek, mindegyik önként elismeri, hogy ez Isten szava, és leggyakrabban megfélekedzik megadni a népnek, a mi a népé. Elfelelt a mennyire embertől lehetséges magát feledni, elfelejt boldogítani, a mennyire boldogíthat; túl megy a határokon, túl a kívánalmakon, feledvén a szükségességet, mely őt felemelte; és ezen feledés mást tol önmaga helyére.

Ha nem tömeg, nem egy zsarnokoskodó főváros, nem egyes pártok a többire reá erőszakolt nézete, valamely kívánság; hanem igazán egy ország általános óhajtása; az kikerülhetetlen parancsoló mint a sors, annak meg kell történni; és az ellenvéleménynek meg kell hajolni mint Isten végzése előtt, és ez értelemben „a nép szava Isten szava“, melyet lealacsonyítanak a bumlerek, midőn ezt elescamotirozván, helyette elálczázott saját érdekeik kívánalmait tolják fel.

VI.

DOKTOR.

Ez azon első lépcső, melyet a közepszerűség Németországban kitalált, mások fölé emelkedni. A szemfényvesztő, a bűvész hírére vágyódó első lándzsatorése a hiúság homokján. A gyomornak első túlterhelése más által öszvehordott étkekkel, a melyből legtöbb esetben a „miserere“ chronicus baja támad, mely leginkább meglepi a politikusokat, ha az angol constitutióval foglalkoztak. Ily állapotban vannak leginkább meggyőződve, hogy bámúltatnak igazán, feltétlenül, és a mi főkivánságuk: szájtátva! mert ez a legbiztosabb jele, hogy még miniszterek is lehetnek. Ha ezt elérték, akkor önként befordúlnak magokba; és hasznosabb elveket visznek a praxisba mint a pusztá angol theoria, melyet a kegyes publicum élvezetére hagynak.

Ez szükséges is. Az emésztésre is kell gondolni; és ezen alkalmommal eszembe jut mit a boldog emlékü devalvatio idejében egy élencz mondott egy aranyat és ezüstöt evő kétfejű sasról.

Tovább már nem megyek a tudós témával, mert még rosszabb is találna a tollam alájönni, tehát inkább rövid definitiót használok.

A Doctor vagy tanár (kivéven a kiveendőket) névnek valakire reáragasztása — benne a helyzetnek és önismeretnek azon helyes felfogását költi, melyre a számár jutott, midőn az oroszlánbört füleire húzta.

Leginkább veszedelmes, ha tudós academiában felvétetik, mert akkor közköltiségre tojik s rakja be kakuktojásait az üres fejekbe, és egy bolond ezeret csinál. Ha pedig ekkor országlásra adja magát, jaj a szegény országnak, mert beteljesedik a közmondás: „Egy bolond követ dob a kútba, és száz okos sem húzza ki“.

VII.

SZABADSÁG.

Te égnek szülöttje, magasztos, felfoghatatlan, örökké bájoló! csábításaidban ellenálhatatlan, kitöréseidben megsemmisítő! kinek ellent nem áll semmi, ki áthatolsz mindent, ki felmelegítve földünk milliárd évek alatt megkövült rétegét, forró lehelletedre a holt földnek szive ver, izzó vére kering, és öröme elbizakodottságában feledi az örökség törvényei által megszabott utját, feledi, hogy visszatérni kelletik minden évben előbbi helyére — megrendíti kérgét, sziklát és hegyet mereszt fel, hogy ezeket megrepszelve mértföldnyi tűzoszlopokat küldjön győzelmi jelül az övedző légbe.

A föld lakói örökre alkotott műveikkel ellenállás nélkül szétzúzva, eltemetve, véresen fetrengnek, hogy a hamu és romokból újra emelkedjék minden, és visszatérjen mint önmaga kiindulási pontjára.

Meg fognak e szünni valaha bájaid? forró tekinteted meg fog e szünni elhamvasztatni imádóid? Meg fogsz-e halni önmagad?

Nem.

Míg emberi szív lüktet, míg küzd, ég, él és lehel: forró szeretete tárgya leszesz, — kielégíthetetlen, elérhetetlen, kimeríthetetlen és talán épen ezért örökké imádott.

És ha boldogságot nem adsz, fogsz e legalább megnyugvást, irt a fájdalomak ellen csepegtetni a vérző keblekre?

Soha. A kimerültség egyetlen adományom, mert a ki engem szeret, már nem szabad. Szabad csak az lehet, ki engem nem ismer, kinek reám szüksége nincsen. — Maradjatok a földön; ne téveszszétek el vele az ideák országát; úgy alkottattatok, hogy kiálljátok a földi bajt, és a léleknek fennmarad a remény, melyet a régi pogányoknál is visszatartott Pandora a szelenczéjében.

Maradjunk tehát a földön, mert nem távozhatunk.

Ha sajtó kebellemel is, vizsgálódjunk s igyekezzünk elérni a lehető legjobbat.

Szabad az oroszlány a pusztában, ki ereje öntudatában dörgő hangjával megrezzenti a sivatagot; a megrémültekekkel éhségét vagy vérszomját csillapítja, sétál, alszik és mással nem törődik.

Szabad a sas a sziklán, és midőn tág körökben átszeldeli birodalmát.

Szabad a bagoly is odujában, midőn nappal a csendes éj és áldozatira gondol, melyeket nesztelen szárnyain édes álomban meglepend és csak erős körmei közt eszmélendnek föl.

Szabad a törvényen kívül helyezett gonosztevő, mert ez a másokat fékező törvényeket megveti és ignorálja. Fél ugyan tőlük, de tudja, hogy neki menhelyet és védelmet nem adnak.

Szabad a vad, ki személyes vagy törzse ellensége nyomait követi a rengetegben és ha utóleri, hajbőre véres fürteivel ékesíti övedzőjét; már törzsénél csak feltételesen szabad, itt már nem ölhet meg senkit egy vas-szögért.

Perczekre szabad rosszat tenni a féket vesztett néptömegnek, mely a törvényesség és emberiség gúnyára „Szabadság! Egyenlőség! és Testvériség“-et hangoztatva, és magával hurezolvva első áldozata holttestét, ezt a lealázott szabadság jelképének tekinti.

De szabadok-e igazán mindezek, midőn felettük áll az erősebb kérlelhetetlen joga, és alig lehet kérdés, hogy mindezeknek egyaránt van-e szabadságuk a jónak gyakorlatára, és nincsenek-e inkább kényszerülve a rossznak elkövetésére.

Nyitva áll-e a tér azoknak, kik tiszta kebellemel, hazafi-lélekkel, elszánt akarattal a „jó“ után rajongnak, és saját felfogásuk szerint, tiszta lelkiismerettel és akarattal jót tenni kívánnak. Nem veszem tekintetbe a „vis inertiae“-t, azon ellenállást, mely a tömegek természeténél fogva a mozgást és haladást megnehezíti, csak felemlitem inkább a trivial, a nevetséges és boszantó akadályokat, melyek azokat környezik, sőt a jótévésben akadályozzák, kik ésszerűen haladni és javításokat tenni kívánnak.

Bele körmöli magát a fennállóban érdeklött és állását vagy inkább kényelmes ülését látván mozgósítva, kétségbeeset dühhel harcol ellene és segittetik ezen működésében mindazok által, kik

egyedül a fennállóban remélnék, és csekély tehetségeik öntudatában a változásban a „fnis mundi“-t a világ végét látják.

Az irigy, a személyes ellenség, a hiu, a versengő, sőt a versenytárs, kik szenvedélyeik sértését, vagy önön eszméik tulszárnyalását látván, a „helyesebb“ ellen halálos ellenségként rohannak; még ha kenyeret nyujtana is, a reá dobott kövek helyett.

A kolompérnak, mely jelenleg nélkülözhetetlen eledel, első terjesztői csak ellenállással találkoztak, s nem volt azon ros, azon betegség, mely neki nem tulajdonítottatott volna.

Nem ily nehezségekkel küzd, ki a szenvedélyekhez szól, ki a hiúság, a haszonlesést és aljas szenvedélyeket választja ki magának, ki szélvész és port idézván fel az elvakított szemek és a kapzsi szenvedélyek előtt csalátkeket terit, mindenkinek ígervén, hogy része leszen benne.

Jót tenni egyénenként, már nagyon ki van kiáltva, és sajnos, nem okadatolatlanul; mert ha valakinek hatalmában volna, mindenkinek egyszeri vágyát remény nélkül, hogy a 2-ik és 3-at is teljesítendi, betölteni, bizonyosan $\frac{9}{10}$ részben ellenségeket szerezne magának, mert nagyobbára azt kívánták és ő azt teljesítette volna, a miről, miúton elérték csak akkor győzöltek meg, hogy tulajdonkép nem is kívánták, mivel igen távol voltak a böles mondattól: „nosce te ipsum“.

Jót tenni krajczárok osztogatásával és egyes kivételekkel bizonyosan nagyobb mérvben is lehet, de nem hiszem, hogy sokáig sétálna szabadon a városban valaki, ki a krajczárokat marokkal jobbra-balra dobálná. A romai patricius, ki polgártársai adósságait kifizette, számkivetéssel vagy a tarpeji sziklán lakolt.

Minek tartod te, hol találtad fel, és hallasd végtére mit tartasz te szabadságnak, vagy legalább legközelebb álló surrogátumának? kiálthat fel, a hosszas okoskodások által felingerelt olvasó!

És alig merek válaszolni. A gondolat oly gyöngé, annyira eltörpül, az égi test előtt, oly kevés, csaknem kétségbeejtő, mi ehhez hasonlít, hogy csak azon öntudat, hogy „homo sum et nihil humani me alienum puto“, melynek ha nem is betűszerinti értelme: gyöngeségem és tökéletlenségem érzetében tudom, hogy

ember vagyok és semmi emberfölöttit nem igénylek, és mint ilyen elnézésért esedezek.

A „szabadság“ a törvény, igazság és felebaráti szeretet örök talpkövein nyugszik. Kevéssé védett és hosszan elnyúló határai, az önkény, az elnyomás, az erőszak, az igazságtalanság, embertelenség és kegyetlenség által környeztetik, örök harcban ezekkel nyugalmat és álmot ismernie nem szabad, kard és fegyverrel kell állnia mindég a résen, mert ott, hol a társadalom kezdődik, ott az egyéni semmivel körül nem írt szabadság végződik. Ha két még legjobban is össze illő társ szövetkezik egymással, és ez igazságos alapon történik, egyenkint annyit áldoznak fel egyéni szabadságukból a mennyi a megférése multhatatlan szükséges. Az egyik feltétlen szabadságát csak a másik rovására, sőt rabságával élvezhetné. Ha többen, ha egy társadalom, egy nemzet létesül mentől nagyobb, mentől számosabb és sűrűbb a népesség, mentől inkább van egyik a másik rovására a megélhetésnél, sőt kényelménél akadályozva: az egyéni szabadság annál kisebb és csaknem semmi, a midőn csak az állati tenyészet korlátai között mozoghat, a hazája kormányából és a nemzeti szabad elhatározásától (Selbstbestimmung) megfosztott emberiség.

Még szomorubb, midőn a példa és tapasztalás azt tanúsítja, hogy egy kasztnak, vagy nemzetnek több szabadsága mindég csak mások rovására létezhet.

Anglia szabadságában India népessége nem számol; a régi görög, római köztársaságokban a heloták és rabszolgák csak igát és törvényen kívül helyezést éreztek — Észak-Amerika egyesült államaiban szabadon növekszik, és terjeszkedik a caucasi faj, a régi föld ura az indus rovására, mely kiszorítottik és elvész.

Szabadság a nemzeteknél tehát más nem lehet, mint más nemzetek befolyásától és kötelékeitől ment állás. Az egyéneknél az egyéni nézetek, és meggyőződés lehető leghabzóbb nyilvánítása tettel, szóval és nyomtatásban és az arra képesített egyéneknek lehető legegzenesebb befolyása az önkormányzat és ország sorsára.

Ezen befolyás gyakorlása sem születés, sem választásokra nem szoríthatatik, hanem nyitva kell állani a kapunak, hogy azon minden honpolgár saját igyekezete és önálló törvények hatalmánál fogva bemehessen.

Ezeknek összege vagy te isteni lény! és nem azon prostituált, kit diadalszekéren vonczol magával egy ujongó néptömeg, kinek hymnusa a guillotin furiái vértől rekedt torkaiból hangzik, kinek főpapja a hóhér, oltára a vérpad, kitaratója az önzés és irigység.

Nem te vagy az, a kinek nevében kormányoznak jelenleg, kik egyéb hasznodat venni nem tudják, csak midőn szükségleteik beszerzésére, kéjelgésre — és ha adományaidból kifogytak — eszimatiztításra használnak.

VIII.

EGYENLŐSÉG.

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy ember (kettő is lehetett), ki ha nem is mint Romulus és Rémus, farkastejen, de angol bőrvászonba burkolt papir-czuczit szopott, természetes, hogy mint ápoló szülői, Abraxas és neje Abracadabra, inkább vastagság mintsem magasságban terjedt; az emlőtől elválasztatva, először a viziszony miatt sörrel táplálkozván, azután is Abraxas papát, utána pedig Philips, Millers, Crabb, Raffhiead, Raithby, Tomkins, Gneist, Cox, Todd, Erskine, May angol írókat és maradékaikat falta fel. Csodálhatni-e, ha ily eledel, melynek egyedül név-elsorolása képes a veszettség első biztos jelét, az állkapcsa-göresöt előidézni, a serdülőre is károsan hatott, férfikorának bűneit előre is jelezvén.

Ekkor ugyan is, mint a vásári bűvész, minekutánna papírt és rongyot evett, végetlen zsinórokat motoláz ki szájából; ő ezt nemcsak a báméskodók csodálkozására utánozta, de pántlikái fedve is voltak a megemésztett írók szavaival, ezekből készített ő hálót, s annyira befonta a báméskodókat, hogy ezek végre mozdulni sem tudtak, és a teendőről csak ezek után kérdezték egymást midőn zsebeiket kiürítve találták.

Megeléglvén itt, hogy polgártársait az igazi szabadsággal és a saját lábat pótló mankón járással megismertette, körülnézett, hova terjeszthetné áldásdús működését.

Egy kutya-lakodalom vonult el épen előtte, és az ki humanisticus érdekeinek eleget tett, a kutyalismus boldogítását sem akarta feledni. Megállítván a csapatot, végnélküli szófórrását lemotolázta.

A siker meglepő volt; a kutyák szégyenleni kezdék magokat, hogy kutya-alkotmányosok és ebconstitúcióval szerettek volna megáldva lenni, mi a kutya-felfogás szerint egészen más valami

szabadabb és a kutya-méltóságához illőbb kifejezés — farkaikat lábaik közé vonva, szépen eltakarodtak.

Kilenczed napra azonban az állkapcza-güres mindannyin ki-tört, az eddig mindig jónak talált vizet megvetették, kimondhatatlan inger lepte meg őket, a szabadság és egyenlőségről vitatkozni és egymás boldogítására kísérleteket tenni. — Mint mindig ilyen esetben, első boldogság, melyben mindnyájan részesültek, a jó össze-vissza marás volt, jutott mindegyiknek belőle és a fogak azért megmaradtak. Mindenesetre gazdaságosabban ment a discussió, mint az embereknél.

A józanság és a megszokott elleni iszony folyton terjedt, míg meg nem ízlelt angol gépek hajtószíjjai lettek irigylendő csemegék, angol melancholia fogta el a kebleket, és a métely kifejlett czapalizmusba ment át.

Hat óráig tartó vonításban bebizonyította itt egy tudós pudli, ki az első forrásból kapta a ragályt, ennek szükségességét, elmondta, mily szépen és irigylendően élnek a czápák mások rovására India tengerein, épen úgy, mint Európa sós vizein, — s mily boldog lesz a kutyasereg, ha szintén ezek törvényeit elfogadja.

Miképen jutott a czápák czapalisticus intézményei taglalása közben azon berekesztéshez, hogy minden kutya egyforma, és az egész »nem« csak úgy elhet meg, ha a szabadság, testvériség és egyenlőség elveit követi — én nem tudom megmondani — mert az egész czapalisticus intézményben nemcsak egy szó sincs róla, sőt ezzel tökéletes ellenkezésben áll. — A vonyító önmaga sem tudta volna megmondani és mivel az egész gyülekezet épen oly kevésbé értette a hosszú beszédet, egy másik pudli, ki eddig büszke önértéssel önmaga farka alatt nyalakodva, az előtte szólóra nem is hallgatott, és megvetéssel nézve az előtte vonyítónak barátai és elvrokonai elragadó vonyításaért szerencsét kívánó farkesóválásait és szaglálódzásait, — s lépett a trágyadomb-szószekre.

Tudományosan bebizonyította ő, hogy a különbségeket megalapító körülmények, mint termet, bőr és szőr színeinek változatosága, némely fajoknál jobban kifejlett érzékek, mint a vizsla és kopónál a szaglás, az agárnál az éles szem és hosszú lábak, a Newfoundlandinál az uszohártyák által előmozdított úszási képesség, a mopszok ékesen felgöndörített farka, a bulldog bájdu s orra és állkapczája, egy és ugyanazon materiáknak csak módosításai, a közönség

által annyi előszeretet és szenvedélyvel tanulmányozott sebészi tudomány legújabb felfedezéseire utalva, lehetetlennek állította, hogy ily felvilágosodott gyülekezetben csak egy alapos ugatás is emelkedhetnék, mely az összes kutyaság egyenlő csont, izom és hús-szerkezetét tagadná. Ezután a chemia vegybombái eredményét említette meg, különös sajnálattal constatálván, hogy a boncztant oly szenvedélyességgel űző közönség ezen szép tudományt egészen mellőzi. Felhozta e részben, a nem mindig dicsérrelt emlithető emberiség e részbeni kivételes törekvéseit, habár el nem hallgathatta, hogy azok ugyan sokat összezavarnak, csak hogy ismét vegyészileg szétbonthassák, de tagadhatatlannak és minden kétség fölé emelkedettnek állította azon igazságot, hogy a foetus első korszakában egy King Charles és egy újfoundlandi között épen semmi különbség nem létezik, (élénk helyeslés a kicsinyek részéről) és csak az emberek elnyomása és szeszélyeik által egy bizonyos szolgálattételre sok nemzedéknek folytonos kárhoztatása, minden kutya-méltóság érzését elnyomó zsarnokoskodásaik idézték elő a jelenleg létező különbségeket. Ezeket ha vonyító rögtön megszüntetni nem is képes, reméli, sőt bizton hiszi, hogy ha az egyenlő kutya-sereg jelesbjeit, a pudlikat és társaikat e részbeni kormányzattal megbíznák, miképen néhány generatio folytán az agar lábai illően rövidülni fognak, hogy a rókaljukba is bebújhasson, és a daxli görbe lábai kellően fognak meghosszabbodni, hogy nyulat foghasson, a ször-telen vagy a tél hidegei ellen nem eléggé védett bőrökön a szőr-növésnek lendületet szerzend, és a nyár hevében kellemetlen bunda melegét illően mérséklendi, szóval ígért minden fajnak mindent, miben önmaga is alaposan kételkedett, és a soha nem hallott előnyök elősorolása által oly áldozatkészségre buzdította az egész aboyement-ot, hogy neki és társainak működésük alatt a legjobb falatokat megszavazták.

Határt nem ismert a lelkesülés, midőn a pudli-párt több vonyítói, nemesak azt bizonyították, miszerint ez nemesak a kutyaság állandó rovására nem történend, de még a felelős aboyementi kormány mindenkinek fog is juttatni a feleslegből, mert az általok meghívott műértő hyénák a kutyaság megvetett testvérei a közjó érdekében, magán érdekeik feláldozása mellett készek a haut gout legkellemeesebb kifejllettségében lévő földben rejló kincseket felfedezni és a közönség használatára megnyitni.

Megemlítettett, hogy páratlan ügyességgel és diplomatiával a farkasok és rókákkal, a kutyafaj ős szabadsága fenntartóival szőtt alkudozások remélni engedik, mikép az eddigi versengés megszűntével és a kutyaság által elfogadandó opportunitás elveinek segítségével friss húsban sem lesz hiány, egy, erős és hatalmas lesz az egyenlő és testvérísült kutyafaj, és az aboyementi kormány áldásdús vezetése mellett a haladás és felvilágosodás meg fogja teremni gyümölcseit és a kutyafaj nagy lesz, nemes és dicső, hatalmas, üdve és neve egy elefántéval mérkőző.

Lefolyt néhány aboyementi időszak, hosszabb szőrrel még sem dicsekedhetett egy sem, egy daxli sem fogott el még nyulat, és az agár nem búvhatott be a borz-lyukba, az elefánt természetéhez nem közeledett a nivellálnak kimondatott faj egy lépéssel sem, a hyenák, farkasok és rókáknak engedélyezett opportunitásokból csak a pudlik osztoztak — és ennél más változás nem is igen tapasztaltott.

A jó tartás, rendes, kényelmes élet, mely itt a kormányzó fajok önző törekvéseit koszorúzta, nemcsak szaporaságukat nevelte, de külföldről is mindinkább több társakat húzott bájkörükbe. Az opportunitások és expediensek mind inkább szűkebben jövedelmeztek. A vizslák és kopók, kik jeles szaglási tehetségeiknél fogva, elejétől fogva tisztában voltak, a pudlik által kivívott és az aboyementi kormányt képviselők előnyeiről, ha ezen változtatni nem is, de a pudlik kormányát a magokéval felcserélni kívánták, fő elvükül vallván az emberektől különválást.

Az aboyement utolsó percei közeledtek. — Hiában csaholt ennek előnyeiről egy daxli, hiában figyelmeztette a trágyadomb környezetét a végveszélyről, mely az egyedül boldogító aboyement formái mellőzésével az egész kutyalizmus vesztét vonandja maga után, esküi, miként nem rövid lábai és középtermete (a házőrző bundások soraiban éktelen vigyorgás), de a közjó kívánata egyedül indítói, miként a hosszabb lábak a közügynek és a farkasok jogos igényeinek feláldoztassanak — szavait csak az ingerült morgás követte.

Hiában emelkedett két lábra utána egy pudli, minden hatás nélkül mutogatott állítólag a kutyaság érdekében levágott farkára, számokkal hasztalan bizonyította a hústár ürességét, és a fark- és láb-adó szükségességét, hiában ecsetelte, hasztalan emlegette, hogy ez egyedül az eddig vallott elveknek következtetése, a nivellatio kivánalma, — az ilyen boldogításra méltatlan bundások és hozzájok csatlakozott egyéb hosszú szőrű és farkú fajrokonok, fogaikat nemcsak aboyementellenes modorban mutogatni, de ennek egyenesen buktára vezető modorban először is a rókákon próbálgatni kezdék, midőn pedig a farkasok ezek segedelmére a czapalizmus híveivel interveniáltak, a harez általános lón — mint mindig, itt is a jó ügy bukott; a nagy szám, a harapást jobban eltűrő bundák győztek, néhány róka, sőt egyes farkas is megfojtva hevert a harezmezőn, a többiek pedig pártfeleikkel együtt a több vagy kevésbé megronsolt bőreik maradványait így keztek biztosságba helyezni.

A győzedelmes házörzök, ha részben fájdalmasan nyalogatták is magukat, nehogy végzés nélkül haza érkezvén, kinevettessenek elhatározták, hogy igaz ugyan, miként egyenlő, a ki egyenlő, és kutya is mind, a kinek kutyaformára idomított orra elől, ilyen farka pedig hátul van, de azért jövődöre a csavargó proletár társaktól, kik a mételyt külföldről be- és széthordták, úgy mint azelőtt, jövődöre is, a kapuk előtt útveleiket elkérendik, megvizsgálandják és gyanú esetén, mint illik, régi kutya-szokásként elkisérendik, és bőreiket látamozandják — a farkasok és rókákat, mint azelőtt, úgy jövődöben is úgy tekintendik, mint fajuk elleneit, és az emberrel a modus vivendi lehetséges lévén, azt jövődöre is fentartandják.

Jegyzet. Ezen, mint több más cikket 1874-ik év január és február hónapjaiban irtam, nehogy itt oly czélzás találtassék, melyre akkor nem gondoltam és gondolhattam, határozottan kijelentem, hogy ha a pénzügyi távezárnak bár ki által is elfogadására gondoltam volna is, az bizonyosan nem, a jelenlegi pénzügyminiszter volt és lehetett.

TESTVÉRISÉG.

Azon túláradozó leginkább political rázkódásoknál különös hangnyomattal, és az emphasis szárnyain, a rajongó keblekből emelkedő azon rokonszenv és együtt-működésre ragadó felkiáltás „Testvériség“ — melyet a részvény-társulatoknál a „Dividenda“ szó pótol és a Reclame felvételére előkészíti és alkalmasokká teszi az érzéseket. — Ez azon ragasz, mely az ellentétes pártokat egyesíti, és az ellenfeleket kibékíti; mind ez változhatatlanul fennmaradván, a meddig ezt az érdek szükségessé teszi.

Ha ez megszűnik — meghalt a gyerek, oda a komaság.

A megemlékezés, a visszatörlés ideje érkezik, és a hirhedt érzeményekből nem marad, semmi egyéb, mint a mit köznyelven bosszúnak nevezünk. De az igazi testvériség sok mást és egyebet között osztályt is követel, sőt jogot ad ezen elvet nem osztó testvér fejét levágni, mert osztozkodni nem akar, másik testvérnek pedig fejét beverni, mert osztozkodni akar, a humanitás elvei leginkább abban tömörülván, hogy ezen műtétek lehető sebesen, sőt ha lehetséges minden fájdalom nélkül tétessenek meg; hogy valaha létesíthessék a rajongó keblek fohásza, hogy a kivégzendők szabadon, nem lekötve a piszkos guillotinhoz, bátran körültekintvén a nézőkön, a történelemből semmit sem sejtve mondhassák a hóhérnak: „Vágd el fejem, készen vagyok“.

Ez pedig egész udvariassággal (fekete frakban és fehér mellényben) meghajtván magát mondhassa: „kérem már megvan, legyen kegyes csak egyszer tüszenteni“.

Mily nagy vívmány volna ez a lefolyó század humanisticus tendenciái számára, midőn ezen testvériség valódi következése az örökös kifizetés ily gyökeresen, és fájdalom nélkül hajtánék végre — kétséget nem is szenved, hogy ha ilyen testvériség a sors különös akaratából folytonosan működhetne, a hóhér volna az utolsó, és legbiztosabb testvére — önmagának.

NAGYSZERŰ POLITIKAI
ESEMÉNYEK.

Nem azokat értve, melyek az idők változhatatlan forgása, az öszves világ, és emberiség folytonos érése — az elkorhadt bár nagyszerű alkotások végegyengülés által öszveroskadása, — vagy a porból, új alapból újon emelkedése, és ezen egyes vagy öszves faktorok által végzetes nagyságra emelt emberek és körülményeikből erednek, de azokat értve, melyeket a népboldogítók, a phrazis ki nem fogyó malmán, és az utopiák mindég teli országából és a nagyszerű haladásokból ígérnek; mik azt hiszem, hogy következendőkben központosúlnak:

A meglevő jónak a semmibe való felosztatása és az ismert rossznak megkötészerzése.

Lerombolása mind annak a mit az ősök gonddal és erővel építettek, és a mit ingyen és készen kaptunk, — mit átalakítani, mihez hozzá építeni könnyű lett volna.

Megvetése, megölése az egész múltnak, minden megválasztás, minden gondolkodás nélkül, a soha be nem következő, és be nem következhető szép eszék-eszmék valósitása nélkül.

Midőn pedig a hagyományokból sem hagynak fen semmit, és mind ezek pótlására, az empiricusok és encyclopaedisták biztosságával ígért csodák kimaradnak, a kijózanodott világ, vagy ország a szívéhez nőtt csendes néma tájon, s hazája virányain szerte néz, az elkeseredés és kétségbeesés vaskörmeivel kebleben nem lát egyebet, mint a rombolás múlhatatlan maradványait — a pusztá romokat.

KÉPVISELŐ.

Ha valamely engem személyesen érdeklő ügyben meg nem jelenhetek és kénytelenítették képviselőt küldeni, ha annak teljes hatalmat adok, ügyemben számadás terhe nélkül eljárni, és csak arra számolok, hogy hívtelen eljárás esetében ötet a közvélemény sujtandja; tehát ezen egy biztosításon lesz vagyonom hű kezelésében: mindenek előtt, meg kellennem győződve, valjon a közvélemény, mely az összes tisztességes emberek véleménye, és azoknak a hűség és becsületről fogalmából fejlődik, valóban sujtandja-e ötet? Vagy pedig ezen sujtásban csak azon oldalról részesülend, mely vélem egy véleményben van, — és nem dicsőítendi-e vagy legalább átnéző jóváhagyással nem kísérendi-e a másik fele része a közvéleménynek, képviselőm hívtelenségét?

Ha érdekeim feláldozása biztosítja őt, az egyik majdnem fele rész, esetleg a többség jóváhagyásáról, — mi biztosíthat engem képviselőm hívségéről?

Ha ez csak saját lelkiismerete; elegendőkép megnyugtatta fogom-e magamat ezáltal érezni?

Meglehet, hogyha meg vagyok győződve, hogy működése reám hátrányt nem hozhat; mikép kötve lévén kezei, csak hasznomat akarhatja, vagyis egy szóval, kétféle működési kör számára nem létezik, következendőkép sem nem adhat, sem nem vehet, s így tulajdonkép reá szükség ninesen, — felruházhatom ötet oly meghatalmazással, mely jogaim feltétlen odaajándékozása átengedése és át ruházásával tökéletesen fölér, mert ez esetben nem adok neki semmit, s nem veszélyeztetek semmit.

Ekkor azonban ennek nines értelme, nines célja.

Ha azonban ezen jogaim feltétlen átengedése egész vagyonom, életem, szabad polgári állásom, családom és szeretteim élet-

szerencsájének kockázttatását vonhatná maga után, és szabadságomban állana ezen jogok átruházását gátolni, de mégis kimerithetetlen bizalomtól vezetettve, ily képviselőt vallanék: méltán mondhatná mindenki, hogy eszeveszett, hogy bolond vagyok.

És ha még ezenkívül velem másként érdeklettekkel, vagy talán epen a zavarra és hívtelenségre érdeklettekkel lépnek társaságba, kiknek egy része épen azt szándékozik semmibe sem venni, mit legtöbbre becsülök, és bele egyeznek, hogy a vak eset, másnak vagyona, sympathiája, barátsága vezesse ezen választást, mely az én és hozzám tartozandóim szerencséje, vagy szerencsétlenségéről dönteni fog, ha tudnám mikép az ily körülmények között megválasztott képviselőm, megjelenésekor, s ügyem védelme alatt is, mindenféle csábításoknak s megvesztegetésnek leend kitéve, melyekkel és az önérdek csábjaival becsületének kemény harczot kellend kiállnia, és ha ekkor is azt tartanám: hogy ez, jogaim és vagyonom legjobb biztosítása, megérdemelném — hogy mint örvöngő, bolondházba zárassak.

— — — — —

De volna-e ez valóban képviselőm, midőn minden jogomat felelet nélkül kezeiben tartja, és azokkal cselekedhetik kenyekedve szerint? Ha erőnek erejével ennek elkeresztelem, és elegendőkép esküszöm reá, másokkal talán el is hitethetem, főképen ha mindenkinek ígérek is nyilvánított hiteért valamit — de hogy azt önmagam és képviselőm józan észszel egyébnak tekinthetnénk, jogaim egyszerű átruházásánál, képzelni nem is lehet.

Ugy látszik azonban, hogy a józan észnek a politicában nem szabad működni, vakon és bizodalomteljesen kell követni a vezető kolompos ürt, ha az mélységbe ugranék is, vagy legalább a többi csordát oda vezetné.

A religióban minden keresztény felekezetek, mivel isteni parancsból eredett, elhinni tartoztak hogy „Egy ugyanaz a mi három, Ember, és Isten — Szűz és anya“. — Ha ilyen a parancs, és még hozzá tétetik, hogy az emberi észszel fel nem fogható, — kételkedni még emberi észszel is alig lehet többen, mint az állításnak a fele részén.

De ha azért, hogy a közönséget saját érdekeikben elbutítsák, isteni hatalommal ruhazza fel magát némely szemtelen doctrinär, és a közönségnek hinnie kell, hogy az a ki csak egyedül ma-

gát képviseli, az ő képviselője és ezt józan észszel nem csak hinni, de egészben felfogni is kell — ez már sok, ez valóban túltesz nem csak a pápai, de az isteni csalhatatlanságon is.

Practicus, vagy inkább használható értelme az ily képviselőnek csak akkor lehetne, ha egyúttal csalhatatlan, megvesztegethetetlen, mindentudó volna, ki örökös és mérhetetlen bölcsességében egyebet mint jót tenni képes nem is volna, s mint ilyen akár saját, akár más ügyeiben másként nem is működhetnék.

S miképen vergődik fel valaki ezen tökélyre?

Mindenek előtt meggondolja valaki van-e elég pénze, és nem képes-e valaki más ennél többet vetni a latba? Vagy van-e elég szemtelensége a feketét fehérnek állítani?

Ezután összehíja barátjait, jól megvendégeli, pezsgővel leitatja, és felszólítja őket, kérjék fel szépen ötöt képviselőnek, kijelentvén, hogy ezen kívánságukat kész önmaga is ennyi és ennyi összeggel támogatni, és ha ez elég nem volna, többet is, usque ad infinitum.

Ez lelkesedésre buzdítja a kört, mert látják, hogy az egész mulatságos lesz; e felett ezen, még ezen ismerőst jól meg fogják költetni, és sok másokat igen bosszantani — a mibe fog önmagoknak a tréfa kerülni, meg is fogja érni. Sokan, kik az egészről anyagi hasznot is remélnék, extasisba jönnek, mert a haszon a divatozó felebaráti szeretet szerint csak akkor édes, ha más bosszúsága és kárával jár. — A lelkesülés határt nem ismer többé, s a választó kerület bölcsé lesz, ki egy órával ezelőtt még számára volt. —

A társaság csöndesülvén, tanácskozik a jelölt részéről az ugynevezett néphez bocsájtandó hitvallomásra (?), melyben szükségkép, hogy hatását ne tévessze, igérni kell a másét, felizgatni a kapzsiságot, a haszonlesést, és legalább reméltetni engedni, hogy a képviselők gyülekezetének nagyobb része ily kívánatokat istápolni, és keresztül vinni fogja. Más szavakkal, hogy a fosztogatás és rablást szentesítendik. A legjobb esetben, ha ilyeneknek nyílt kimondásától a társaság irtózik, becsúsztatnak kétséges kifejezéseket, melyek az alvezéreknek tért engednek. Különben tehetetlenek lévén az ellenpártot sikerrel megvinni, mely kétségkívül mindenét nem csak oda ígérndi, a mije nincs, de mind azt is a mije van — másnak.

Ellenpárt ha még nem volt, felélesztetik.

És szépen megkezdetik a népnevelés; korhelykedés, verekedés, a hatóságok és előjáróságok elleni izgatás, leggyászosabb, de hatalmas sikerrel folyik. A családatyák, fiatalok, örege, fia és leánya kenyérkeresés helyett korhelykednek a képviselőjelöltek költségén, míg a kijelölt napon harminczezer törvényesített kulacs és ugyanannyi rekedt torok kikiáltja azt, kinek egy része nevét sem tudja, vagy ha szavazatra kerül, oda tolatik a nagy rész, mely még lábön állani képes, és a választandó neve fülébe ordittatik, mit ismételni, a megivott bor nevében kötelességének ismeri. Azokról nem szóllok, kiknek szavazatjukat testökkel egyetemben saraglyán kell a választási küldöttség elé vinni. És ha ez mind ily simán történik meg, igen szépen és csendesen folyik minden, ha holt testek nem borítják a választási tért, és a hazatérők nem visznek gyászt családjaiknak, ellenségeskedést és bosszút falvaik csendjébe. Hogy lecsendesedjenek egyszerre a hullámok, a bódító nedvhez szokott torkok egyszerre elszakadjanak a kedves szokásoktól — hidje ki akarja — de remélni is alig lehet.

Igen, de ez nem lehet másként, ez Angolországban is így van, így volt mindég nálunk is — ez a védelem.

És miért nem lehetne másként?

Belátja mindenki, de az ígét testté tenni, a szót tettel felváltani, senkinek sincs bátorsága.

Tudja mindenki hogy ilynemű népnevelés s ily lealacsonyítása a demokráciának, ily szentelen játék-üzés a közjó és ország kormányával, nem eredményezhet más termést, mint a mi vettetett.

Egyszerű a megoldás — mert ha csak olyanok választanak, kiknek legalább többsége ezen aljas vesztegetés felett áll, művelődés és vagyonban — az ily kinövések lehetetlenek.

Elzáratik ugyan ez alkalommal az út a bármi úton és módon szerzett pénz döntő hatásának, ha az intrigansok serege ki sem fog egészen küszöböltetni, de az érdem és hazafúság fog előtérbe tolatni; a becsület, a közügyek iránti érdek fog ébresztetni, és csak ritka esetekben fog győzni, mi most általában országol; egyes társaságok vagy szövetségek intrikái, nem emeltetnek országos érdekké és az ország és a többi jóhiszemű lakosság köz- és magánvagyonra nem leend egyes gründerek és szájhősök kizsákmányolási forrása.

Ilyesmi talán a 19. század népszerű divatos eszméivel a népfelsőség elvitázhatatlan jogaival, az egyedül boldogító parlamentaristák institutiókkal — és még nem tudom minemű à la Bombasto furioso szerint öszveavart értelem nélküli nagy szavakkal — ellenkezik?

Vagy talán tekintetbe kellene venni egyes népjegyzők, koresmárosok, boltosok és kortes-vezetők igényeit, kik magokat pénz- és keresetmódjukban az ily választások megszünte által károsítatva látják?

Risum teneatis amici.

Vagy pedig azok érdekeit kellene kímélni, kik az ily választásoknál az alacsonyosság eszközeinek felhasználása, a lázítás magvainak elhíntése által magoknak nyílnak látják a képviselői állást; hogy könnyeden, fáradtság s kitartó munka nélkül, nem az általuk megvetett szerény közepszerűségre, de rang, hivatal, gazdagságra vergődjenek?

Mind ez nem szükséges; legkevésbé pedig az a mi ezek collariuma — az észnek, közép vagyon, és becsületességnek nullificatiója, és a közepszerűség uralma, mely a tudatlan tömegek nevében gyakoroltatik.

Nyitva kell lenni az útnak minden kitérítésre, és mindenki számára; de az egyedüli út a munka és szorgalom legyen; mert a könnyeden lehetséges ugorkafára mászás, ezeket csak bénítja és átalgában lehangolólag és bátortalanítólag hat a munka és szorgalom embereire, ha örökös példák által látják, hogy verejtékes fáradalmaik mily csekély arányban állanak azon előnyökkel, melyeket Barnum tanítványai, a szédítés és népbolondítás emberei, maguknak kivívnak. Ha meg nem hajlik is az igazi becsület az ármány előtt, de ez a felett uralkodni látszik, és valóban uralkodni fog is, ha ezen körülmények állandósíttatnak. — Az ugorkafamászok seregét tehát kell a rendes és járt útra terelni, nem pedig őket feltételeikben megerősíteni.

Clara pacta boni amici.

Világos szerződések csinálnak jó barátokat.

Tudnia kell határozottan a képviselőnek vagy követnek, mi teendője van a gyűlésen, tudnia kell mit kívánnak küldői, és hogy

ezt tudja és ne is ignorálhassa, folytonos érintkezésben kell velük lennie, hogy a körülmények által netalán változott vélemény és kívánalmakat ismerje, egy szóval utasítással kell neki ellátva lenni, hogy kötelességének és küldői kívánatainak eleget tehessen.

E nélkül miként tudná a távolban küldői netán módosított akaratát?

Talán az ujságokból?

Jó lélekkel ezt bizonyosan senki sem fogja állítani, hogy egyes író cikkeit tekintse küldői véleményének.

Vagy talán minden küldőjével egyenkint levelezzen?

Ez absurd de csak úgy volna lehetséges, ha az öszves közönséggel mint testülettel leveleznék és ez esetben a testület levele, mik volnának, s mik lehetnének egyebek mint utasítások?

Vagy talán, kik ötöt küldték, csak pia desideria (alázatos kívánságok) formulázására volnának utalva?

Igy van ez a francia parlamentarismus fallaciái szerint, de ez nem egyéb, mint az állam lételének és alapelveinek pillanatnyi érdekek szerint könnyelmű feláldozása, fejre állítása annak, minek lábön állani kellene — nyúlból csinálnak jágert, és crinolinból hozentrágert, mint a népdal mondja.

A választás actusa bármily fenséges volna is a jelenleg divatozónak ellenében, törvényt bár mennyit, s bármely erejét hozzanak is, a megválasztottból, sem tény, sem törvény nem fog soha egyebet csinálni, mint embert, ez egyedül fog mozogni; és tenni a képviselői köpenyben, és a teoriák, és eszmék a szükségletet pótolni soha sem fogják. — Mint ember, ezek gyengeségeinek lesz mindég alávetve, és ellensúlyozására mindig szükségesek lesznek az azokat visszatartó fékek — mert egyedül ezek szükségessítik törvényeinket, ezek nélkül törvény és képviselőre szükségünk nem volna.

Kérdés lehetne még: Hogy az utasítás áthágása lehetetlen-e? Vagy ilyesmi azelőtt meg nem történt soha?

Az utóbbira könnyű válaszolni, mert tudjuk, hogy az igen is megtörtént, sőt ezen áthágás is helyeseltetett egyes esetekben a kiküldő testület által, mert az áthágók a megyei olygarchiához tartoztak, kik tudták mint tudjuk mi is, hogy mi volt az 1848 előtti megye szavazatképes közönsége; tudták, hogy épen úgy mint a jelen-

legi követválasztásoknál a kulacs gyakorolt döntő befolyást, ha annak kedvelői becsődítették a tanácskozási terembe. — Tudták, hogy pénz és bor befolyásával szentté lehet tenni Zsivánszky Ernánit.

De határozottan tagadni lehet az első kérdés jogosultságát, és az utasítás büntetlen áthágásának lehetőségét, ha a kiküldő testület az említett aljas megvesztegetés felett áll, ha az utasítás ellen adott szavazat semmis, ha a büntényt a visszahívás rögtön követi, és elkövetőjét törvény elébe állítja.

Az utasítás áthágása a kiküldő testület romlásának és kóros állapotának jele, és ésszerűleg ez kíván orvoslást, nem pedig a józan és egészséges institutio a mellőzést.

Az utasítással ellátott, és ezt követni kényszerülő követ, már ennél fogva sincs kitéve ugy a megvesztegetés lehetőségének, mint az utasítás nélkül szélnek eresztett képviselő, ki csak megvesztegethetését védelmezi midőn az utasítást vissza utasítja, mert az első el nem adhat, nem kedvezhet a hatalom kezelőinek, nem bocsájthat áruba jogokat, melyekkel nem rendelkezik.

Az utasítás nélküli képviselő csak addig nem valóban az, a meddig nem igazoltatik, nem működik, nem tesz lényegest semmit; mert azon pereztől fogva, miként az iskolai bizonyítvánnyal ellátott jogász ezen mineműségét a bizonyítvány kiadásakor veszti, midőn a törvénygyakorlatot tanulja s ügyvédjelölt lesz, veszti ismét ezt, midőn ügyvédi oklevelét kapja meg, változásnak lévén megint alávétve, ha képzettsége folytán pályát választ; mindennikkel változtatván a testület érdekei szerint, a melyekhez tartozott fokoként, gondolkozását is. Első ellene a professzor, azután az ügyvéd stb.; épen így a képviselő először képviselő-jelölt, azután az igazolásig elvileg képviselő, és ez valóban csak az igazolásakor lenne — ha ugyan ekkor egyszersmind miniszter-jelöltté is nem változnék, mert ennek egész vagy részbeni hatalomgyakorlata után törekszik mindegyik akár önmaga, akár más pártolása által.

Mint ilyen, igen természetes, a legnagyobb mértékben érdekelve van a miniszteri hatalmat, sőt usurpációt, és a jövő miniszterek ápoló intézetete a képviselőház hatalmát kiterjeszteni. Az ország és népe szabadságait és önjelölési jogát (Selbstbestimmungs-Recht) összeszorítani, csaknem kényszerítőleg érdekel-

tetik. Az országos jogok és szabadságok védői ellenében és jobb meggyőződése daczára ezen irányba belesodortatik, és csak ott veszi észre magát, midőn a nemzet többsége, csaknem a nemzet összegével ellenkezésben áll a képviselő ép úgy mint a képviselőház, ez csak a főváros centralis érdekei kedvéért működén. Az ország pedig hidegen és egykedvűen nézi hűtlen megbizottjai gyalázatos szétkergetését, hogy helyét elfoglalja a lázongó tömegek tomboló hatalma vagy erőteljes kezekkel ragadja magához a kormány gyeplőit egy Imperator, ki azután hozzájok hasonló házat ismét összeállít, úgy látszik a történelemből — egyedül csak azért, hogy legyen a ki mondja: „Legyen meg a te akaratod“.

De ez is megszűnik, ez is elveszti bájló hatalmát, mert a Caesart is magokkal rántják újabb bukásokban az üdvözlöt éneklők, ha ennek nem volt elég ereje és belátása, ha ezek helyett csak a hiúság működött, és nem a jónak és czélhoz vezetőnek plasticus felfogása — ha hinni képes volt, hogy saját és alattvalói java, szabadsága és hatalma elválaszthatok egymástól, ha megengedte, hogy a rövidlátó ostobaság doctrinái környezék őtet, és általuk távol tartassék a tiszta erkölcs és becsület, melyről szólt Berzsényi panasza:

Most lassu méreg, lassu halál emész.
Nézd a kevély tölgy, melyet az éjszaki
Szélvész le nem dönt, benne termő
Férgek erős gyökerét megőrlik.

S egy gyöngye széltől földre terítették!
Igy minden ország támasza talpköve,
A tiszta erkölcs, mely ha elvész,
Róma ledül s rabigába görnyed.

XII.

AZ ANGOL ALKOTMÁNY.

Megérteni és tökéletesen felfogni az eredményeket és azok következményeit alig lehet, ha egyszersmind az okokat és környül-állásokat nem ismerjük, melyeknek ezek köszönték lételüket.

Ezen mű kerete, ha meg sem engedi az angol történelmet, vagy az angol alkotmány fejlődését lépésről lépésre követni, még is megkísértem mindkettőt röviden összefoglalni, leginkább a fő mozzanatok tartván szemeim előtt.

Országtalan János angol király 1199-től 1216-ig mindazon rosz tulajdonokat magában egyesítette, melyeket történelmünk II. András és neje Gertrudnak egyetemesen kölcsönöz.

Hivtelenség, pénzsomj, kegyetlenség, kicsapongó érzékiség, bujaság, csalárdság és ingatagság, voltak kitünő tulajdonai, úgy hogy egy szemtanú nem kételkedik róla mondani: „Hogy maga a pokol is befertőztetett általa“.

Oroszlánszívü Richard a keresztes háborúból Palestinából visszatérvén, Németországban letartóztatása alatt János már ennek kizárására törekedett.

A pápával egyházi vitába keveredvén, ez által egyházi átokkal sújtatott, de minek utána elégedetlen nagyjai és papsága által folyton szorongatott; a pápával a leggyalázatosabb egyességre lépett, melylyel Angolország hűbéri viszonyát a pápához elismerte, és annak kezeiből előbb letett koronáját elfogadta, évi 1000 márka ezüst fizetését ígervén.

A király által érdekeikben sértett és erőszakosságait megúnt nagyok ellene szövetkeztek, hogy az elnyomott közjogot, a kényuralom ellensúlyozóját, érvényben fenntartsák.

Langton Tamás primás, volt lelke a szövetségnek.

A szövetségesek egy sereggel Oxford előtt megjelentek, és a királytól azon jogok megerősítését követelték, melyeket Sz. Eduárd törvényeiből és I. Henrik szabadságleveléből származtattak.

A király megtagadása folytán Londont elfoglalván, és az egész nemességet kívánataik pártolására kényszerítvén, kényszerítettek a királyt 1215. június 19-én Staines és Windsor közti réten a „Magna Chartát“ kiadni, mely azóta az angol alkotmány alapkövének tekintett.

Igérete ellenére, a pápától egy bullát eszközölt ki, melyben ez őt mint hűbéresét nem illető, jogtalanul kiadott szabadságlevelét kötelékeiktől feloldotta, és az ellenzőket egyházi átokba tette. A polgárháboru ismét kitört, és János zsoldos csapatjaival a nemességen iszonyúan kegyetlenkedett; már ezelőtt unokaöccsét Arthurt, sajátkezüleg megölvén.

Fia III. Henrik, Pembroke mint protektor és királyi gyám a magna chartát megerősítették ugyan, habár a papság választási és a nemesség adómegajánlási jogát megszorították.

A Plantagenetek (mellékneve az Anjou-háznak) alatti Angolország története 1154-től 1485-ig inkább Pitaval híres bűnvádi eseteinek leírásához hasonlít, mint történelemhez.

Három király öletett meg utódja által, kettő veszett pártcsatában; úgy hogy a királyok egy harmada rangjának áldozata lett.

Az uralkodó családból vérpadon meghalt hat, megöletett vagy fogságban veszett el nyolcz.

Minemü fogyasztás történt az egész időszak alatt a nagy bárók (barones majores, főurak) soraiban és családjáiban, összeszámlálni bajos volna, legyen az csak megjegyezve, hogy 1451-ben 53 világi lordot hitt össze parlamentbe IV. Henrik, míg VII. Henrik harmincz évvel később csak 29-et híhatott össze. A vérpadokon és a csatatérekén a vér alig száradt fel, midőn ujra ontatott.

A közönségben könnyü találkozni olyanokkal, kik azt hiszik, hogy a magna charta kibocsajtása óta, Angolországban egyebet sem énekeltek, mint hozannát a szabadságnak! és távolról sem gyanakodnak, hogy a legnagyobb zsarnokok csaknem követtek egymást. Nem könnyü a történelemből kitudni, mennyire jutott eszökbé ezen királyoknak a magna charta, ha egyes kisebbekről volt a szó, kinek hatalmas protektora nem volt; ilyenek alkalmasint mint tekintetbe nem jövő kicsinységek említést alig érdemeltek. Ugy láttuk

a nép egyesek elleni zsarnokoskodásból sokat túrt, nem csak királyai de nagyai részéről is, habár tagadni nem lehet, hogy ezek a törvénytelen adó kivetését gondosan ellenőrizték, és királyaik erőszakait ép úgy felhasználták a párttítésre, ha nem is a közjó, vagy közsabadság, hanem saját érdekekben.

Főurak, dynasták kezében volt az ország; ezek vívták ki a magna chartát, igaz, a kisebb nemesség segítségével, de ennek Angolországban azon befolyása és hatalma sohasem volt, mint hazánkban. Számát a történetírók sejteni nem engedik, habár tudjuk hogy egyedül Vilmos a hódító 30,000 nemest látott el hűbéri adománnyal; mivel azonban az adományok csak egy lovas kiállítására és fenntartására voltak számítva, úgy látszik elejétől fogva a hatalmasokhoz, mint protektorokhoz, csatlakoztak.

Egy főúr háza, ezen időszakban, nagy termeivel és azok népességével inkább kaszárnyához hasonlított. Szívesen látott vendég volt ott minden szabad, azaz nemes, ha rangja nem vonta az úri asztalokhoz, volt helye a cselédségnél. Étél, ital, egyszerű volt, és vendégágyakról nem gondoskodott senki. A legcsekélyebb, nálunk ugynevezett magyar rokonság, és sógorság gonddal fentartatott, és családja, vagy inkább protektora czimerét, vagy jelvényét büszkén hordta az is, kinek kardján kívül egyéb vagyona nem volt; és családja állítólagos fejével a hatalmas dynastával csak fennállva beszélt, kit inkább szeretett és tisztelt, mint királyát, és őtet ez elleni harezba tétovázás nélkül követte.

Ez, a királyokkal és versenytársaikkal örökös harcban, hatalmának nagyrészt azon szeretet és ragaszkodás volt alapja, a melylyel hívei hozzája viseltettek; mentől számosabbak voltak ezek, annál nagyobb sereget vezethetett pártolt királya segítségére. Azon középosztály, mely nálunk hatalmánál fogva legtöbb esetben ellensúlyozta a főúr, az olygarchiai uralmat, és kényszerítette, velük tartani, sőt szabadsági jogukat akár a király, akár saját versenytársaik ellen védelmezni, Angolországban igen háttérbe volt szorítva.

Csaknem egyes családokhoz hasonlítottak pártfeleikkel, habár azon családi rendszertől, mely Scotia hegyei és szűk völgyeiben egyesítette az egyes clan-okat, lényegesen különböztek.

IV. Eduárd és Richard alatt a 13-dik század középtáján megtörtént a főurak hatalma. A városok polgársága, London nagy

emelkedése, a királyi hatalmat mindinkább erősítették az azelőtt döntő hatalmat gyakorló főurak ellen.

Nagyon esalatkoznék, ki azt hinné, hogy ez időben minden angol szabad volt, épen úgy megvolt a nem szabad paraszt, sőt a szolga (Leibeigen) is.

Annai háború, oly sok vizsály között a magna charta leginkább csak annak számára volt érvényes, ki azt érvényesíteni tudta; a többiekre bizony az inkább magna scartéta volt.—Írás azon korban csak akkor volt érvényes és kiható, ha kellően értelmeztetett a kard által.

Dicsérettel és büszkeséggel kell megjegyeznünk, hogy ha bár ezen korszakban hazánkban sem ment minden simán, de korántsem mutatta azon elvadultság színét, mint Anglia, és különös, hogy ezen időszakban történt királyunk, kis Károly gyilkossága, szintén az Anjou-házból származott Mária alatt történt.

Ulászló és II. Lajos időszaka viseli némi bélyegét az angol olygarchiai hatalomnak. Országgyűlési törvényeink épen oly kevés hatásuk voltak, és vármegyénk, melyekhez hasonlókat az angolok nem ismertek, hatalmukat veszteni és elnyomatni kezdték, és új erősödésüket épen azon rosznak köszönhették, hogy a két királyi pártra szakadt országban ezekre mindkettőnek szüksége volt.

Az angoloknak megyéi — a magna charta és norman foglalás előtti korszakban, — a shire-k, birtak némi hasonlatossággal a miénkkel, habár kifejeletlenségükben ezekkel párhuzamot vonni lehetetlen. Tökéletesen megváltoztak a körülmények és a statusjog I. Vilmos hódítása után, midőn a Plantagenetek a nagyok elnyomására és a közbéke fentartására, a békebiróságokat felállították. Ezek által alkotott megye körülbelől hasonlított volna a miénkhez, ha ezek közönsége csupán királyi kinevezéstől függő főúr, táblabírók és szolgabírákból alkottatott és a közgyűlés ezeknek összejövele lett volna.

Az, mi a megye nálunk volt: a birtokos középosztály szövetsége a főurak kicsapongásai és hatalom-terjeszkedése ellen, Angolországban nem létezett soha.

A minek ezeket pótolni kellett volna, a békebirói intézmény sokkal később, a 14-dik század első felében kezdett érvényre vergődni; ugyanekkor fejlődött a parlament jelenlegi alakjára.

De még ekkor is, a hatalmas főurak és kisebb szövetségeseik vagy pártfogoltjaik, szabadságuk és függetlenségük garanciáját

nem annyira intézményekben és ténatartókban, mint inkább fegyverek és önmagukban keresték.

A Plantagenetek bizonyosan örült nevetési rohamban és nem vérözönben vesztek volna ki, ha tőlük semmi egyebet, csak papirgarantiákat kértek volna.

Grófságaik, a mi megyéink, ha semmi törvény ki sem mondta, tetteleg a nagyok hatalmában voltak, kik azokat csaknem birtokaiknak tekintették, és tényleg a király csak is akkor változtathatta e megye kormányzatát, ha létezett ott egy nem kevésbé hatalmas vetélytárs, a ki a királyi kinevezésnek érvényt szerezni tudott. Kétségkívül esörgösapkát nyomtatott volna a daczos főúr annak a fejébe, a ki „Ernennungs-Diplom“-mal kezében a hatalom átadását követelte volna, és társaival együtt egy perczig sem kételkedett volna azon király elmeháborodása felett, a ki ily rendeletet bocsájtott volna ki.

Szépítik egy részről, más részről kevés átgondolás és megkülönböztetés eredménye, midőn többé-kevésbé teoriákon lovacgoló korunk tudósai, kik a multakra a jelen körülményei szerint vonnak következtetést, és ott, hol törvényt nem találnak, nem a tényleges állapotokra, de hazafiui vagy theoretikus elfogultságukban alkotmányos állapotokra vagy ezek eredetére következtetnek olyanokban is, mi a későbbi események eredménye volt. — Mivel pedig jobbat, fejlettebbet nem tanulmányoztak, de soha nem is hallottak, elmondják, hogy más e korbéli angol alkotmányhoz hasonló nem létezett sehol, és utánok éneklik azon refraint vakon a többiek, mely hazánkban szintén sajnosan viszhangzik.

Az elfogultság, a kevés utána nézés, a puszta kivonatok és alkotmányi monografiák tanulmányozásának eredménye ez; és a magyar alkotmány tökéletes és rosz akaratú ignorálásának.

Nemzetek és alkotmányok történetében nem lehet egyes korszakokat a következőktől szorosán elválasztani és meghatározni a vonalat, melyen túl egy másik kezdődött; habár egyes események ily választóvonalhoz hasonlót felmutatni képesek; — ez azonban mindig erőszak és nem rendes fejlődés által eszközölt ugrás.

Ily választó vonal az, mely sz. Eduárd és Harold uralkodását a hastingsi csata folytán választotta el hódító Vilmosétól, és behatőbb és lényegesebb változás van ennek uralkodása végeig, mint csaknem a Plantagenetek egész korszaka alatt.

Ha a jelenlegi angol alkotmány új formái és gyakorlatának alapjai fejlődni kezdtek is ezen korszak végén, ha a parlamentek két háza létesült is, ha a különbség nagy volt is a korszak eleje és vége között: a megalakult parlament azért még messzire volt azon független souverain politikai testülettől, mint jelenleg létezik. Létele és alakulása inkább a békebiróságok befolyása és a harcok veszteségei által a nagyoktól függetlenebbé lett gentry vagy a közép osztály felemelkedő hatalmának jele és kifolyása volt. A királyi hatalmat nem korlátozta és leginkább adó-megajánlásokra szorított, és ezen jogát is csak megszorításokkal gyakorolta.

Egy Plantagenet sem tette rendeletei érvényét a parlamenttől függővé, hasonkorú országgyűléseink törvényhozói jogát és hatalmát, melylyel a királyi akarattal ellenkező, sőt azt megszorító törvényeket a törvénykönyvbe iktattak — az angol parlamentek, ez időben nem élvezték.

Igen nagy a különbség azonban Vilmos és Jánostól a Tudorokig.

Vilmos koronázása alkalmával a normannok London és Cambridge városait az ünnepély emelésére felgyújtották, egy krónika 1124-ből panaszkodik: „Látja az Isten a népnek siralmas elnyomatását. Először birtokaitól megfosztatott és azután lemészároltatt. Szomorú év volt ez.“

Vilmos országlata a legabszolútabb monarchia képét viseli. Ha megvédte és megvédelmezte is kisebb hűbéreseit a nagyok terjeszkedése ellen: ő alatta és utódjai alatt az elnyomás minden osztályra egyiránt nehezedett.

Ezen elnyomás egyesítette a foglaló norman nemzetiséget a szászszal, és fogadtatta el az utóbbiak községi rendszerét és képesítette az ez előtt különvált nemzetiségeket a magna chartának János alatti kieroszakolására.

Nem háromlott ugyan ebből a nem szabad, földhöz kötött föld-nép és szolgálókra közvetlen haszon és ezeknek nyakain még mindig tulajdonosaik nevével ellátott vaskarika, a szabadságnak csak árnyéka ellen is ellenmondott. A hűbéres földtulajdonos hatalma csak annyi korlátozást szenvedett, hogy alattvalóit akként meg nem csonkíthatta, mely őket a védelemre tehetetlenné tenné, p. o. ujját vagy kezeit le nem vághatta, de tehetette ezt füleivel vagy orrával.

Változtak lényegesen ezen viszonyok, ha a szolgáltság meg sem

szünt még ezen korszak vége felé. Egy része a főúri jogoknak megosztott a gentry-vel és ezen két osztály gyengülése ismét az alsóbbak javára, a földhöz kötöttség és szolgaság számát csökkentette.

Daczára azonban mindennek, az általános felosztás, mely Anglia lakosait, mint szabadok és szolgákat különböztette, ezen korszakban fenmaradt.

A Tudorok korszakát, mely 1485-től 1603-ig tartott, VII. Henrik, ki 1485-től 1509-ig országolt, nyitotta meg, midőn a bosworthi csatában III. Richard koronáját, ki ezen csatában elesett, a szó szoros értelmében a csatatérről felvevén, saját fejére tette.

A polgári háborúk alatt elvadult nagyokat megzabolázta ugyan, de határtalan pénzvágya, melylyel hideg számítással, a legnagyobb igazságtalanságok által is, egyedül kincstára gyarapítását tűzte ki főczélul — uralkodását beszenynyezte — e részben leginkább felhasználván Simnel és Varbeck álpretendensek merényleteit, bűnös és ártatlanok kizsákmányolására.

VIII. Henrik, kinél kegyetlenebb, szivtelenebb zsarnokot a törtélem alig ismer, 1523-ban a parlamentet halálbüntetések fenyegetésével egy nagy összeg megszavazására kényszerítvén, 7 évig e nélkül kormányzott.

Midőn a szép Boleyn Annát nőül venni és első nejét eltaszítani kívánta, s e czélra a pápa házasságának érvénytelenségét kimondani vonakodott, annak érvénytelenségét zsidó, egyházi, bel- és külföldi egyetemek által mondatta ki.

Ez idő tájban, hogy a pápának jóakarátát annál inkább biztosítsa, egy könyvet írt a katolikus hit védelmére; de azért nem nyerte el azt, a mit remélt, hanem „deffensor fidei“ melléknevet kapott.

1534-ben a parlament által a pápai hatalmat megszüntnek, és magát az egyház fejének és protektorának kimondatta és az egyházi törvénykezést és az eretnekek üldözését és megbüntetését magára átruháztatta.

A katolikus és protestans hitből új hitet állított össze, és saját művét többször megváltoztatván, az ellenszegülőket, mint Morus Tamást és Fischer, Rochester püspököt lefejeztette. A protestánsokat, kik leginkább ragaszkodtak eredeti hitükhöz, nyakaz-

tatta, égettette és akasztatta, vagyonaikat úgy a kolostorokét is, elkobozván.

Elég volt az általa felállított hitágazatokba kifejezett kétely, hogy ezen büntetések valakire alkalmaztassanak.

1536-ban máj. 19-én Boleyn Anna nejét lenyakasztatta és más nap Seymour Katalint vevén nőül, az előbbitől származot Erzsébetet a trónkövetésből kizárta és mostani nejétől eredendőket nevezte ki utódjainak, rettenetes büntetésekkel fenyegetvén az ellenszegülőket, vagy a gyermekek részbeni jogaikban kételkedőket.

1539-ben a parlament által kimondatta, hogy az országtanács által átnézett rendeleteinek törvényereje leendő, — vagy is a mi ezzel egyértelmű; hogy a parlament csak formalitás.

Cromwell Tamás kancellárt, kinek befolyása alatt vette el Seymour Katalin halála után a Clevei hercegnőt, miután ez neki nem tetszett, három hónap mulva ettől elválván, a házasság létrehozóját, költött összeesküvés színe alatt lenyakasztatta, sőt bűnrészeseket is talált.

Egy hó mulva Howard Katalint vette nőül, és azután semmikép sem bizonyított házasságtöréssel vádolván, habár ezt állítólagos bűnrészesek kínoztatása mellett sem tudta vallomásokkal bizonyítani, állítólagos bűnrészesei és rokonival együtt lefejeztette vagy felakasztatta.

Norfolk herceg hatalma veszélyesnek látszatván neki, annak fiát Surrey grófot, mivel egy reája erőszakolt házasságnak ellenszegült, lenyakasztatta, és halálos ágyán megtört hangon adta ki a parancsot atyjának másnapi kivégzésére, kit azonban ezen rendelet halva talált.

Uralkodása alatt a felségsértés és eretnokség fogalma annyira kiterjesztetett, hogy egy fej sem volt biztos országa határában.

Fia VI. Eduard ur. 1545-től 1553-ig. Kiskorusága és Somerset protectorsága alatt, atyja kényuralma alatt hozott rendeleteket az elégedetlen nagyok megsemmisítették.

Mivel látta, hogy testvére Mária, a katolikus hitet pártolja, Northumberland tanácsára testvéreit Máriát és Erzsébetet a tróntól kizárván, Grey Johannát nevezte utódjául, a parlament megkérdezése nélkül. Ennek ez azonban csak szerencsétlenségére volt, mert Mária alatt férjével együtt vérpadon mult ki.

Leánya Mária ur. 1553-tól 58-ig. Férje II. Fülöp spanyol király kedvéért és biztatására a katolikus hit terjesztését, és újra megerősítését tűzvéni feladatául, az episcopalisok és protestansok üldözése nagy mérveket öltött.

Habár trónra léptekor Grey Johanna pártjától eredt félelem nyomása alatt kinyilatkoztatta, hogy az eretnekek jó útra térését az istenre bizza, miután Northumberland herceg és társai a vérpadon elvéreztek, és Vyat összeesküvése (kivel Suffolk herceg, leánya Grey Johanna trónra emelése czéljából kezét fogott) nem sikerült és az összeesküdtek fejökkel lakoltak velök együtt a szerencsétlen Johanna férjével együtt. Erzsébet testvérét, ki utána jutott uralkodásra, habár akkori udvarlója Devonshire-rel együtt elfogatta, miután bűnrészességük legkisebb árnyékata sem fedeztetett fel; ezen összeesküvésbe bekeverní és gyűlöletét hűteni nem sikerült.

Trónra lépte után azonban már egy hónapra, az engedékeny parlament által az elébbi uralkodás alatt a protestansok javára hozott rendeleteket visszavonatta, és a katolikus püspököket székeikbe visszahelyezte.

Házassága Fülöppel 1554-ben végrehajtatott, és habár az ország függetlensége a házasságkötési szerződés által megóvatott, mégis a spanyol politikátóli félelem által az országban visszatet-
széssel találkozott.

Nem is volt e félelem alaptalan, mert, hogy férjének tetszését megnyerhesse, a protestáns hit kiirtására minden elkövetett.

A spanyol pénz által megvesztegetett és szolgálaias parlament, a pápai követ Polé-nak bűnbánóan esedezett az angol nemzetnek ismét az anyaszentegyház keblébe felvétele végett, ezenkívül még Mária Rómába egy engedelmességet ígérő követséget küldött, azalatt a parlament VIII. Henrik vérengző törvényeit az eretnekek ellen megújítván, — ugyan azon törvények, melyek a katolikus és protestansok elnyomására szolgáltak, és az episcopátusok emelésére, a két utóbbi ellen fordítottak!!

Gardiner, és 22 személyből álló eretnekek elleni bizottmány, a végrehajtást a spanyol inquisitio példájára megkezde, melynek élén Bonner londoni püspök állott.

Latimer, Ridley, Ferrar, Cranmer, püspökök, és az üldözés alatt egyáltalában 4—500 ember kínosan végezte életét a máglyán.

A nemzet őt „a véres Mária“ melléknévvel bélyegezte — habár azt hisszük, hogy parlamentje is megérdemlett volna valamely melléknevet.

Erzsébetet, ki 1558-tól 1603-ig uralk., Mária mostohatestvérét s VIII. Henrik és Boleyn Anna leányát, hízelgői sokszor a nagy melléknévvel tisztelik meg; hogy miért? azt ők tudhatják, más csak sejtethi, hogy ez legfeljebb azért történhetett, mivel elődjeinél kevésbé volt vérengző; ha nem kevesebb kényúri hajlamokkal bírt is.

Trónra lépésekor őt IV. Pál pápa elismerni vonakodott, miután Henrik első el nem választott neje életében születvén, törvénytelennek tekintet-e; II. Fülöp spanyol király pedig, ki keze és ez által hatalma terjesztésére vágyott, miután ez tőle megtagadtatolt, ellene ellenséges indulattal viseltetett. Erzsébet nemesak nevelése és vonzódása folytán, de a politica által is javasolt episcopaisok pártolását tűzte ki feladatául.

Ha a hóhér alatta nem fosztatott meg mestersége gyakorlatától, az előtte és utánna kiontott vértenger között országlása a hasonlítás által csak nyert.

Szívtelensége, melylyel Stuart Máriát és saját kegyenczét, Essex gróftól lenyakasztatta, nem a legjobb színben tünteti ki jellemét.

Képmutatásához és hiúságához holtig híven maradt, és ezek halála közeledtekor oly erőt kölcsönöztek neki, hogy képes volt dísz-ruhát ölteni és abban meghalni, megtiltván a szűz királyné halála után teteme vizsgálatát.

Ezen parancsát és férjtelenségét, hiúságnak vagy testi hibának tulajdonítják, egyik vagy másik vélemény pártolói; habár azon feltevés, miszerint már trónra lépte előtt gyakorlatilag meggyőződ-
vén magtalanágáról, uralkodási vágya rovására magának parancsnokot adni nem akart, legtöbb valószínűséggel bír. Ezt bizonyítja Leicester hosszú kegyenczsége és Essex utáni bánatja; ki valóban nem túlzotta a tiszteletet, melylyel királynéjának tartozott volna; hanem inkább tökéletes sans-gêne-je által tünt ki.

Kényuralma és parlamentjei jellemzésére elég legyen feleletét idézni, melyet az alsóház elnökének adott; ki szokás szerint

szólásszabadságot kért a parlament számára. „A szólás-szabadság igen vagy nem mondásból áll“, világosította fel Erzsébet.

Morrice képviselő, egy a papi ítélszékek elleni bill végett a serjeant of arms által elfogatott és több évig a Towerben fogva tartatott.

Wentworth ellenzéki beszédjeiért egy rendkívüli bizottság elé állított, zsarnokilag fogva tartatott és épen oly szeszélyesen ismét parlamenti székére vissza helyeztetett.

1571-ben megintetik az alsóház a status dolgaiba nem keveredni, a mikhez semmi köze sincs.

Midőn ilyenek ellenében a parlamentarismus istenítői által felhozatik, miként VIII. Henrik, midőn kiáltványai és parancsai számára egy szolgálás parlament által törvényes erőt kölcsönözött, ebből épen a parlament előjogaira vonnak következtetést, vagy midőn ő vagy Erzsébet leánya „Benevolences“ czím alatt erőszakolt ajándékokat csikartak ki, ezt az adó-megajánlási jog erősítésének tekinteni jónak látják, — ilyeneket gúnyos mosoly nélkül olvasni alig lehet.

Igaz, hogy ezen „benevolences“ követelésekor Erzsébet alatt, kinyilatkoztatták a képviselők, hogy ilyenekre küldöik által utasítva nincsenek, a meddig a férjhezmenés és trónörökösödés kérdései tisztába hozva nincsenek. Ugyan akkor a parlament azon nyilatkozata, melyet egy „Privy Consellor“ vagyis titkos tanácsos által előadott koronai kívánságokra tett, igen jellemző:

„Fölvívjuk önt, azon szándékról, melyet minden városok és alattvalók nekünk zsinórmértékül adtak, ő felséget értesíteni. Kérünk továbbá egy okmányt vagy elismervényt, hogy mi ezen panaszainkat előhoztuk, hogy mi illetékes grófságaink és városainknak kimutathassuk, miként kötelességünket teljesítettük.“

Mentségül állították, hogyha ezen „Instructio“-joktól eltérnek, otthon életük sem biztos.

Lehet hinni, hogyha az utasítási jog kellően megalapítva és hátuk megett vármegyék lettek volna, kiknek utasításaik a személyes kérdésre vonatást akadályozó „Pest vagy Pozsony vármegye közönsége“ aláírással lettek volna ellátva, ellentállásuk határozottabb, és kényszerítésük lehetetlen lett volna, mert ugyan azon megfoghatatlan közönség (mily hasonlatosság az alsóház „communis“ és a megye összege elnevezésében), a megye és az ország a köny-

szerítést törvénytelennek és a hozott törvényt semmisnek mondta volna ki.

Nem hasonkorú, de 3—400 évvel előtti országgyűléseink több tényleges hatalommal bírtak, és a Tudorok alatti parlamentekhez hasonló országgyűléseket, melyek egyik a másik utáni, az önkényt, a vérengzést, a törvényteleniséget, sőt többször az uralkodók önmagukkal ellenkező szeszélyei szerint az abszurdot is szentesítették volna — történelmünk nem látott.

Zsigmond magyar király, 1395-től 1437-ig, az angol parlamentekhez hasonló országgyűlésekkel, bárha nem lett volna VIII. Henrikünk, de itt elzáratrán, megzaboláztatott.

Hogy nekünk miért kellene alkotmányosság ügyében Angolországhoz iskolába járni; megvallom fel nem fogom, és a sok halott angol patent-alkotmány dicséretnek után azt hiszem akadni fog olvasó, ki soraimat némi hitetlenséggel olvassa, — azért idéztem mindenütt nevetek és évszámokat, hogy a kevésbé jártas is sok vesződség nélkül constatirozhassa az első kezébe jött terjedelmes történetkönyv vagy angol alkotmányi biblia által.

A Tudorok alatt épen úgy, mint az első korszakban, daczára minden erőszak és vérengzésnek, daczára az alkotmányos stagnationnak, Anglia kivételes geographicus helyzete győzött minden nehézség ellen. Az ország hatalma növekedett és a városok nagvobdottak és virágoztak. Már 1580. és 1602-ben tilalmaztatott Londontól 3 mértföldnyi körben házakat építeni, „mivel a város már úgy is túlságig nagy“.

A királyi hatalommal versengő nagyok kiirtása, a hercegi birtokok feldarabolása, az egyházi birtokok eltékozlása, a királyok vesztegetése, a városi polgárság gazdagságának a kereskedelem által emelkedése mind inkább a középrend erősödését vonták magok után; lerakták az alapot, melyet az hatalma és befolyásával követelt. és a király által contestált jogaikat érvényre emelte és a következő korszakban I. Károlyt trónjától és életétől is megfosztotta.

VII. Henrik építette az első hadi hajót és Erzsébet szerencséje, egy nagy tengeri vihar, Dráke, Howard Károly, Havkins és Frobisher vitézsége megmentették II. Fülöp győzhetetlennek neve-

zett tengeri hadától, és az angol hadihajók és kalózkodók, — kik ezen korban egymástól nem igen különböztek, — Amerikának Spanyolországba szánt kincseit, — egy kirablott világrész vagyonát — Angolhon partjain rakták le.

A gazdagság, a plutokratia, a mellett, hogy a középrend befolyását emelte, nem volt soha elég erős befolyását irányadóvá tenni.

Készen volt minden, hogy a mindinkább tömörülő középrend és alkotmányosság emelkedjék, mert azt, a mi eddig volt, — legalább a mi felfogásunk szerint, kik jobbat látni és erősebből olvasni megszoktunk — annak nevezni nem tudjuk.

A középosztály és London hatalma nyilvánult már Erzsébet kormányának utolsó éveiben is.

A jó királynénak igen sok pénzre lévén szüksége, habár az akkori időkből a királyi jogokhoz tartozott, az igazgatás, a kereskedelmi politia, a pénzverde, a mértékek, a vásárok és kikötők jövedelmei, mindezek általános fogalomban, — kellő meghatározással és körülírások nélkül, — bár ő ezen határozatokat annyira tágitotta, hogy alatta az első szükségletek csaknem mind monopoliumokká válnak, mint vas, olaj, ecet, szén, salétrom, ólom, keményítő, czérna, bundák, bőr, üveg, és természetesen magas árakra emelkedtek, de ezeken kívül mindég kénytelen lévén a „Benevolences“okat is igénybe venni, az utolsó években a parlamentben kemény szónoklatok emelkedtek; a minister kocsija egy néptömeg által feltartóztatott, és a mozgalom Erzsébetet engedékenységre is bírta, mit a női természet azon képmutatásával, és kötszinüségével cselekedte, melyet használnak a midőn engedni kényszerülnek; megtagadván ugyan is feláldozó barátit, érzékenyen megköszönte a parlamentnek, hogy a közjót oly erélyesen védelmezték. — Lefegyverezett ezáltal mindenkit, és kikerülte hogy jogai megszorittassanak. — Az ő hosszas majdnem félszázados kormányának következetesen kezdetén, és végén a legnagyobb különbségeket tüntet fel.

I. Jakabbal (Stuart), ki anyja Stuart Maria jogai folytán lépett a trónra, már ezelőtt Scotthonban mint e néven VI. országolván, a két koronát egyesítette, uralk. 1603—1625-ig. Gyöngé, jellem nélküli ember volt ugyan; mindazon által a korona előjogaihoz, és az önkényes uralomhoz nagy hajlamot mutatott; a parlamentet sokáig össze nem hívta, önkényes adókat szedetett, —

de ha pénze, hitele, erélye, kifogyott — panaszkodni is tudott az összehívott parlament előtt, és ennek hatalmát és bátorságát sikertelen próbáival mind inkább erősítette, és meg nem térített senkit azon könyvével, melyben a királyok feltétlen hatalmát a bibliából bizonyította, a bübájosság lehetőségét állította, valamint a rossz lelkék létezését kétség fölé emelte — igen igen körülményesen írván le, miért szeretik az ördögök a vén asszonyok társaságát.

Kár, hogy ezen derek író és király munkáiban a dohányzás ellen is dühöngött; sőt ezen véleményével ellenkező füstölőknek a bittón pipaszárukat húzatta keresztül orraikon, mely eljárás, meg lehet hogy alkotmányos capacitátiónak igen sikeres, de alig hisszük, hogy ezen dohányzási mód még az excentricus angoloknak is kellemetes lett volna.

A királyi hatalom megszorítására nyilvánuló törekvéseket meghiusítani, és a feltétlen hatalmat megvédeni tűzte ki magának feladatúl fia és utódja I. Károly. Uralkodott 1625-től 49-ig.

Előbb Buckingham, azután Wentworths későbbi lord Strafford segítsége és közreműködésével küzdött kormányelvi kivitelében.

Ezen minden kényúri hajlamai mellett is gyöngé, ingatag, jellemzilárdság nélküli király minden szellemi műveltsége, erkölcsössége, és megnyerő magaviselete mellett, említett rossz tulajdonaival kapcsolatban lévő páratlan szívtelessége, megbízhatatlansága, melylyel leghivebb barátit és pártolóit magától elidegenítette, és a szükséges rendszabályok kivitelében ingadozókká tette, öntervei valóításának romlását hordta magában, könnyen elrémülvén, a midőn szilárdság és következetesség, győzelmét biztosították volna. Kész volt ő mindég feláldozni pillanatnyi ingatagságainak compromittált híveit, azokat mindég könnyen pótolni remélvén. — Ezekhez járulván a hitbeli dolgokban bizonyos megcsökönülésnek, talán rajongásnak egy neme, — mely általában korszakát jellemezte, — egy tervkészítőnek talán, de országkormányzói tulajdonokkal nem birt.

Daczára mindezeknek, terveit kiviteléhez közel járt, és hitbeli érdekek belekeverése nélkül talán győzedelmeskedhetett volna a készülő áradaton.

Az állandó hadsereget látván legszükségesebb eszköznek czéljai kivitelére, ennek alakításán folytonosan dolgozott, és e részbeni igyekezetének eltitkolása végett háborúba is keveredett.

Így miután az 1625-diki parlamentet feloszlatta és Elliot és

Digges képviselőket bebörtönöztette, kénye szerint szedetett adókat és teljesítetett elkobozásokat.

1628-ban pénzzavarai által kényszerítettvén, azt ismét összehívta és ezáltal terjesztetett eléje az ugynevezett „Petition of rights“, melyet átaljában az angol közjog egy sarkalatos alapjának tekintenek, sőt talán inkább ettől lehetne alaposabban az alkotmány létesülését származtatni, mint a magna chartától, mely eredetileg csak a főurak jogai védelmére volt szánva, de ezeket ép oly kevéssé védte meg, mint az ország közjogait. Még Károly uralkodása első éveiben, a Kings Bench törvényszéke kinyilvánította: „Hogy egy foglyot, ha bár az az elfogatás okadatolása nélkül is hozatott be, sem kezességre, sem másként szabadon nem bocsáthatja, ha ez a király vagy a titkos tanács parancsolatjára történt“, sőt Mária alatt Thromcorten Miklós a guidhalli jury általi felmentése daczára évekig a Towerben elzárva tartatott.

A „Petition of Rights“ ily gyakori visszaéléseknek akart gátot vetni, midőn mondja:

„És hogy egy szabad ember sem ilyen modorban, mint feljebb említettett, elfogattassék vagy zárva ne tartassék.“

A király e kívánságot törvényre emelte. — Londonban mindenki öröm és meglegeedésben úszott, a király pedig szokása szerint ellenkezőleg cselekedett. Újra is önkéntesen adót és katonát szedetett és Land érsekkel új liturgiát akart az egész szigetre behozni, egyesítvén a két hitvallást. (Az angolok episcopálisok voltak, a skótok calvinisták.)

A fellázadt skótok ellen semmire sem mehetvén, 12 évi szünet után 1640-ben ismét új parlamentet összehívni kénytelenítettett mely a következő évben kimondotta, hogy az egy és másik parlament közti időszak 3 évnél tovább nem terjedhet, és ha a korona az összehívást megtenni elmulasztaná, ennek daczára a választásokra megbízott hivatalok ezeket megtartani köteleztetnek.

A megfélemlt és bátorságát vesztett király gyáván aláírta Strafford halálos ítéletét és másnap a parlamentnek széteszlatási jogáról lemondott.

Ezen parlamenti időszakban fejlődtek ki azon pártok, melyek először urak és gömbfejűek, később tory és whig-eknek nevezettek, melyek között volt mindég egy harmadik, mely a kettő között ingott és a szerint, a mint egyik vagy másik felé hajlott, annak

győzedelmére mindig döntő befolyással volt. Ilyen pártok, mint országunk és parlamentünkben vannak, Angolországban csak forradalma és Cromwell alatti korszakában léteztek, ha azok valódi parlamenteknek nevezethettek.

A pártok ezen időben a parlamentben csaknem egyenlők voltak és midőn indítvány tétetett egy adresse benyújtására, mely a király eljárása iránti bizalmatlanságot tükröződő volt, az csak 11 szavazattal nyert többséget.

A conservatív párt győzelme előre látható volt, ha a király nem tesz ismét valamely meggondolatlan szöszegést.

Kitört az ir lázadás, hol az elkobzott birtokokra telepített protestansok megölettek vagy elkergettettek. A király bár fegyveres kísérettel lépett a parlamentbe, az oppositio vezetőit elfogarandó, kik azonban ideje korán menekedtek, ő pedig nem gondoskodván a szükséges erőről a főváros ellenében, ez fegyveres lázadásban tört ki és a király távozni kényszerült, mert a parlament önmaga biztonsága végett is elfogatta volna.

Több hónapig folytak az alkudozások; a parlament a királyi hatalom megszorítását és a királyi előjogként tekintett legfőbb katonai hatalom feláldozását követelte, minél kevesebbet egy annyira szöszegő embertől alig követelhettek, ha fejeik válluk közt létele őket csak legkevésbé is érdekelte.

A royalisták, ha belátták is a király hibáit, ha rosszszalták is tetteit; még is inkább őt akarták támogatni, mint a koronát lényeges előjogaitól megfosztani.

1642-dik év végén fegyverre került a sor és valamennyi grófságban csaknem egyenlő erejű fegyveres pártok álltak egymással szemközt.

Dacára, hogy az egyik pártnak London és vidéke a hajósereggel, hadi készletekkel és legjövödelmezőbb vámokkal kezében volt és a város gazdagsága folytán több pénzerővel rendelkezett, a király a vidéki gentry-vel, kik megszokott vadász-lovaikon kerülők, lovásaik és szolgálkival hadseregét képezték, egy egész évig folytonos előnyben volt a bár jobban fizetett, de gyakorlatlan parlamenti hadsereg ellenében. Maga Cromwell vallomása szerint a legjobb Hampden-ezred összefutott kelnerek, szabók és csavargókból állott. A parlamenti sereg, minekutánna határozott működésekkel tönkre nem tétetett, mindinkább erősödven és annak

kebelében a legjobb ezredek Cromwell által az independensek sorai-
ból átalakítatván, ezeknek a hadseregben és később a parlamentben
túlsúlyt szerzettek. Végre a királyi hadsereg Marston Moornál meg-
veretett és Naseby-nél megsemmisített.

A király Skótiába menekülvén, a skót hadsereg által nagyobb
somma pénzért a parlamenti seregek kiadatott.

Károly Cromwellnek hízelt és vele alkudozott, de ugyanezt
tette a skótok és a parlamenttel is; mindháromat Franciaországgal
fenyegetvén. Így senki bizalmát sem nyervén ki, és félelmet ger-
jesztvén mindenütt, lehetséges visszahelyezésének gondolata, sorsa
ily helyzetben kétséges nem lehetett; — mindenki nyakának biztos-
sága az ő vesztét követelte.

Habár a felsőház vád alá helyezését megtagadta, és az alsó-
ház többsége a halálos ítélet ellen volt, az ellenkezők katonai hata-
lommal eltávolítatván és a parlament tökéletesen az independensek
hatalmába esvén, a halálos büntetést kimondotta, és a királygyil-
kosság jan. 30-kán 1649-ben végrehajtatott.

A parlament, mely a királylyal a legfelsőbb katonai hatalom
felett versengett, egyebet nem nyert, mint hogy urat és parancs-
nokot cserélt, erélyesebbet és kiméletlenebbet kapván abban, ki a
hatalmat nem neki, hanem fegyveres rajongóknak és önmagának
köszönhette.

Megérzette vele együtt az egész ország a hatalom-változást,
midőn az egyesnek bár kárhozatos önkénye helyett, egy soldateska
közlegénységének uralma alá hajtattott.

Az independensek egy hitfelekezeti sekta volt, kik minden
más hatalmat tagadva, azt a keresztény községekbe helyezték, hol
ez természetesen elvben ismét hiányzott és tényleg az isten válasz-
tottjai által gyakoroltatott, vagy inkább a kikerülhetetlen anarchiá-
ban soha sem gyakoroltatott volna, ha mindezen vakbuzgóság szülte
középszerűség és megátalkodás a katonai fegyelem által rendben
nem tartatik.

Egy neme az örültségnek harapódzott el egy részről, míg a
másik, mely mindég a körülmények saját hasznára kizsákmányolá-
sát tüzi ki céljául, a hatalomnak engedve, aljas képmutatással az
irányadó szenteket utánozni, sőt ha lehetséges, felülhaladni igye-
kezett.

Nivelláltak ezen urak kényök-kedvök szerint, a gentry a

királynak tett szolgálatjai által úgy is eladósodva, a harez által
számban megfogyva, tökéletesen tönkre tétetett; birtokai, kastélyai
szétdőltak és számtalan jó nevű és birtokú család egészen kiir-
tatott.

Püspökök és papok ezreit, akár az egyik vagy másik feleke-
zethez tartoztak is, jövedelmeik, jószágaiktól megfosztattak, szét-
kergettettek és a népsöpredék legaljasabb bántalmazásainak tették
ki. Nem is volt szükség reájuk, ha Égbekiáltó Habakuk, rangjára
nézve dragonyos-káplár ajkáról épen oly dúsan csurgott és pedig
kiapadhatlanul az égi manna.

A bibliából bolházták ki a neveket, melyek leginkább feltün-
tek és Aldásthözó Jeremiás bakancsos közvitéz bibliai mondatok
kiséretében küldte a másvilágra kárhozott testvéreit. Nevek, mint
Búsanfájdalmaskegyelet Nathániel, Tégyjó Izsaiás, Szenturalmat-
áhitózó Ephraim, semmi rendkívüliek nem voltak.

Mogorván és zsoldárokat hangoztatva haladt ezen baroque szent-
ek serege az aranyműves boltja mellett, egy pillanatra sem mélt-
tatva az arany csillogását és a nő bántalmatlanul haladhatott sorai-
kon keresztül, csak titokban és a mennyire lehetséges volt, elégi-
tették ki a vezetők és tisztek pénzsomjukat, de megbomlott a
harczai rend, ha egy falra festett sz. képet vagy mythologiai szobrot
megláttak, a templomok remekei, predikálószerűek, falak és házak
szent dühök áldozatai lettek és faluk, városok feldőltak, ha kife-
jezéseik szerint azokban Idumaeusok és Amalecticusok laktak, egész
grófságok lakosai kiirtattak, csaknem pusztákká tétettek, hogy a
szentek birodalma terjesztessék és a közboldogság megalapíttassék.

Ugyanezen cél vezette őket, midőn a színházakat lerombol-
tatni határozták, a színészek megvesszőztetni rendeltettek, kötél-
táncz, tekézés, lófuttatás dühösségbe hozták e furcsa szenteket.
A mely faluba bejött egy szent káplár legénységével, minden falusi
multság megszűnt, és akarva nem akarva, ha magokat az erőszak-
nak kitenni nem akarták, a szent beszédekkel és zsoldárokat végig
kellertett hallgatniok.

A királyi képtárnak régi festőktől eredő remekjei, melyek
Jézus Mária vagy szenteket ábrázoltak, megégettetni rendeltet-
tek és a szobrászat márvány gráciái, nymphái és cupidói sze-
mérmetesen szent kőfaragók által átalakítottak istennek tetsző
alakokká; ezek áldásdús működésének eredményei természetesen.

torzképek vagy majmok lévén. Az ostobaság és elfogultság valóságos orgiákat ült, és apostolok, mint Fox, Mugleton, kik örök kárhosszattal fenyegették mind azokat, kik nem hiszik, hogy az úr Isten épen 6 láb magas és hogy a nap acurat 4 mértföldnyire van a földtől, nem voltak ritkaságok.

1649-től fogva 1660-ig a leveller-ek (nivellálók), és independensek gazdálkodtak, de az ezer éves Isten birodalmát nem voltak képesek 11 évnél hosszabb időre megalapítani.

A parlamentaristák, kik ennek mindenhatóságára törekedtek, magának a testületnek is inkább csak árnyékát látták némelykor feltűnedezni, hogy a szájhősök, doctrinárek, képmutatók és bibliamádók által ismét szétkergettesenek.

Cromwell belátta, hogy kormánya a kezében lévő hadseregen kívül, nem lehet az ország irányára, — hogy ezen állapot állandósággal nem bírhat. Többször összehívott parlamentjeit igen röviden oszlatta szét, vagy bezárta a választottak egy részét. Characteristicus egy eljárása, midőn egyet ezen parlamentekből szétoszlattott és a terem ajtaját önkezüleg bezárván, a kulcsot zsebre tette, elegendőképp tanúsítván, hogy mit tartott azon testületről, mely ellen a zsebre dugás elegendő biztosságot nyújtott.

Igyekezett felsőházat is alakítani, de a meggazdagodott eszmadia-, csapláros- vagy az üzér-lordokat kinevették, és a régiék nem nagy kedvet mutattak ezekkel ülésezni, sőt mivel ezeket is a parlamentből volt kénytelen kiválasztani, ebben saját befolyását gyöngítette.

A nép néma megadás és fásultsággal nézte a parlamentek válságait és túrta a bibliamaniacusok uralmát; épen úgy mint túri népünk az anglomaniacusok experimentumait.

És ne higye valaki, hogy én itt párvonalat húzandó Angolország akkori történelméből, erre nézve szándékosan kedvező kivonatot készítettem, vegye bárki kézbe Macaulay Cromwell idejét tartalmazó részletét; tegyen kivonatot, és bizonyosan ugyanazon eredményre jövend, mint én. Habár ezen író, inkább mint más angol, szívesen ugrik keresztül a nem igen kedvező dolgokon, vagy korszakokon, és oly színben igyekszik mindent előmutatni, a mint csak lehet.

Cromwell halála után, ellenkezés nélkül lett fia protektorrá és össze is hitt egy új parlamentet; ez azonban a hadsereg mania-

cus independensei által, kik az új parlamentben a változott közvélemény kifejezésétől féltek; azon oknál fogva, hogy a dögpárlament (Rumpfparlament) törvénytelenül oszlattatott fel, szétveretvén, ugyanez ismét behelyeztetett.

És most labdája lett volna az ország az egymással vetélkedő középszerűség emberei önhaszonlesése és uralomvágyának, a sok változás, experimentálás által kifáradt nemzet, bizonyosan még a kisebb áradatot is keresztül hagyta volna zúgni fejlein. De épen ezen elfásultság, az egyének önmagukba vonulása, a néma megadás útát nyitott és lehetségessé tette, hogy Monk Skóthomból praesbiterianus seregével, szó és ellenállás nélkül nyomúlhasson egész Angolországgon keresztül Londonba, és ott az 1648-ban a parlamentből kizárt praesbiterianusokat abba visszahelyezve, a királyság pártolóinak határozott túlsúlyt szerezzen, melynek eredménye II. Károly meghívása és a királyság visszahelyezése volt.

Monk volt az eszköz, mely teljesítette és eltalálta a felszínen úszó ellentétek daczára a mélységbe terjedő nagy víztömegeknek a felszínnel ellenkező árnját; e nélkül vagy ki sem mozdult volna; vagy ha teszi, fáradsága sikertelen maradt volna. Washington I. Napoleon helyzetében Franciaországban bizonyosan nem lehetett volna az, a mivé lett az első Amerikában, és ha I. Napoleon Amerikában győzedelmes lett volna is, de semmi esetben sem fejlődött volna belőle a hódító zsarnok.

A lángész sajátága, hogy a létező körülményeket előbb felismeri és nemcsak felhasználja, de azok tökéletes kizsákmányolása által nagyszerű eredményeket ér el; míg a theoriák, az utánzás — a gondolatok ezen chablonjai, — a középszerűség, a mindennapiasság tulajdonai, és midőn ezekkel, kapcsolatban kicsinyes hajlamaikkal, pénz és uralomvágy mellett ezeket értékesíteni akarják, leggyakrabban a nemzetek süllyedésének, sokszor vesztének az okai.

II. Károly eltekintve azon időszaktól, melyben mint Rex in partibus infidelium ezen címet csak használta, uralkodott 1660-tól, a midőn a nép lelkesedése között Londonban bevonulását tartotta 1685-ig.

Könnyelmű, habár önkénytől legkevesbé sem ment uralkodása alatt, melynek jellemzésére elég legyen megjegyezni, hogy midőn az ellenséges hollandi hajósereg a Themsébe nyomult, ez hárenhölgyei között szokott multságait meg nem zavarta; ki hogy

csak szeszélyei szerint élhessen, szívesen kielégített volna mindenkit és ha a Cabal-miniszterium katolikus törekvéseit átnézte, pénzzavarai, által a parlament kívánságait is teljesíteni kényszerítették. Így keletkezett 1673-ben a „Test-acta“, mely a katolikusoknak hivatalba csempészetét akadályozta meg, mely szerint, bár mely polgári, vagy katonai hivatalba lépőnek a Suprematia és több más eskükön kívül, mely a koronának a pápa kizárásával az egyházi és hitbeli dolgokban felsősége elismerésére vonatkozott, a „Test-acta“ szerint még azon eskü alatti hitvallást is le lehetett tennie, miszerint az oltári szentségben a kenyérnek és víznek Krisztus teste és vérévé változását katolikus értelemben nem hiszi.

Nálunk, midőn 1608-ban országgyűlésünk a bécsi békekötés pontjait törvénybe iktatta, már 65 évvel azelőtt megadta, a mit az angolok ennyi évvel később megtagadtak — a vallásszabadságot.

Ha a katolikusok ily nemű elnyomása és hivatalból törvényes kizárása újabb időkben nagyrészt megszüntettetett is, de nyomai jelenleg is megvannak.

Ha hazánkban 1600 három első negyedében történtek hitbeli üldözések, ki merné állítani, hogy ez a nemzet akarata lett volna? Míg az 1673-ik angol parlament a nemzet akaratának nyilvánítása volt a királyi akarat ellenében.

— — — — —
Megvallom, még mindig nem látom miért kellene az angolokhoz iskolába járnunk alkotmányosság szempontjából.

— — — — —
Ugyan csak ezen király (II. Károly) alatt keletkezett a „Habeas corpus acta“ is. Ez az azelőtt is szokásban volt „Habeas corpus writ“ a mi mandatumainkhoz hasonlólag a királyi hatalom kifolyásának tekintetű; de önkényes kiadása, a gyakorlatban semminemű biztosítást nem nyújtván, 1679-ben ment a parlamentben keresztül; melynek lényegét itt közöljük, mivel ezen három szóval annyi handabandát csinálnak az angloknak és hajigálják mindenki szemébe azok, kik maguk körül porból nimbust akarnának csinálni, hogy lényegének ide igtatása nem látszik feleslegesnek és ez következő:

1-ször. Hogy büntényért elfogott személy — ha az fogva

nem tartatik, bizonyos az elfogatási parancsban megnevezett „Treason (árulás) vagy Felony (esküszegés) eseteiért, a Lordkancellár vagy a 12 bíró egyikétől, kivánságára Habeas corpus writ-et kapjon, mely szerint az elfogott ezen writ kibocsátója elejébe hozassék és ez által ha kezességet állíthat, hogy rendes bírója előtt megjelenend, kibocsáttassék. — A Treason és Felony eseteiben pedig az elfogott kívánhatja, hogy a jövő törvénykezési időszak (egyfél évi) első 4 vagy ezt követő hetében, vagy bírói első ülészakában vád alá vétele tárgyalassék, vagy kezesség állítása megengedtessek. Kivéven azon esetet, ha esküvel bizonyíttatnék, hogy a terhelő tanúk ezen idő alatt elé nem állíttathatnak. Ha a bebörtönzött a második időszak alatt vád alá nem helyeztetnék és el nem marasztaltatnék, a fogságból kibocsátandó.

2-ször. Ha a Lordkancellár vagy a 12 bírónak egy elfogatási parancs elémutatatik és hittel a kezesség megtagadása erősítetik és ő a habeas corpus writ-et megtagadná 500 L. büntetésbe esik.

3-or. Senkit (az elítélteken kívül kik ezt kérik) a tengeren túl deportálni nem szabad, és az ez ellen vétő 500 L. birsággal és háromszoros költséggel büntetetik.

4-er. A börtönőr a fogolynak kivánságára 6 óra alatt az elfogatási parancsot elémutatni köteles és ha annak egy börtönből a másikba szállítását ezen actában foglalt eseteken kívül megengedi, először 100, második esetben 200 font birsággal bünhődik és hivatalát veszti.

5-ör. Senki a ki a Habeas corpus writ által egyszer szabadon bocsáttatott, ugyanazon büntényért másodszer el nem fogathatik 500 font birság terhe alatt.

6-or. Mint végső határidő, mely alatt a fogolynak törvényes bírái elé helyeztetni kelletik, 20 napra határozatik.

A habeas corpus acta csak a parlament beleegyezésével függesztethetik fel, mint például 1777-ben történt ezen című törvény által, „Törvény mely által ő felsége felhatalmaztatik, mind azon személyek letartóztatására, kik gyanussak, hogy Észak-Amerikában, vagy pedig a nyílt tengeren árulást elkövettek.“

Ha saját alkotmányunk helyett ennyire englisirozni hagyánk magunkat, és a habeas corpus acta felfüggesztése, ily vagy

terjedtebb értelemben, vagyis az egész alkotmányos személyes szabadság, a kormány által kinevezendő békebíraktól függne; kik ilyen esetben önkényesen bebörtönözhetnének — ugyan mit mondanánk az ilyen szabadságról?

De térjünk vissza tárgyunkhoz. Ezen egész acta tulajdonkép a kezesség kivételével obsolét. A bírók önkénye ellen, a titkos inquisitoriális eljárás ellen, az ugynevezett börtön-kiürítő bizottságok szolgáltnak; valamint annak megakadályozására is, hogy a vizsgálati fogság végtelenre ne nyujtathassék, mely lehetséges ugyan, hogy 5 hónapra is terjed, ha a vádló korona-ügyvéd a terhelő tanuk előállítását az első ülészak alatt lehetetlennek bizonyítja, de ennél tovább nem terjedhet. Elég ugyan ez is, de ha már valaki el van tökélve az angol intézményeket csak lelkesedéssel tekinteni (ha ezt nem oszom is) legyen mindenkinek kedve szerint — csak azt jegyzem meg, hogy a habeas corpus acta felüggesztése esetén, a vizsgálati fogság határozatlanul terjedhet.

A parlament egy végzésétől függ, hogy az ország egy alkalmatlan, vagy elnyomatni szükségesnek tartott párt ellenében absolut kormányoztassék.

A kezességi intézmény kétségkívül a habeas corpus lényeges része, de ennek rendkívüli időszakokban kizárólagosan csak a gentry, vagy is a vagyonos osztály veheti hasznát, és ez is csak megszorításokkal, mivel a kezesség meghatározása a bírótól függ, szegényekre, vagy midőn pártviszály élesebbé teszi az ellentéteket, illusiórus lesz.

II. Jakab alatt ur. 1685-től 88-ig a hitfelekezeti viszálykodások által felhalmozott gyűnyag kitörésbe jött. Még trónörökös korában nyíltan bevallott katolikus vallása miatt kizárására törekvések nyilvánultak.

Monmouht lázadása előjele volt a bekövetkezendő trónváltásnak és habár Kirke és Jeffrey rögtön-ítéletei és véstörvényszékei által véresen megfoszultatott, ennél egyebet tenni trónja és egyedárúsága megalapítására Jakab alig volt képes.

Ha eddig minden uralkodónak voltak is kényúri törekvései, és a mi alkotmányos felfogásaink szerint, ily értelemben uralkodtak is, és a parlament hatalma a pénzkérdéseken túl alig terjedt,

miután alkotmányuknak ezen testületen kívül semmi biztosítéka nem volt a kényúri és zsarnoki kitérések eltűntek. Midőn azonban Jakab ezt hitbéli dolgokban is nagyobb mérvben gyakorolni, és saját hitfelekezetének nagyobb terjedést és politikai befolyást eszközölni akart, a többségben lévő anglicanusok, és nonconformisták ellenében még eddig nem tapasztalt ellenkezésre talált; mely az ország két egyetemében leghatározottabban nyilvánult, melyek a gentry csaknem általános vonzódása, és elhagyásuk után is fenntartott öszveköttetései folytán, csaknem megyéinkre emlékeztetnek.

Katholikusok, kik eddig a hivatalokból, sőt a parlamentből is kizárva voltak; s kik a „Test-acta“ által minden oly polgári foglalkozásokból is kizárattak, hol eskü-letétel eléfordult, — mint például orvosi gyakorlat, vagy czéhekbeni részvét — nemcsak ennek ellenére hivatalokba behelyeztetek, de ez oly mérvben is történt, mely a katolicusok számának a többi népesség ellenében semmi arányban sem volt.

Ha bár az általa királyi teljhatalomból kibocsájtott „Indulgenz-acta“ egyenjogúságnál egyebet nem tartalmazott, sőt még kevesebbet adott a katolicusoknak, mint hazánknak félszázaddal elébbi törvényei a protestansoknak, mégis az Angolhonban divatozó vallási türelmetlenség, kapcsolatban az „Indulgenz-acta“ folytán létrejött visszaéléseknek, a király térítői és önkénykedő hatalmával összevetve, az elégedetlenséget a legnagyobb mérvben fokozták.

Mi magyarok egyáltalában kifejetlen vakbuzgóság, absztrakt hitágazatok és okoskodások iránti ellenszenvünkkel, nehezen tudjuk felfogni mind azon befolyást, melyet ezek a germán népek fejlődésére gyakoroltak. Angolországban a hitágazatok rajongó szerelme mindég erősebb volt az alkotmányos szabadság iránti vonzódásnál, és az utóbbi megsértését sőt eltiprását az angol nép sokkal könnyebben tűrte, mint az elsők, — vagy helyesebben az uralkodó vallás feltétlen egyeduralmának rázkódtatását.

Hogy mennyire alárendeltetett a political szabadság a vallás uralmának, legjobban bizonyítja az angol egyháznak a királyi hatalom irányábani ellentállást tiltó tana, mely a legmerevebb modorban csaknem folytonosan fennállott VIII. Henriktől Jakab uralkodása végeig. Ez volt az egyházi szószékek állandó thésise, sőt ez az egyházfők és papság nagy része által még akkor is védelmeztetett, midőn Jakab egyházi kegyúri jogát, a saját hit-

vallását nem követő többség ellen használta fel. Még akkor is, midőn a kérdés ekképen hangzott: Szabados-e az ellenállás, ha a királyi kegyjog a vallás kiírtására használtatik? — Ily kérdés ellenében sem merte, vagy akarta a papság az „ellent nem állás tanát“ csak vitatás tárgyává is tenni.

Hogy ezen tannak, leginkább politicalai indokok szereztek a múlt időkben alapot, hogy ez az önkényes királyok által ezen elv és vallás követőihez lánczó kapocsnak kellett tartatni — kételkedni alig lehet; daczára a bibliai mondatok és érvényeknek; mert ezen szent könyvből épen úgy merítettek érveket az ellenállás, sőt a király-gyilkosság pártolói.

Hogy vallási türelmességben, mi barbároknak híresztelt ázsiai vad faj mennyire felette állunk civilizátori útmutatóink felett, nem keveset bizonyít már csak az is, hogy Macaulay a jelenkor egyik legnevezetesebb angol történetírója, minekutánna önmaga constatálta, hogy a „pápista“ szó csúfneve a katholikuskoknak, ezen elnevezést egész naivsággal, talán öntudatlanul, a valóságos elnevezés tökéletes kizárásával folyton használja — mintha ez másként nem is lehetne; és mintha a csúfnév használata természetes előjoga volna azon vallásnak, melyet önmaga követ, és melynek sorsához elég önhittséggel látja lánczólni lenni Európa, sőt az egész világ jólétét.

Ha ilyen angolnál és protestánsnál nem találunk türelmességet, hogy hol keressük? — megvallom nem tudom; — habár hiszem, hogy az egész nemes angol nemzet szivesen boldogitaná az egész világot még jobban, mint eddig boldogítja gyarmatait, vallásával, ingyen bibliáival, sőt alkotmányos árnyékaival is, — ha ezekkel kapcsolatban a gyapott-szövetek és vasáruknak is nyithatna piacokat, és a boldogítottakat árnyakkal kifizetvén, igenis kézzel fogható arany és ezüst kincseket halmozhatna hazájára.

Nem tértem el a tárgytól — a vallási szempontot is tekintetbe vennem kellett; mert ez lényeges tényező az angol alkotmány, és intézményeiben.

A különbség köztünk és köztük csak az: hogy náluk alap-törvényeik és intézményeik az uralkodó vallás egyeduralmára számítvák, és még ott is, hol világosan ki nem mondatik, ezen célra szolgálnak. — A mi alaptörvényeink és intézményeink a szabad vallás-gyakorlatnak nem csak kedveznek, de még erre ha a körül-

mények a türelmes nemzetet más útra terelnék, erre akaratlanul is vissza kényszerítettének.

— — — — —
A katholicus Irland elnyomása II. Jakab előtt, s csaknem korunkig, egy gyászos szégyenfoltot képez Angolország történelmében,

II. Jakab nem csak könnyített az angolok által rabszolgáknak tekintett más vallás és nemzetiséghez tartozó ireken, de Tyrconnel helytartója által ezeket igyekezett az anyaország ottani gyarmatosainak uraivá emelni, mi az elébb elnyomottak részéről az angol telepítvényesek ellenében, véres kitörésekre adott alkalmat. Rablás, életveszély, vagyoni bizonytalanság visszaützte a telepítvényesek egy részét anya-földükre, és panaszaik, kiírtásuknak cselbavétele, — a már magokban is elég igazságtalanságoknak — a szenvedők szokásai szerint túlzása, az angol nép elkeseredését Jakab ellen még inkább nevelte.

Mindezek daczára azonban, hinni lehet, hogy Jakab reformátója és kényuralma épen úgy győzött volna mint VIII. Henriké, a vallás és a garanciák nélküli alkotmányosság ellenében; ha veje Oraniai Vilmos hollandi helytartó, ipja hibáit ügyesen fel nem használja, és egy hollandi tengeri és száraz haderő élén meg nem jelenik Angolországban.

III. Vilmos (Oraniai) ur. 1688—1702-ig a Torbay kikötőben 50 hollandi hajóból álló tengeri haddal és 14,000 emberből álló sereggel megjelenvén, — habár már elébb szőtt polgári és főpapi összeköttetései, sőt ezek általi direct felkérése nagyobb pártoltatás reményére jogosította volna, — első időben csaknem elhagyatva, és egészen hollandiakra utalva maradt.

Csalatkozásának első meglepetésében hajóira visszavonulásra gondolt, és csak ezen művelet még nagyobb veszélyessége — Jakab hitelensége, — és téves intézkedései folytán csaknem kardcsapás nélkül nyomult Londonba.

Itt csak a gyermekies megátalkodottságban erős Jakabot, a kinek párthíveitől még mindég tartott, — egyes megfélemlítésre számított magatartásával szökésre ösztönöze.

Ennek bekövetkezte után, neje jogán a megürült trónt elfoglalta; habár ezt az örökösödés csak Jakab után, és akkor is csak az esetben illette volna, ha Jakabnak nem rég született fia, anyja

hűsége iránt támasztott, de be nem bizonyított gyanu folytán, törvénytelennek és nem létezőnek tekintetik.

Vilmos tehát mint Jakab veje nejével ugyan ennek leányával, usurpátorok voltak a szónak legszorosabb értelmében.

Még ezután sem erősödött meg usurpált trónja. Jakabnak még számos párt-hívei léteztek. Irlandnak Tyrconnel alatt Jakabhoz hű ragaszkodása, ennek ott későbbi megjelenése, sőt Scotiának is kétséges magatartása az önkényre hajlandó, de sok eszélyességgel bíró Vilmost, a parlament iránt, — mely az egyházi és polgári elnyomás ellen biztosítékokat sürgetett, — engedékenynyé tette, minek következése egy a mi koronázási okleveleinkhez hasonló kiadvány lett, mely a már néhány századdal elébb biztosított királyi hatalom megszorítását, és az angol nép jogainak ünnepélyes alakban constatálását foglalta magában, és „Declaration of Rigths“ a jogok nyilvánítása alatt ismeretes; habár ez csak a Magna charta, a Petition of Rights és Habeas Corpus acták foglalatjának tekintendő, még is figyelmet érdemel, mivel ezek megerősítésének szükségességét jellemzi.

Az angol jogtudósok és a parlament nézete szerint kétségkívül tartatott, hogy képviselői közbenjötté nélkül törvény nem hozhatik, adó nem szedethetik, rendes hadsereg ki nem állíttathatik, senki a korona által önkényüleg be nem börtönöztethetik, és a kormány közegei jogsértés esetében királyi rendeletre nem hivatkozhatnak, figyelembe véve mégis azon számtalan jogsértéseket, melyek az eddigi királyok uralkodását jellemezték, az alkotmánynak kellett valamit tartalmazni (Macaulay szerint), mi hibás vagy elégtelen volt ezek meggátlására. (Hibáztak a meggyeink!)

Sok lényeges kérdés még mindig kétes volt.

Az egyház hosszú időktől fogva arra tanította a nemzetet, hogy egyedül az örökös monarchia azon isteni és sérthetetlen intézmény, mely ellenében a képviselőháznak része a törvényhozásban csak emberi jogot képvisel. Tanította, hogy minden emberi intézmény, például a magna charta, habár törvény, mégis azok által, kiktől alkottatott, meg is változtathatik, de az alattvalói engedelmességet megalapító vallási kötelezettség és azon szabály, mely szerint a királyi hercegek az örökösödés rendje szerint egymást követik isteni eredetöknél fogva

megváltozhatatlan és azért ezen szabálylyal ellenkező bármely parlamenti végzés semmis, és érvénytelen.

Természetes, hogy egy hatalom, mely pusztán emberi intézménynek tekintetett, gyenge volt mindig korlátozni azon királyi hatalmat, mely isten rendelkezéséből gyakoroltatott (Macaulay).

Ezek ellenében a „Declaration of Rights“ ünnepélyes bevezetése, melyben Jakab hibái és törvénysértései felszámoltatnak és záradéka, melyben Vilmos és Mária trónra emeltetnek, tekintetnek egyedül új vívmányoknak (!).

Csak itt, de itt sem mondatik ki nyíltan és ünnepélyesen, — bár kimagyaráztathatik, — hogy az alaptörvények a királyi praerogativa felett állanak (!).

A későbbi „Jogbill“ meghatározta, hogy minden király a teljes parlamentben és a koronázáskor, az úrvacsorájának az átváltás ellen nyilatkozni és ezt aláírni tartozik. Ugyanekkor a korona megfosztatott az egyházi ügyekben gyakorolt felmentési jogától, melynek kifolyása Jakabnak annyira rosalt bocsánat-magyarázati actája volt, mely által a katholicusok ezen hitletétel alól felmentettek.

A „Tolerantia-acta“ 1690-ben szabályként állítja fel a vallási üldözést, és az ellenkező csak kivételeket képez.

Ezek ellenében:

Honunkban a király-választási jog folyton gyakoroltatott, és a nemzet erről 1687-ben csak feltételesen és rég biztosított alapjogai fenntartása mellett mondott le.

A vallás-szabadság 1608, 1645-diki, a bécsi és linezi békekötések által — nem úgy mint az angoloknál, hol hollandi idegen seregek segítségével nyomatott el, — de ilyenek ellenében a nemzet saját ereje által ellenkezőleg biztosított.

Mi nálunk századok előtt fenállott a királyi hatalomnak az alaptörvények általi korlátozása és az egyeseknek az „Arany Bulla“ által engedélyezett ellenállási jogáról a nemzet csak I. Leopold alatt mondott le. A vármegyék, — a rendeletek tisztelettel félretétele által — mindig gyakorlották ezen jogukat és mai napiglan fen is tartották, bár ellenkezésben látszik lenni a felelős kormány eszméivel.

Be is fejezhetjük már az úgyis hosszúra nyúlt történelmi deductióját az angol alaptörvényeknek, mert ezután ily fontosságuk nem fordulnak elő.

Anna volt az utolsó uralkodó Stuart 1702-től 1714-ig; és midőn utódjait a Braunschweig-házból, uralkodási idejükkel ide rekesztem, ezt azon czélból teszem, hogy az előforduló esetben megemlítendő évszám az akkori uralkodóra is emlékeztessen; ezután tehát következtek:

I. György 1714-től 1727-ig; II. György 1727-től 1760-ig; III. György 1760-től 1820-ig; IV. György 1820-től 1830-ig; V. Vilmos 1830-tól 1837-ig és ezen évtől a most uralkodó Viktória.

Kétkedve, fejszólva s talán boszankodva mondhatná sok olvasó: ki már valahára a medvével! vagyis halljunk már valamit az angol alkotmányról! és erre csak azt felelhetném: Már meg van. Mivel az alapok vázlata oly vas következtetés lánczait vonják a reája építendőre, hogy ezek külső díszítményei és bensejének miként használása változhatik csak, de terjedelme, védelmi ereje és az egésznek gyakorlati használhatósága az alapok által korlátozva és körülírva marad.

Ha ezen igazsággal csak a boszankodást nevelném; egy részben jogosultnak ismerném el a türelmetlenkedést: más részről nem.

Mert a hatalmak terjeszkedése ellen biztosított és biztosító alkotmány — alapja és feltétele egy ország lakossága önkormányzati szabadságának; és csekélységnek e tekintetben semmi sem mondható, ha ezek a személybiztosság, az egyéni szabadság, és az egyéni vagyonnak háborítatlan élvezetének alapfeltételei, — melyekről mint Blackstone mondja, igen sokan beszélnek, de kevesen értenek. — Ez értelemben a részletezés kívánságának jogosultságát nem tagadom.

Ha azok békétlenkednek, kik mondhatják, ezt mind tudjuk, és csak azért olvassák, hogy réseket és gyöngéket fedezzenek fel egy rövid vázlatban — mely általános áttekintés s a nagy közönség tájékozása és felvilágosítására iratott és ezen múlt, mint

ilyennél a részletezés lehetetlenségét bevallva — ezen mulasztás elnézésére számítok.

A mit írtam, ha tizszer ennyi lapokon, és a rövidséghez elszánt ragaszkodás nélkül írom: kevesebb fáradság- és megerőltetéssel tehettem volna.

Kik ezt jobban, érthetőbben sikeresíthették volna, és nem rették, — hanem inkább terjesztői voltak az álhit és a mérték nélküli magasztalások által elterjedt elfogultságnak, — és a nemzet bujtogatói sajátjának megvetésére — nem csak, hogy gyanuba esnek, de egész biztossággal is reájok mondható, — hogy ezt csak magán-érdekekből, a közjó megvetésével tették.

Lankasztó kétségkívül azon öntudat, hogy egy fáradságos munka csak negatív eredményre számíthat, — és lehető sikere csak árnyak és csalképek megsemmisítésére vezethet; — mint-hogy azonban az éj árnya elenyészttével kezdődik a világosság uralma, még is szükséges, ha napot teremteni nem is képes, legalább a sötétség árnyai alatt ellankadtaknak figyelmét a közelgő világosságra vonni és a dermedtség és reménytelenségtől elfásult szívek és karoknak izmait új erőfeszítésre ösztönözni.

Ha nem voltam képes mint kívántam, a pusztá igazságot oly plastikus alakba önteni, hogy ragyogó, lefátyolozott képe előtt ijedten és szégyennel vonuljon vissza a haszonlesés, és a kevesek önérdeke által terjesztett honfui erkölcstelenség, — nem bánom; ezt nem is reméltem, mert én, egyedül azon, ezek által előidézett jó hizsemű elfogultság, és a többségben rejlő igaz honfi-szív félrevezetése ellen küzdök, harczolok.

Folytassuk a mitől eltértünk.

Kérdezhetné olvasóm: Mi biztosítja az angol alkotmányt, vagyis az önkormányzatot, egy erős király, vagy ilyen minister önkénye ellen? mi a szegényt, vagy alárendeltebb sorsut az arisztokratia, hierarchia és plutokratia elnyomásai ellen?

A felelet egy részről igen könnyű: Maga az angol alkotmány, az írott betükön kívül, — melyek biztosítékokul nem tekintethetnek, — nem tartalmaz, nem gondoskodik garantiákról.

Más részről Angolország minden más államoktól elütő sajátosságai, egy bizonytalan nemű, inkább az esetleges körülményeken alapuló biztosítást alkot-

nak, melyek rendkívüli esetlegességek közben jötte nélkül, míg a jelenlegi statusquo fenáll, ott elégségeseknek láttathatnak.

Mindkét feleletet bővebben indokolni és magyarázni szükséges, — mind ezt, mind eszmemenetemet könnyen kísérheti olvasom, ki az előre bocsjított történelmi körvonalzást némi figyelemmel kísérte, és ha csak a nagyobb időszakok sajátosságait emlékébe véste; legjobban pedig, ha éppen azokról önmagának is ideákat alkotott.

A Plantagenet, Tudor és Stuart-házaknál, a „Magna Charta, „jogokérti kérelem“ (Petition of right) és „Habeas corpus“ daczára a souverain önkormányzatról szó sem lehetett. Ezen korszakokat inkább lehet a kényuralom korszakainak tekinteni, melyekben ez volt a szabály, és az önkormányzat a kivétel.

Az angolmanok kétségkívül felhozhatják, hogy ez nem történt az ország helybenhagyásával, és hogy midőn VIII. Henrik egy önkényes adót kivetett, mely a lakosok vagyonának ha jól emlékszem egy hatodával felért, zavargások törtek ki, és a király rendelete visszavételére kényszerült.

Ez az alkotmányosságra és garantiáira semmit sem bizonyít, — a vagyonnak ily mérvű megtámadása, bármely egyeduralkodó tartományaiban hasonló mozzanatokot vonnának magok után; mivel általában ez az emberek leggyöngébb, és legérezhetőbben megtámadható oldala.

A személyes szabadságnak megsértése sohasem oly általános, és leginkább a számra legkisebb osztályokra szorítkozik. Egy adó ellenében kifejlett forrongás VIII. Henriktől soha sem csinált egyebet, mint a mi volt mindég és maradt ezután is egy vad, vérengző zsarnok.

Mik voltak a juryk, kiket az alkotmány-kovácsok mint lényeges biztosítékokat akarnának felállítani, a személy- és vagyonbiztosság garanciái gyanánt.

Ezek Angolhonban mindég az önkény és a pártzenvedélyek vérengző szolgálói voltak, kik mindég az uralkodó párt, vagy hatalom állandósítását mozdították elő. Minden megemlített vérengzések mint a francia forradalomban is, esküdtek segélyével vitettek véghez.

Ha az alkotmányt a Declaration of Right előtt is létezőnek

tekintjük, mint tekintenünk kell, és meggondoljuk, hogy ez a zsarok-uralom gyakorlatát nem akadályozta, azt, hogy ezen, egy csaknem ismétlésekből álló papir segített és jövőre biztosítékokat nyújtani képes lett volna, — hinniünk alig lehet.

Változtak azonban kétségkívül a viszonyok, Vilmos és Mária trónraléptekor, Jakabnak és utódjainak folyton maradt pártja az országban és különösen Skóthonban; melynek népe még most is kegyelettel emlékezik a Stuartok uralkodó családjára.

A praetendensek törekvései, kétségesebbé tették a királyi hatalmat, mintsem, hogy terjeszkedésre, és önkényre gondolhatott volna. Midőn pedig ezen törekvések a culodeni csata (1746) által végkép megsemmisítettek — már néhány évtized mulva, és a mostani század elejéig III. György és az alkotmányosság nem épen a legbarátságosabb lábon álltak egymással szemközt. Nemcsak ő, de Bute és Pitt miniszterei is a parlamenttel nem sokat törődtek, — a habeas corpus acta felfüggesztése, az ellenzék hosszú időre megbénította, és az egész alkotmány szabad jellegét csaknem elvesztette. — Uralma alatt azonban és a francia forradalom által előidézett szárazföldi zavarokban Angolország, bár észak-amerikai (a jelenlegi egyesült államok) colóniáját elvesztette, azon fokára jutott a hatalomnak, melylyel jelenleg is a világ minden tengerét uralja, a melyre húzó tapasztként vannak elosztva tengeri kisebb telepjei; ezek segítségével csatolják a pénz az anyaországba, — melyben el nem osztatik, de összehalmoztatik egyes óriás vagyonokba, nem az összes nép boldogítására, hanem a lehető legnagyobb szám elnyomására és kizsákmányolására.

Nem vádat akarok én formulázni; csak a tényleget konstátálom.

Nem mondom, hogy a jelenlegi nemzedék erre törekszik. Ez a multnak mulasztásai és körülményei által idéztetett elé, és nehezedik átkos sulyként az utódokra, kiknek a meglévő állapotok fejökre nőttek, általánosságuk által; az emberi törekvés minden erőlködését csak nevetné — ha ezen törekvés léteznék is.

Kalmár nép között vagyunk. Felhasználtatik a szegénység és nyomor, a melyen épen említett általános elterjedése miatt segíteni alig lehet. Beteg belől a szerkezet, de kívülről szépen etiquettiroztatik, és az ettől elragadott anglománok csodálkozás és utánzás tárgyaiként tüntetik elő más nemzeteknek szegény-ápoló és dol-

gozó-házakkal borított Anglia földét egészség jeleül tüntetvén fel a kelés és fekélyeket, melyek a beteg belső bajának kinövésai, hogy nem a baj kikerülését, de annak előidézése után a brillant orvoslásra fektessék a boldogítási sulyt — észre sem vévén korlátoeltságuk és elfogultságukban azon égbe kiáltó természet elleni bünt, a melyet a józan ész ellen elkövetnek.

Boldog volna az ország, hol az emberszeretet intézményeire, beteg-, szegény- és dolgozó-házakra nem volna szükség. Kikerülhetetlenek ugyan, midőn az ember a természetes állapotot elhagyva társaságba tömörül; de sohasem nyomasztók, a meddig a helyesen felosztott közvagyon a plutokraczia áldozatává nem válik. — Tehernek senki által sem tekintetik, s nem tekintethetik; nem is gondoskodik a nagy közönség, vagy a községek, hogy ilyenek alól magukat a mennyire lehet legelőnyösebben kihúzza, az egész terhet az állam nyakára akasztják.

Nem így áll ez Angolországban.

Képzeljünk magunknak az ő majmolásukra utánczott körjegyzői kerületekből néhányat szegényügyi kapcsolatban; lássuk el ezen nem önkéntes kapcsolatot dolgozó-, tébolyodottak- és szülő-házzal, melyek, és a fizetett egyéb hivatalok a földadó majdnem fele összegét mint adópótlékot veszik igénybe; és megvan a boldogság. Hogy bírnánk-e fizetni mindezeket, — az más kérdés, — azt grotesk honboldogító bölcseink tekintetbe nem veszik, nem gondolkodnak soha az elterjedt szegénység okairól, legkevésbé pedig arról, miként lehetne az ilyenekre kényszerültséget kikerülni, mely ha egyszer nálunk bekövetkeznék, bizonyosan egészen más alakot öltene magára; mint Angolhonban.

Ott nem gondoskodtak, miként őseink a kisbirtokok fentartásáról, kiknek előrelátását mi megsemmisítjük, midőn a földbirtok végtelen eldarabolását hideg vérrel nézzük és az elszegényedésnek tárt kaput nyitunk, — hibáinkat csak akkor észreveendők, ha a proletariátusnak munkát adni nem tudunk, és a communismus árja fejünkön keresztül csap, utat készítvén az idegen hódítónak, ki bizonyosan nem kevésbé dolgoztatand, mint Anglia gentny-ja proletariátusát.

De ott megvannak a kézmű és ipar tanyái, az egész ország

csaknem tengerparton nyugszik, és tulproductiójának az egész világ a vására. A földbirtokból kiszorított proletariátus, mint a gyárosok fehér rabszolgája, apraja és nagyja, nő úgy mint férfi egyiránt dolgozik, és a munkás szármossága, és a munka aránylagos olcsósága képesíti a gyárost — gyártmányai olcsósága által — a bárhol emelkedő kézmű-ipart legyőzni. Szegénység- és nyomorral küzd ugyan a munkás, de kenyeret mégis kap.

Ugyan mit tennék mi, ha falunk népességének fele munkát kérne? munkát az ipartól, mert az angol mintára legelővé átalakított birtokainknak ezekre nem volna szüksége?

És ha a magyarok Istene különös kegyelméből Angolhon minden gyáraival elláttatnánk, készítményeinknek hol szereznék kellő mértékben lefolyást?

Ilyenekre józanul, becsületesen nem lehet felelni, mutatni elég az Erz- és Hartzgebirg nyomoraira; habár financiazenieink küldképekkel bizonyosan adósak nem maradnának.

Még a Plantagenetek országlása vége felé Fortescue az angol nép jóllétének forrását abban találta, „hogy sehol annyi kis földbirtokos nincs, mint Angolországban“; itt természetesen nem földdarabkák, hanem művelőjét és családját eltartani képes birtokok értetnek. — Ez volt akkor a pusztán földmivelő Angolország; és nem találkozott egy bolondja sem, ki, mint a mi bölcseink a mostani állapotjait akarta volna reá erőszakolni.

A Tudorok alatt már változott az állás, a csavargók és koldusok ellen kemény büntetések szükségeltettek; testi fenyíték, füllevágás, és ismétlés esetében akasztófával fenyegettetek. VI. Eduárd alatt a csavargáson kapott V-vel (Vagabund) bélyegeztetett, és a feladónak 2 évre mint rabszolga adatott át.

A 17-dik században a lakosság egy heted részét képezték a kisebb földbirtokosok, míg a 18-dik században majdnem tökéletesen elenyésztek.

Még az alamiznaadás is megnehezítettet, és egy 1722-diki törvény a békebirák engedélyét tette szükségessé a szegénység segélyezésére.

Lássuk az 1834-ki reformokat.

Gyakorlatilag egy szegényügyi felügyelő, kit talán helyesebben koldusbírónak nevezhetnénk (quardian), legfőbb hivatása, hogy

a kerületbe senki vagyoniilag igazoló bizonyítvány nélkül be ne telepedjék, és a békebíró által azonnal kiutasíttassék, a kerület lakosai figyelmeztetvén, hogy senki neki 10 l. évenkénti haszonbért ne adjon. Ezen humanisticus törvények mellett megtörténhetik a becsületes, de szolgálatját vesztett szolgán, hogy illetősége helyére eltolonczoltatván, minekutána ez a fentebbi végzés ellen felbezéssel él, ismét visszatolonczoltatik és az inga mozgására kárhoztathatik a két hely között.

A dolgozó-házakban a nemek és korok elkülönöztetnek, és így külön jön az atya az anya és külön a gyermekek; bizonyosan a családi élet kényelmesebb élvezetére.

Gyermekek, kiknek szülői közsegélyben részesültek, hajókra vagy mesterségre, mint inasok, és fiatalok, férfi 24 éves, nő 21 éves koráig kívánságuk ellenére is szolgálatba adathatnak.

A nyomasztó szegény-pótlék érdekelteti a nagyobb ügy mint a kisebb földbirtokost egyiránt, hogy a kunyhók, a szegénység tanyái a falusi községekből eltűnjenek és leromboltassanak, és lakosaik a városokba mint a gyárosok fehér rabszolgái ezen körülmények hatalma által bekényszeríttessenek. Természetes, hogy ez által ezek népe ssége szaporíttatik és az arány a falusi és városi lakók között mindinkább az utóbbiaknak lesz kedvező, úgy hogy jelenleg a városi lakosság az összes népesség hatvan száztólját, vagyis jóval több mint felét teszi.

Nem mondom, hogy ezen állapotok előidézése angol szenvedély, mint a lófuttatás, elismerem, hogy ez ellen segíteni bajos, sőt talán lehetetlen. De miként lehet az ilyen állapotokban a tökélyt keresni, ezeket másokra felerőszakolni, és ilyenekkel e testvériség, egyenlőség és szabadságot összekotyvasztani, megvallom, hogy előttem titok és ezen jelenséget legfeljebb érvnek tekinthetném, mely a kerületi tébolydák felállítását javasolná.

Mily szerencsétlenek vagyunk (?), hogy Anglia mintájára nincs koldus-miniszteriumunk (Poor Law Board), mely a szegény ügyet épen úgy vezetné, mint pénzügyeink, csak hogy ezen két Angliában lényegesen egymástól különböző közeg pénzzel is rendelkezik, a melynek hiánya nálunk sokszor tévedésre adna alkalmat, — és ez igazán sajnos.

Hogy az egészségügynek a városi népesség és szegénység ily elterjedése mellett magasabban kell lenni szervezve, igen természet-

tes; de az, hogy Szibéria északi részén mindig farkas-bundában kell járni, nem a clima kellemeire, hanem inkább mostohaságára következtethet.

Lássuk egy keveset azon, nálunk minden rosztat megszüntetendő panacea universalist, a békebiróságokat.

Talpaljuk meg előbbi táblabiráinkat szolgabirokkal, mondjuk ki, hogy ezek a kormány által neveztetnek ki, kérjük szeretett királyunkat, hogy a lehető legnagyobb hasonlatosság előidézése kedvéért engedje meg felséges asszonyunknak, hogy Viktória példájára arany-gombostúvel három ajánlott békebiróból egyik neve mellé szúrjon (történetesen ugyan vagy saját kívánata szerint is, ha akar, de mindenestre úgy, hogy a gombostú kegyencze mindig az legyen, kit a miniszterium erre előlegesen kijegyzett).

Alkossunk ilyen tábla-szolgabirákból megyét, mely mint felebbviteli közeg is ítéljen negyedévi összejövedeleiben, egyes tagjai mint egyes bírák, vagy közügyi rendeleteik felett.

Adjunk hatalmat az egy békebirónak, hogy bizonyos esetben, ha valaki kezességet állítani nem tud, 12 hónapra terjedhető letartóztatást mondhasson ki.

Röp vagy gúnyiratok szerzőit kezességre szoríthassa, és ilyet követelhessen köztudomású tolvajoktól, sőt nyilvánházak látogatóitól is.

Ha valaki szegényügyi pótlékot nem akar vagy nem tud fizetni, hatalmazzuk fel békebiráinkat, hogy bezárathassa. (Ezen praxis nálunk ha az egész adóra kiterjeszhetnék, mily könnyű állása volna ilyenkor a financzminiszternek, de még nekünk is?)

A közigazgatásban a békebíró felügyel a vendégfogadó, fuvarozások, folyók és tengerparti rendőrségre, vadászat és halászatra.

Mint rendőri bíró sommásan ítél és 5 L. vagy 3 hónapig terjedhető fogságot mondhat ki. Elengedheti kisebb vétségeknél a büntetés egy részét, sőt egészen is azon elvből, hogy modica non curat praetor — az elítéltnak felebbvitele nem lévén.

Bűnvádban sommásan és nyilvánosan ítél.

Hozzá tartozik a tetteges megtámadás, állatkínzás, párbajra kihívás, a mezei rendőri esetek és kisebb falopás vagy a tulajdon rosز akarató megsértése, kis tolvajság, 5 shillingig, minden „felony“ büntetési a 14 éven alúl lévőeknek. Vasárnap szentségtelenítése, a himlő-beoltás elmulasztása, a pénzügyi áthágások, koldulás és csa-

vargás. Rendesen ezen esetekben pénzbírságra marasztalás történik, de ha valaki mint vagyontalan ismeretes, az ítélet mindjárt fog-ságra is szólhat.

Mint rendőri hatóságok bizonyos önkényes hatalmat gyakorolnak, például útlevél (Gewerbschein) nélkül házalót egy hónapig bezárathatja a dolgozóházba, épen így 3 hónapig nehéz munkára elítélhet gyanus vagy scandalosus egyéniségeket, szökevények és ismételőket egy évre, férfiak korbácsütésekre is ítélthetnek és ezen bánásmód szól a csavargókra is.

Engedetlen mesterlegények vagy szolgák is testileg büntetethetnek és dolgozóházakba dugathatnak.

Az elővizsgálatokat végzik és a vádlottat figyelmeztetni tartoznak, hogy magok ellen olyasmit ki ne mondjanak, mi a későbbi eljárásban hátrányukra volna.

A polgári perrendben szerepüket, úgy hiszem, mellőzhetem; megszorított hatalmuk figyelmünket különösen igénybe nem veszi.

A békebirák fizetést nem húznak (mint az ilyenmű hivatalnokok nagy része sem), de bírságok által a hivatalok elvállalására kényszeríttethetnek.

Ha valaki azonban azt képzelné, hogy azért a bürokrátia kisebb vagy kevesebbe kerül, végtelenül csalodnék; a complicat gépezet sokkal nagyobb summákat vesz igénybe, mint mi nálunk.

Hogy tetszik?

Nehezen tetszhet ez nekünk, a mi viszonyainkra alkalmazva. A rendezett vagyonú ember a közséposztályból, ha szorgalom és kicsinykedésre szorult takarékoság segélyével bevételei és kiadásait egyensúlyba tartja is, csapásnak tekintené a reá tukmált békebirói hivatalt, és az egyéni felelősség súlya függetlenségüket még nagyobb mértékben veszélyeztetné, mint Angolhonban, bár ezt az intimidáló hatalom ellen és pártviszályok között megőrizni ott sem sikerült.

Tagadhatlan ugyan, a valóságos és nem újságok által csinált közvélemény, vagyis inkább közakarat, minden érzélgéstől ment azon bélyege, mely a gonosztevők elleni energicus, és sommás eljárást jellemzi, és hogy humanisticus utópiák helytelenül fel nem állítatnak, s még kevésbé alkalmaztatnak.

Függetlenebb kétségkívül, érettebb és önállóbb az angol közvélemény a napi lapok és a népboldogítók phrázissai, ha nincsenek

is átaljában befolyás nélkül, de elterjedtebb lévén a kalmár-népnél az érzelésektől ment praxis, az irányadók által kellő mértékre reducáltatnak.

A népszerűség balga vadászata, mely nálunk oly nagy befolyást gyakorol nyilván-életünkre, csaknem ignota ratio a választásokon kívül náluk és legfelebb az egész közönségre valóban érdekes dolgok keresztülvitelénél szerepel; míg nálunk ez mint divatcikk szerepel, és nyelvclown-jaink által a nagy szavak értelem nélküli alkalmazásában és helytelen accentuációjában önző terveik kivitelére használtatik.

Mi, jeles vagy legalább mulattató írónkból, legyenek azok a regényírás, a napi sajtó, a költészet vagy csak nagyrészből a fordítások emberei, kivetköztetve őket hivatásukból, nagy és pedig igen nagy státuszférfiakat csinálunk; természetes épen oly sikerrel, mint a nagy költő Schiller sárgarépából kapitányt.

Eötvös elmulattathatott volna minket kificzamodott eszű barátokkal és soha nem létezett, csak beteg képzelődésszülte megyei és Magyarországgával, mint János Krisztusnak előpostája és bevezetése lehetett volna Jókai jövő század regényének, ha összekötő kapcsúl mint politikus a centralisatio kidíszítésével és színrehozásával nem foglalkozott volna; mint tudományos embernél, regényíró, költő hazafi és családatyánál kiérdemlettnek tartanók azon emléksobrot, melyet a státuszférfi emlékére felfoghatatlannak tartunk.

Nálunk ha valaki a commentárokból szerencsésen kibetűzte, hogy az angol ember a parlamentben. „Wie er sich räuspert, wie er spuckt“ nagy státuszférfi lesz és parlamentünkben, mint az angomania rendes tanára alkalmazást nyer, és az ujonczokat és ujoncz parlamentünket ennek nevetségés meghunyászkodása közt a parlamentaris modorba bebotolja.

Angolhonnak is megvannak érzelői, költői, és bizonyosan számosabban, mint minálunk, megvannak azok is, kik hasznos találmányokkal vagy a történetirodalomra káros tendentiósus történetírással, vagy külön érdekek védelmével foglalkoznak. De követőik, olvasóik, bámulók vagy érdekeltjeik, nem csinálnak a hasznos szakemberekből rossz státuszférfiakat, nem a status rovására akarják ezeket jutalmazni hivatallal — de pártolásukat ön rovásukra nyilvánítják; és a több vagy kevesebb ro-

konszenves ragaszkodók és háladatosak, kis összegeiket összetévé, tettleges rokonszenvük egy arannyal telt pokálban vagy ily tartalmu zacskóban nyilvánul.

Történt ehez hasonló nálunk is Vörösmarty árváival, és nincs a nemzetnek szégyenelni oka bőkezűségét, habár ez nem történt a mikor történnie kellett volna — a nagy költő életében. A forradalmi időszakban még ezt is elvontuk hivatal által hivatásától és ki tudja, ha a dolgok másként fordulnak, nem csináltak volna-e nemzeti hajlamaink a nagy, ez utól nem ért költőből, — rossz minisztert.

Méltányolják az angolok a sebzett és turbékoló gerlicze párjának nyögéseit és a busan fuvolázók érdemeit, méltányolják hivatásukat is.

Az emberiség és szabadság elveit mindenütt hangoztatják, hol ez hasznukra van, és csendesen hallgatnak, midőn India népeisége vaskézrel lenyűgöztetik, és a szolgaság ellen felázadók ágyukhoz kötve a levegőbe szétrebbentetnek; mikép az indus hit szerint még a jövő szebb életre is elraboltassék a szerencsétlen áldozattól a remény.

Kövessük őket jó tulajdonaikban, hibáiktól pedig óvakodjunk, de ne majmoljunk senkit, legyen az angol vagy porosz; a majmolás mindig csak nevelés, és soha sem célszerű.

Hosszas volna az egész státusgepezet leírását ecsetelni, mi csak mint utazók irónnal csinálunk skizzeket, melyek ha kidolgozva nincsenek is, és bár az árnyalatok csak jeleztenek, az egészről képzelmet adnak.

Lássuk parlamentjüket, és azon hirhedt népképviselői alapokat, a melyeken ez nyugszik.

Szóljunk azon rendszerről, a melyen a képviselőlet századokon keresztül nyugodott, mert Cromwell alatt néhány év alatti más választási modort, melynek folytán parlamentek összeállítottak ugyan, de minden eredmény nélkül szétkergettettek, itt figyelembe nem vehetjük. Ecseteljük ezen képviselőlet rendszert vagyis inkább a képviselőlet negatióját:

A parlamentnek alsó és felsőházra osztása csak II. Richard alatt történt; addig, de még soká ezután, a domináló szerepet a Curia regis, vagyis a főnemesek háza vitte.

A Plantagenetek és Tudorok a parlamentekkel keveset törődve, maguk vitték a törvényhozó szerepét, és a parlament beleegyezése soha szükségesnek nem tartatott, mert ezeknek csak pénzkérdéseknél lehetett concessiókat inkább kialakítani, mint kivívni.

Miképen bántak a parlamentekkel, következzék néhány példa:

III. Eduárd maga nevezte ki a képviselőket — és a városok hol megkapták a választási jogot, hol elvesztették; — úgy a mint ő felségének tetszett.

Ugyan ez szedett önkényüleg adót, egyedül kiemelvén, hogy ezen kivetésbe néhányan a főurakból, és a közönségből beleegyeztek. 1347-ben a lordok maguk ajánlják meg az adót.

IV. Henrik alatt az alsóház azon jogot nyeri, hogy a pénzügyek először általa tárgyalassanak.

A törvények bevezetése: Rex constituit, a király rendeli — a parlamenteket, csak mint tanácsadó testületet tünteti fel, melynek sérelmek esetében, kérvényezési joga volt, például néhány kérvény:

„Az alsóházi közönség kéri, hogy a kancellár, és más e kérvényben megnevezettek hivatalbaléptükkor a Magna-Charta és az ország törvényei megtartására megesküdjenek.“

Felelet III. Eduárdtól: „A király akarja.“

„Kéretik, hogy a békebirák a grófság (megye) előkelői legyenek, és ha letétetnek, a lovagok (nemesek) másokat választassanak, és hogy a békebirák legalább évenként 4-szer ülésezzenek — és hogy közülok senki királyi parancs és vizsgálat nélkül hivatalától el ne mozdittassék.“

Felelet: „A kérvény első része józan, és a király gondoskodandik, hogy siker nélkül ne maradjon.“

Erzsébet midőn az alsóházi elnök által szokásosan megkéretett: a tökéletes szólásszabadság megengedésére, azt felelte: „A szólásszabadság, az igen és nem-mondásból áll.“

1571-ben Lord Keeper Bacon megint az alsóházat „miserint ne keveredjenek státusügyekhez, a melyekbe semmi közük.“

Midőn I. Jakab alatt 1621-ben a parlament ovatolt az önkény ellen, saját bíráskodását, tanácskozási jogát státusügyekben, és szabad szólási jogát vitatván, Jakab az óvást szétépte, és az ellenzékiet a Towerbe küldte, ezek felett elmélkedni.

Csak a hosszú parlamentben, a forradalom előestéjén nyilván-

nittatott azon nézet: „Hogy csak az alsóház képviseli a nemzetet, míg a felsőház csak a személyes jogokat“.

De tényleg ezen elv soha valószínűt nem nyert, és nem nyerhetett, mert a választási törvények mindig annyira kedveztek az oligarchiának, hogy miként Sidney Smith panaszkodik: „Az ország, a Rulandi és Newcastlei hercegek, lord Lonsdale és vagy 20 puszta városok birtokában van!“

A birtokviszonyok változása által, a választók száma és viszonya a képviseléshez, — képviseltek (?) és képviselőkhez (?) oly baroque zagywaléket képezte a józan ész elleni merényeknek — a minő bábel tornya-építése, és Magyarországon az alkotmányos szabadságnak parlamentarismus általi biztosítása és annak két pártja feltalálásaig soha sem létezett.

Ezen csupán esetlegességek által létrejött állapot, hol sem személyek, sem térmérték, sem gazdászati csoportok, sem vagyon tekintetbe nem jött, majd két századig fennállott, és ezen nyugodott a parlamentek bámult hatalma.

Ezt nevezték a theoriák emberei az angol alkotmány democraticus részének, és annak kifolyásul tekintették a parlamenteket, melyek egy oligarchicus államtestnél egyebek nem voltak!

A városok mint mondtuk, a királyi önkény és esetleges szükség kiválmái szerint hivattak össze az első időkben, — és később is a választási jogot a városokban nem a lakosság, hanem a városi képviselőség gyakorolta.

Igy például York, és Scarborough VI. Henrik alatt küldtek képviselőket a sherif (főispánok) azon kijelentésével, hogy Yorkshire grófságban (megye) más városok nem léteznek, melyek képviselőket választani képesek volnának. A választási mód különböző városokban lényegesen különbözött — például Grimsby, Bristol és Hullban a házasság, vagyis egy polgárleány nőül vétele a férjet szavazat-jogosítottá tette, minek következtében érdekes választás alkalmából Grimsby-ben 1790-ben egy hét alatt hatvan ily házasság létesült, a választási jog hozományul tekintetvén.

Legérdekesebb az angol ezelőtti választási — (csak tudnám hogy fejezzem ki magamat) rendszerben vagy rendszerütlenségben a Rotten vagy Nomination Boroughs-ok szerepe.

Ezek vagy elpusztult helységek vagy jelentékenyek soha sem voltak, és választási joggal a Tudorok alatt csak egy szolgálai

tobbség teremtése céljából ajándékoztattak meg, — melyek későbbben egészben vagy tulnyomóan egyes család birtokába jutván, ennek fejei, egy rendezett álválasztásban neveztek ki egy vagy két képviselőt. Pitt és Sheridan ily Rotterboroughs képviselői voltak.

Hires volt ezek között Old-Sarum. A mész-szikla már I. Richard idejében elhagyott helység volt és a parlamenti reform idejében (1832) 5—6 viskóval dicsekedhetett és ezen ideig a parlamentbe két képviselőt küldött. Ennek lakossága utolsó időben 12 személyből állott, és a választókat a választáson a tulajdonos egy inasa képviselte; ki felsőbb parancs szerint két képviselőt nevezett. Szintugy ment véghez a választás Gatton-ban is. Lord Camelford midőn egy választásával a parlament nem igen volt megelégedve, oda nyilatkozott „hogy ha képviselője nem tetszik, első alkalommal két kéményseprőt, vagy pedig szerecsenyét fogja Old-Sarum képviselőjeül a parlamentbe küldeni.“

Vinchelsea-nak csak három választója volt.

Bossincy Cornwallban csak egy választóval dicsekedhetett.

Egy Rottenborough, melyet már a tenger rég elmosott, a parlamentben mindig képviselve maradt. A tengerpart birtokosa egy csolnakban három választóval kivezett a tengerre, hol azelőtt ezen helység állott és a választási bohózat ott mindig sikeresen adatott elő.

A népességi arány tekintetbe vételére (!!) különös világot vet ezen összeállítás (1790-ből), mely szerint:

London cityje	495,550 lakossal, küldött 4 képviselőt
Westminster cityje	240,800 » » 2 »
Cornwall grófság maga és keblében Rottenboroughs-ok képviselőtére	165,600 » » 44 »

A jövedelem vagy adófizetés tekintetbe nem vétele épen oly égbekiáltó merény, a józan ész és következetesség ellen: mert London, Westminster és Midlessex 307,140 L. adóval 8 képvis. küld. Cornwall 31,976 L. » 44 » »

„Az alsóház“, mondja Paley, „558 tagból áll, kikből 200-an 7000 által választott, úgy hogy ezen 7000 többsége, (vagyis 3501) képzelhető józan jog-alap nélkül döntő befolyást gyakorol

az államban, és bizonyos körülmények között, egyes kérdéseket milliók kívánata ellenére dönthet el.

Még a Reform-Bill előtt 9 peer, 63 képviselőt nevezett rottenborough-jai segélyével az alsóházba.

Általában pedig nevezettek:

87 angol peer által	218 képviselő
21 skót » »	31 »
36 ír » »	51 »
123 más nagyobb földbirtokos által	171 »
Egyenesen a ministerium	16 »
Függetlenül, az az nem az oligarchia és arisztokratától választva volt az alsó ház 658 tagja közül csak	171 »

Még gonoszabban állott ezen választási sistema, Skót- és Írthonban — például:

			választóval, kik		
			közül ott	nem	
			lakott	lakott	
Argyle grófság	100,000 lakossal	birt 115			84
Cartheness grófság	30,000 » »	47	»	»	36
Invernesshire	90,000 » »	88	»	»	50
Bute	40,000 » »	21	»	»	20

Ugy hogy emberemlékezet óta, az utolsó grófságban a választói jogot egy választó gyakorolta, ki mindig maga magát küldötte az alsó házba.

Az alsó ház tagjai politikai rangra nézve 1789-ben következőkép állottak:

Ír peerek és angol peerek fiai	216
Countrysquirek	190
Szárazföldi és tengeri haderő tisztjei	50
Tagok, kik az ind. társasággal összeköttetésben voltak	35
Ügyvédek és jogtudósok	36
Kereskedők	31

Az oligarchicus befolyást különösen bizonyítja, hogy jelenleg is vannak helyek ugyanazon családokból betöltve, kik azokat csaknem örökösödés módjára töltötték be 1714-től fogva.

A vesztegetés mindenütt, hol nem az arisztokratikus befolyás határozott, szabály volt, és a büntető törvény kijátszására a legfuresább alkuk köttettek. Így egy közmétebokor 1790-ben 800

L.-ért kelt el; és macskák és öreg csizmák ilyenkor dús kedvelőkre találtak.

A Rottenborough-ok árai folyton emelkedtek 1767-ben lord Chesterfield írja fiának, hogy ilyenek 3—5000 L. kaphatók — felmentek 9000-re. Gattton 1774-ben eladatott 70,000 L.-ért. 1830-ban lord Monson ugyanazért 180,000 L. fizetett, mi természetesen igen rossz befektetésnek bizonyult, mivel két évvel később a választási jogát elvesztette.

Nagyon szembeszökőnek kellett lenni a speculatio tárgyaivá lett Boroughs, választásoknál a vesztegetésnek, hogy a választási jog vesztével bűnhődjék.

Mind ez a Reform-Bill-ig, mely 1832-ben keletkezett, történt, nem mint talán némely olvasó hinné Krisztus születése előtt ugyanannyi évvel, de csakugyan az angol alkotmány canonizálása említett évében. Ha ezeket valaki nem hinné, bizonyosságot szerezhet, ha Fischel az angol alkotmányról írt munkáját lapozgatja, a melyből ezen kivonatot tettem.

Csak ilyenet abnorm, speculatiónak a közbiztossági organumok által könnyelműen kiszabott korlátoknak messze tulhajtása által előidézett állapotok után, van némi értelme ezen két szónak: „Reform-Bill“.

Ha azonban tekintetbe nem a lényegét vesszük, hanem a szavakat, úgy mindenesetre jól van etiquettirozva.

Senki sem venné meg a hirdetett szemvizeket, ha az volna reá írva „Essőviz“, még kevésbé mosná valaki véle azon tárgyakat, melyeket a természettől látásra kapott, s melyeket homok vagy paprikatartónak kölcsönöz azoknak, kik érdekeik szerint erre vagy arra használják, csak hogy ne lásson egyebet füstnél, a misera contribuens plebs.

A Reform szó kimondásánál igen kell vigyázni, hogy az mindig telt szájjal eget ostromló hangnyomattal történjék és ezen műtétel ismétlődő, ha lehetséges fokozatosan, midőn nagy Reformator. Reform-törekvések, Reformatio nagy elvei, vagy hasonló legtöbbszörire balgaságokról van a szó, melyeknél ezen kérdésre: „Miért?“ — adósnak kellene maradni. Azért is ezen szónak használata nemcsak indikált, de multhatatlanul szükséges, először is mert deák, és nem mindenki értven, mysticus tulajdonokat kölcsönöz neki, de jobban is imponál, mint p. o. „Átalakítás“ ezelőtt

például, már csak a szabóknak — kik ugy is gondolkozó nyughatatlan czéhet képeznek — nem volna kellő sulya, legjobban tudván becsülni az átalakítások valódi érdemét, midőn például kaput-rockból mellényt csinálnak. Ily átalakításokra (?) sokszor, gyanús szemmel néznének, és hatást tévesztenének humbug nélkül. Mily egészen másként hangzik R—e—f—o—r—m!! utána egy adag homok, vagy paprika a szemekbe, és „rien ne va plus“ kiáltás a rendezők részéről és a világ nagy lüktetésekkel egy csillagtávolt haladt — pedig valóban csak egy hangya vitt fel egy porszemet a hangyadomb tetejére, vagy legördített.

Az 1832-ik évi „Reform-Bill“ folytán a Rotten-Borough-ok, melyek 2000 lakosnál kevesebb számmal bírtak, a választó-jogaikat veszítették, habár az aránytalanság melyben a választók és választókerületek egymáshoz voltak, lényegesen nem módosult. Új kerületeknek adatott, mi a régiebbektől elvétetett, a nélkül, hogy felfedezni lehetne szabályt, elvet, vagy zsinormértéket, melynek alapján keletkezett ezen munka.

Helyesebben lett volna elnevezve és végtelen több nyíltsággal: „Caprice-Bill“.

Nem kell azonban felednünk, hogy Angliában a hidegen megfontoló, és az előnyt és hátrányt gondosan súlyozó plutokraczia és oligarchia az irányadó, és ezeknek elveit, mert csak ilyenekkel boldogúlhatnak, követik a tudomány és tanulmány emberei is.

Bármilyen volt az állapot a Reform-Bill előtt, Anglia parlamentjei mégis csak lassan szánták reá magukat még az oly újításra is, mely az állapotokon lényegesen nem változtatott.

Chatam elismeri, „hogy az alkotmány theoriája szerint, a választók és képviselők között folytonos összeköttetésnek kellene létezni. Ki állíthatja, hogy ilyen jelenleg létezik? ovakodjunk mégis a heroikus gyógy módoktól“. A mit Angliában kívánandónak ismernek, azt mi megszakitottuk — a megyék és követek közti összeköttetést — az utasítások józan, és czélszerű institutióját.

A Rotten-Borough-okról szólva így nyilatkozik: „Ezek igaz rothadt foltjai alkotmányunknak, de mint a tagok gyöngéit tünnünk kell, mert ezek levágása által, meglehet, az életet veszélyeztetnék.“ — Paley pedig miután a választási rendszer hibáit elősorolta,

mondja: „Végtére is nem az a lényeges, ki választ, de az, hogy ki választatik.“ Mily hézag tátong, az angol gondos, sőt talán túlságos elővigyázat, és a mi ingatott haladási kecskeugrásaink között.

Kérdés még, hogy haladás-e az ilyen vagy inkább csak veszedelmes időtöltés?

Még csak a Reform lényeges characteristikáját akarom esetelni.

A Rotten-Borough egy része fennmarad.

Az aristokratia 50 vagy 60 képviselőt csaknem kinevez, mint az előtt.

Midőn a választási jog, a haszonbérlőkre kiterjesztetett, a választókból egyúttal egy nagy tömeg adatott az arisztokratia rendelkezése alá. Figyelemre méltó itt az elterjedt haszonbéri (farm) rendszer, mely többnyire bármikori felmondásra töltetik, és a haszonbérlőt a földtulajdonos rendelkezése alá adja. Már csak ennél-fogva is Grey et Althorp lordok jogosan nevezhetik a legarisztokratikusabb billnek, mely valaha az alsóházban keresztül ment.

A freeholderek szavazati joga, mely sokkal kisebb censushoz (40 shilling) volt kötve élethossziglan meghagyatott, és így a kihalás általi megszűnés reájok kimondatott. 1685-ben még 180,000 kisebb birtokos (freeholderek a mi telkes gazdáink voltak, kik a nagyobb birtokok által absorbeáltattak).

Ez nálunk is okvetetlen bekövetkezik, nemcsak az ugynevezett jobbágy házhelyeknél, de a nemesi birtokok legnagyobb részénél is. Angliában a népség tömege a városok gyáraiba a kézművészetre szorult.

Mit tennénk mi ily nagy számú proletariattal? kérdezni is absurd.

A Reform-Bill szerint a parlamentben nincs képviselve 19 nagyobb város, ezek között:

Stocke upon Trent	84,024 lakossal
Dewsbury	71,768 „
Brimsbey	63,870 „
Mertin Tydfield	63,080 „
Haslington	50,424 „

Keighley	45,749 lakossal
Stroud	36,535 »
Huddersfield	30,880 »
Skipton	28,764 »

Ennek ellenében más kisebbek küldenek, és pedig két képviselőt. Például 21 más város félannyi népességgel 35 képviselőt küld, köztük:

Beverley	20,037 lakossal
Richmond	13,843 »
Bridgewater	15,559 »
Chichester	15,100 »
Calne	4,500 »

egyenként két képviselőt küldenek.

Chippenham 3200 lakossal egy képviselőt küld, valamint Westbury is 14 a választási census magasságára jövedelmező házzal.

Ép oly capriciosus mint a városoknak egymás között, ezeknek általában a megyei népesség, és képviseltsége közti arány.

Angolország városaiban, minden 16 lakosra esik egy választó és 1000 választóra egy képviselő. A megyékben ellenben 20 lakosra esik egy választó, és 3400 választóra egy képviselő.

Hasonló az aránytalanság, ha a képviseltség alapjául a kiterjedést tekintjük: York grófság (megye) 284 □ mértföld területtel küld 6, Rutland 7 □ mértfölddel küld 2 képviselőt.

Nagyobb még az aránytalanság, ha a képviseltség alapjául a vagyont tekintjük. 237 parlamenti tag képviselt 5.733,733 lakost, 19.682,225 L. évi jövedelemmel, — 225 más képviselt 10.980,216 lakost 42.157,060 L. jövedelemmel sussexi minden képviselő 1850-ben 64,957 L. — kenti 117,315 L. midlessexi, lancashire, és westvideggi tag 273,875 L. Rutland, Westmoreland és huntingtoni 70,213 L. jövedelmet.

Mint már mondtam, a reform előtt, és a reform után nincsen semmi nyoma valamely rendszernek, vagy szabálynak, caprice és fantasiának néz ki első pillanatra az egész, és tanúság vagy tanulmánykép csak azon mélyebben fekvő meggyőződést merithetjük, miként az angol csak oda varr foltot, a hová ez múlhatatlanul szükséges, a nélkül, hogy legkevésbé csak gondolna is új ruhakészítésre: — mire a mi alkotmány-szabóink oly könnyen hajlandók — csak, önmagunknak ígérjen ez előnyt, a költségek magasságát,

és ezek fedezésére szükséges áldozatok nagyságát soha sem feszegetik — csak contó és aufschreiben-re menjen az egész, — igen természetesen mások, vagyis az adófizetők rovására.

Nem czélom az egész angol közigazgatási gépezetet professori modorban előadni, — vagyis mindent úgy összekeverni, hogy abból ne értsen senki semmit; és csak az előadó tűnjön fel azon genialis mindentudó színezetben, hogy csak önmaga, vagy cotteriája segítségével lehetséges a segítség és mozgás.

Honom közkatonája vagyok s mint ilyen akarok szólani társaimhoz — tudván, hogy nemcsak a római légiók közvitézei, de a történetben mindig az eszeveszettség korszakaiban a hadsereg vagy haza megmentésére sokszor egyhangu ellentállhatatlan mozzanattal kiáltottak ki imperatort! Nem olyat értek, kiket a romlottság és szétmállás korszakaiban a praetorianusok emeltek trónra s kiknek az elaljasodott szolgaság „Ave Caesar imperator te morituri salutant“ üdvöz légy császár parancsnok, a halálra menők téged köszöntnek: — hízelt, de az imperator alatt a személyesített mentő eszmét értem, mely nem a szolgaság, de a valódi alkotmányos szabadsághoz vezessen — s meglegednék, ha az életet, a discussiót, mely méhében hordja a közkivánatot, előidézhetném hibá-saknak talált nézeteim rovására.

Nem csak a választási törvények, de az egész közigazgatás és annak annyira különböző ágai Angliában azon képét nyújtja, melyet némelykor látunk bár rendes életű és magaviseletű, de szegény földészeinknél — kabátján nem lóg rongy, lyukat nem mutat sehol, a távolból meg sem különböztetjük a reá rakott foltok tömkelegét, közelről vizsgálván azonban, látjuk, hogy a használat által rajta támadt lyukak, vagy erőmegfeszítés okozta repedések a legkülönbözőbb színű, és eredetű foltokkal vannak kijavítva; czélját azért teljesíti, és védi tulajdonosát a hideg ellen, és nyárban ha leteszi — mint az angolok a Habeas corpus actát — a tikkasztó meleg által jelzett égi háboru előtt, még isten tudja meddig eltarthat; habár sejtjük, miként az eredeti szövet összetartási ereje bárha semmisnek nem nyilvánulnék, ha a foltok leszedetnének. De épen czért ujtások által veszélyeztetését sem földészeink, sem angolaink nem koczkuz-

tatják — mert tudják, hogy ujitást és egészben átalakítást — ugyan nem, — de foltot még eltűr akármennyit.

Azzal, hogy mily baroque kinézést kölcsönöz, a kettő közül egyik sem törődik, — sőt ez úgy látszik, az angolnak nem csak képleti, de valóságos ruházatára is kiterjedt; a száraz föld lakosai előtt angol és grotesk csaknem synonym lévén.

Például, ha akarnám a szegényügyi, utak, vagy India és más gyarmatok igazgatását részletezni, minden külön ágnak egy külön tanulmány, egy külön történeti leszármazás előbocsájtása, s a fejlődés fokai szerint ennek paralell tovább füzése volna szükséges — hogy tökéletesen megértessék.

Éppen ezért, — a tárgy sokasága, hogy úgy mondjam minden folt keletkezési történetének előadása csak egy igen terjedelmes munka lehetne, minden más rövid commentárok, az egésznek csak tökéletlen és elferdített képét adhatják, — és a tömegnek rendszeresítése a világosságához éppen nem — de a félreértésekkel telt zavarhoz vezetne.

A fő és lényeges tanulság — miszerént a foltozott öltözetben, egy csonttá vált plutocratismussal bélelt oligarcha létezik, ki egyedül a kényelem önzése és zsebére reflectál; kinek fő elve: „Non curo quantitates dummodo versus eat“.

Párhuzamot vonni a magyar és angol két különböző körülmények között fejlődött alkotmányok között, lehetetlen. Hasonlatosság csak addig létezett, míg az angol tisztán földmivelő nemzet volt; tudniillik a szász korszakban, melyet a hastings-i csata és hódító Vilmos (1066) megszüntetett és más factorok közbevegyülése által a még mindig földmivelő ország fejlődésében megzavartatott. Ezen korszaknak itteni elemzése nagyobb tért és több béketűrést feltételezne, mint olvasóimtól vární merészlek, annál is inkább, mivel Vilmos Ördög Robertnek a fia lévén, ezen korszak ismeretét Meyerbeer hason nevű operája után ismerni politikusaink (?) legnagyobb része reméllem elegendőnek hisz.

Van angol kortársainknál elég jó tulajdon, melyeken okulhatunk — van elég kétséges is, a melynek majmolása csak torzképekre nyújt alkalmat, — mivel pedig a majmolás épen legkönynyebb, ettől óvakodni és megkülönböztetni azt, a mi tökéletességre csak az árnyoldalak nyomása alatt fejlődött és a megvesztegető külszin daczára csak a tulsulyra vergődött rosznak kifolyása, ilye-

nekben az előidéző rosznak kikerülése, nem pedig a rosz eredmények utánzása szükséges.

Ne irigyeljük szegénységi törvényeiket — örüljünk ha nincs reájok szükségünk és igyekezzünk a pauperismus és proletariatus kiterjedését gátolni. Egészségügyi törvényeik ezekkel vannak kapcsolatban és ezek következményei.

Ovja meg az Isten honunkat, nagy hűhóval ajánlott farmrendszerüktől; mert midőn erre reá szorulandunk, a magyar nemzet nem lesz többé és a mi belőle létezend, nem lesz egyéb mint haszonbérő és rabszolgá.

„Umgekehrt ist auch gefahren“, mondják ugyan a civilizatio egyedárusai, de mégis furcsa ha egy gazdagot hason nagyságú adósságokban kíván utánozni egy szegény, vagy csak ilyenhez hasonlítja is magát; mert ebből nem az következik, miszerint megteheti, de az, hogy elébb tönkre jut, mielőtt ennek fele részére vergődnek.

Hivatalnok-sereggel, válogatott és felesigázott adónemekkel működni és orvosolni akarni a jövedelmek kiapadását, hol ezek forrásai kiszáradtak, hasonlít azon ivó eljárásához, ki az üres palackot negedésen addig szorítgatja, míglen összetörvén, önmagát megsérti; a különbség csak az volna; hogy a részeg negedésségből teszi azt, a mit a par excellence józanok (?) egész tudós komolysággal cselekesznek.

Az angolok panaszkodnak a mind inkább terjedő bürokratizmus ellen, melyet nagyrészből hatalmi állásuk tesz szükségessé és gazdagságuk elviselhetővé — mi pedig reá beszéltetni hagyjuk magunkat boldogítóink által, hogy ez javunkra történik — mit azok, kik megkísértették rosznak tapasztalnak!

Igen, de nem erről van a szó, de az egészséges önálló porosz bürokratiáról — mondhatnák a mennyei üdvek osztói, lehető páthos és hangnyomattal.

Ez épen úgy hangzik, mintha egészséges betegről és önálló folyondárról beszélnének, például ugorkafáról.

Mi hasznunk volna, én igazán nem vagyok képes felfogni, ha tulságos nyomás által népünk (általános értelemben) a földbirtoktól elkedvetlenítve, elidegenedve, burokratává és haszonbérőkké válnék, — a nélkül, hogy állapotjaink, melyek a földművelésre utalnak, változnának és geographicus határainkon túl szomszédjain-

kon a tenger árja csapna keresztül, büszkén hordozandó a magyar lobogót.

A független földbirtokosból burokratát és haszonbérletet csinálni az nem mesterség, financz-geniejeinknek fejtörést okozni nem fog; csak engedjük őket működni. Bámulandó egyedül oly nép, melynek felfogása elegendően visszás, midőn magát reá beszéltetni engedi, hogy midőn hátratalik — akkor előre halad.

Angolhon lényegesen különbözik nem csak tőlünk, de minden más nemzettől is, egyedül csak fegyverével is, melyet kezében forgat, és a melyhez hasonló élű és erejű, nincs másutt sehol. ●

Hadi tengerészetét értem, mely minden más szárazföldi haderőtől lényegesen különbözik, hogy éppen nem ily könnyen előállítható és fenntartható mint ez, sőt létezésének lehetősége kedvező helyi és századok alatt kivívott előnyök nélkül lehetetlen, sőt mindettől eltekintve fennállásának alapfeltételei — mint kiterjedt tengerpart és kikötők, arsenálok és dock-ok és mind az mi ezekkel kapcsolatban van, vagy pótolhatatlanok vagy fél százados előmunkálatokat igényelnek és költséges voltuknál fogva, ezekhez más nemzeteknek bár kényszerített és akaratlan hozzájárulását feltételezi.

Ezen fegyver hosszú időkre kizárja a concurentiát. Bár mely geniális szervező tehetség ez ellenében alig mozoghat, még hasonló geographicus helyzetben is; mert alapúl egy kereskedő és hajós népet feltételez, melynek teremtése egy emberi élet határain messze túl szárnyal.

Mint minden rendkívüli előnyökkel ellátott fegyver biztosítja hordozójának a győzelmet, és megalapítja suprematiáját a legyőzött felett, — vagyonát egészen, vagy nagy részben rendelkezése alá helyezvén.

Ne tévedjünk, — ha a rablóvárok leromboltattak, és volt birtokosai, az ököljog gyakorlói, kerék és pallós segítségével kiirtattak; ez nem azért történt hogy nagybani gyakorlata megszüntessék — csak a kis kézműves kezeiből ment át az egyedárussággal felruházott nagy társulatok vagyis nemzetek kezébe, ezen legtöbb tiszta jövedelemmel biztató üzlet. Ezen üzletet, mely a gyöngébb népeket az erősebbek kizsákmányolása tárgyául teszi, legnagyobb

mértékben gyakorolja Anglia; nem azért, mintha e részben roszabb volna a többinél, hanem mivel ez: inkább hatalmában van.

Egy óriási polyp ez, melyhez hasonló nagyságut a képzelet meséi nem teremtettek soha, melynek teste egy országot képez, és karjai átölelik s befonják planetánkat.

Ezernyi szívó árcsái, (telepei) és azoknak milliónyi izmai folytonos működésben vannak, és szállítják a kiszívott nedvet a test törzsébe (Angliába) és a gyomorba (Londonba).

Élőhetnek ott élődsi állatok is; a táp oly dús, hogy létezésük alig vétetik észre, sőt talán szükséges — mert jut is, marad is.

Miként az egyes tőzsdéken a nagy tőkepénzesek ládái absorbeálják a kisebbek vagyonát, csaknem úgy uralja London Európa pénzpiaczeit.

A nagy vállalatok, mint hidak, vasutak, gyári építkezéseket monopolizálja, minemü nyereségekkel és miként tudjuk tapasztalásból Waring és Brassey példáin. Elmondhatjuk, hogy alig van általánosan elterjedt czikk, melylyvel Anglia az egyedáruság egy nemét ne üzné világrészünk civilisált államaiban.

Spanyol- és Törökország az ő szükségletére él, és talán több mások is.

Indiát, mely egy világrészszel felér, tökéletesen monopolizálja és kiszívja.

Chinában, mely nem az övé, melyet meg nem hódított, oly egyedáruságot üz a mákonynyal, és részben egyebekkel, mint más állam saját határaiban.

Egy szóval, nincsen világrész, melyben, habár láthatólag csak egy kis részének birtokában látszatnék is lenni, tényleg tizszer ennyi terjedelemnek jövedelmeit ne húzná, ha névleges birtokosokul meg is hágy másokat.

Fő csatornája a világtenger és 600 (angolországi, ide nem számítva a világ minden pontjain lévőket) kikötője érintkeznek ezzel, és befolyik, és széteszlik a földteke minden részein munkásainak otthon nem szükséges áradata, az anyaország hatalmát és befolyását gyarapítván.

A nyughatatlanok, a nagyravágyók, dicsőség és uralkodás után epedőknek helye van az egész világon, — a politicávali foglalkozás pedig fényűzés tárgya marad, és nem kenyérkereset.

Ha mienkhez hasonló financzgeniek volnánk, vagy vannak;

mesterségük üzletére tér nyílik nekik elég, és nem kénytelenítettnek pénzsomjukat anyjuk rovására és véréből kielégíteni, ha erre kínálkoznék is ott alkalom; hol a politica nem a gazdagodni vágyók, de a gazdagok versenytére — a kivétel mint mindenütt csak a szabályt erősítvén.

— — — — —

Nekünk van egy kikötőnk (ha csak ugyan a mienk), melytől hegyek által el vagyunk zárva, melyhez egy vízfolyásunk sem vezet, van szép folyónk, mely vezethetne kifelé, ha hármaz zárral nem volna elzárva. Közepén a vas kapu, kifolyásánál a zátony, és a mi ennél roszabb: másoknak ennek eltávolítását gátló rosz akarata. —

Van Béga- vagy béka-kanálisunk. —

De kik saját birtokaikat kezelni nem tudták, kik elősegítették a hazánkra végzetteljes bakok hajtó vadászatát, — kikenél hitágazati eszmék szemeiket anyaföldtől elvonják, és lábaikat botlásra kényszerítik, — kik csizmát varrni — vagy ruhát szabni nem képesek, és ezért munka nélkül hevernek — van politikusunk elég! több mint elég, és hivatalra vágyó megszámlálhatatlan. —

Jézus segits! mondja a palócz fuvaros az út nehézségeivel küzdvén, és először lovai üstökét jól megrántván, üti a szegény párákat mint ha ők volnának okai annak, hogy hegy és rosz út létezik, vagy saját megátalkodásuk volna oka erőtelen soványságuknak.

Nem lehet párhuzamot húzni az angolokkal, mert mindenütt a csaknem ártatlant is kellene sujtani, ki inkább áldozatja mint előidézője mostoha sorsának — de legyen, az igazságot palástolni, és az áldozatot téveszmékben ringatni és önmaga túlbecslésében megerősíteni — miként a fondorkodó csalók az ügykezelésekben járatlan nőekkel tenni szokták — szintén nem lehet; mivel ez több mint bűn, — mert ez alávalóság.

Nézzünk körül, óvakodjunk önmagunk e balga reményektől és meg fogjuk védni magunkat alkotmányunk- és országunkat a végveszélytől.

Nem az a kérdés, hogy mit tesz Anglia? — hanem gondoljuk meg, mit engednek körülményeink, mit bir szivünk, eszünk, pénzünk s karunk, és fukarok legyünk, midőn áldozatokat kívánnak,

és a jövőre mennyet ígérnek azon előleges pokol helyett, melybe vezetnek álboldogítóink.

Szegények voltunk mindig, másokhoz hasonlítva; de büszkén hordoztuk fejeinket, és ha honunk határait által léptük, öntudattal vallottuk magunkat e haza fiainak — irigylve néztek reánk szomszédjaink, mint olyanokra, kiknek szabadság és alkotmány volt ősi osztályrészük, — kiket jelenleg kinevetnek, mert velük egy niveau-ra süllyedtünk és együtt imádjuk a parlamentarismus aranyozott borját.

Szegények voltunk; mert ez geographiai sorsunk, és a meddig ezen segítve nem lesz, azok is maradunk. Látszólagos előnyök utáni kapkodás között ne aljasuljunk nyomorultakká, ne eresszük ki lehető jobb sorsunk emeltyűjét, alkotmányunkat kezeinkből, mert szegények vagyunk — és egestas magna meretrix — jó alkotmány életszükségünk.

Mi nem utánozhatjuk a gazdag angolokat — mert ezeknek rossz alkotmány is jó, — mert az erő és védelem, körülményeikben és nem alkotmányuk jóságában rejlik.

De be kell végeznem ezen ugysis hosszúra nyult tanulmányt, melylyel olvasóim figyelmét kimeríteni félek.

A Reform-Bill óta, ha az anomaliák meg is szüntettek, de Anglia az általános szavazat felé haladt, a nélkül, hogy politikai élete és létele változást szenvedni látszanék. Nálók a szavazatképesség kiterjesztése, az előbbi kereten belül történvén, leirt sajtósági körülményei folytán beható és szembeszökő befolyást nem is gyakorolhatott, habár kétségtől és statistikailag bebizonyítható, hogy a kormány állandóságában vesztett, mit a ministerek gyakrabban változása bizonyít és ugyanezt erősíteni látszik a burokratia folytonos terjedése és a status belsükségeinek aránytalan emelkedése.

Meglehet sőt valószínű, hogy egyes decadentiára mutató jelek mint inkább mellékkörülmények, — ugyan ezekkel változnak, mert ha arra mutatnának, hogy Anglia hatalmának tetőpontján állván, erről csak süllyedhet, a süllyedés első jelére kifordulna kerék-vágásából azon százados európai alkotmány, melyet sulyegyenének nevezünk.

De ezzel nem foglalkozunk.

Foglaljunk mindent lehető legrövidebben össze.

Angliát alkotmánya soha sem védte a királyi hatalom kiterjeszkedései ellen, e részbeni hitelét Viktoria királyné utolsó hosszas 38 éves uralkodásának köszöni, ki leginkább a jövő nemzedék kiállításával volt elfoglalva, — jobbat és helyesebbet mint királyné és nő nem is cselekedhetvén.

A herczeg férj a közügyekbeni beavatkozástól rendszeresen eltávolítottatott és eltávolíttathatott.

Viktoria alatt a kabinetek uralma nullificálta a titkos tanácsot, mely törvényesen terjedt működési körrel van ellátva, és a habeas corpus acta felfüggesztése esetén önkényesen gyakorolja hatalmát — melyben a tanácsosoknak csak véleményezési joguk vagyon és a királyi szóé a döntő hatalom.

Ennek ellenében a kabinet nem egyéb egy törvényesen el nem ismert caballirozó conventiculumnál.

Mivé lehet a titkos tanács, egy erőteljes uralkodó, vagy miniszter kezében azt minden erőteljesb uralkodás szembeszökően bizonyította.

Igazán nevetséges, midőn nálunk, mindég az angol utánzásról beszélnek, és a kabinet-uralkodást honosítják meg, a mely ha tényleg náluk létezik is, de törvényeikben megállapítva nincsen.

Ily ellentétekkel az angolnál minden lépten találkozunk, és az érintett hasonlatosság a foltozott kabáttal minduntalan újra feltűnik.

Ők ezt megszokták, és viselik, de azok, kik ebbe rendszert hozni és a foltozást mások számára átalakítani akarják, vagy itéleti képesség nélküli tudatlanok, vagy önámítók, — kik elhítetik magokkal, hogy jót tesznek az országgal, midőn egyedül csak saját befolyásuk növelésére gondolnak.

Természetszerűen fejlődött az angolok alkotmánya, úgy a mint a földmivelő népből kizsákmányolóvá képződött. Magasabb szempontból tekintve, Anglia mások verejtékén élő kényúr, a többi birodalma pedig a misera plebs.

Legalkalmasabb alkotmánya, a kizsákmányolt vagyonnak lehető sebes és rendszeres (a menynyire ez lehető) felosztására és a szorosabb értelmű Angliában közforgalomba hozására.

Állandó, mert a közérdek (itt ezen szó értelme a magán

érlekkel azonos levén) az önzés, ezen állapotok fentartását általában kívánatossá teszi, — mint volt ugyanezen eset a szabadságnak még csak árnyékát sem viselő velencei alkotmányával is. (Nálunk nincs senkinek érdeke fentartani, csak a képviselőknek.)

Allandó is lesz, mindaddig, míg ezen körülmények fennállnak, és egy nagy megerőltetésben a mindenkép összefoltozott ruhaszét nem repedezik, vagy ellenkező érdek ösztön által a viselő vállairól le nem tépetik.

De ezen állandóság, csak az életképességre vonatkozva áll; mert a hatalmak gyakori változása éppen a kizsákmányolási rendszerre fektetett parlamentarismus sajátja.

Hasonló, ugyszólván rendszeres rendszertelenség, és a hatalmak gyakori változása jellemzi más kizsákmányolásig erősödött államok alkotmányát is, valamint azt, hogy az alkotmány és kormányformák, csaknem individualis becsüek, és terjeszkedés és meggazdagodásnak indúlt népeknél mellékes érdemüek. Bizonyítja ezt a régi római köztársaság. Tudjuk, hogy ennek alkotmánya fennállott és mellette, ha nem is általa emelkedett világ urává Róma; de hogy a mostani constitutionalismus és kormányformák megszokott elméletei szerint, mikép létezhetett, és a status gépezetének rendes forgása ennek daczára miként eszközöltethetett, felfogni képesek alig vagyunk.

Ezen köztársaság először is minden hivatalnokaikon autocratabb volt lefelé az orosz czárnál és inquisitoriusabb a velencei tizek tanácsánál; mert alig volt a privat életnek olyan mozzanata, mibe bele nem avatkozhattak vagy legalább ehez joguk, sőt kötelességük ne lett volna a római senátor házasságától a rabszolgáig (habár ez ura ellenében a törvényen kívül állott) születésétől temetkezési szertartásáig.

A consulok és proconsulok évenként változtak és az elsőketten lévén, a hatalom és annak jelvényeiben hónaponként változkodtak a hadseregnél pedig naponként. Még ez sem volt elég, mert a működésben lévő consult társa ennek gyakorlatában megakaszthatta, nem lévén erre egyébre szüksége, mint kijelenteni, hogy az eget vizsgálja, vagy a szent csirkéket eteti, — sőt ha lenyakaztatott valakit, azt is megtehetette, mivel a hivatalnok csak hivatal-ideje elteltével számolt tetteiről.

A consul a tribunt elfogathatta és megtehetette ugyan ezt a tribun a consullal.

A szent előjelek némelykor végtelenül tiszteltettek, máskor pedig a parancsnokok által a szent csirkék vízbe dobattak, hogy ha enni nem akarnak, minden esetben igyanak.

Az ellenmondás és a hatalmak keveréke ép úgy meg volt belszerkezetükben, mint jelvényeiken (S. P. Q. R.) Senatus, Populus, Quiritesque Romani.

Messze vezetne azonban ezek taglalása, — ezeket egyedül azért hoztam fel, hogy a tökéletesen hason érdekü birodalom hasonló jellemvonásait tüntessem ki.

Ugyan ezen körülmények tűnnek fel a velencei köztársaság alkotmányában, mely ha nem volt is hasonló a világterjedelmű Róma és Albionhoz hasonlítva, de kicsinyhez ugyanazon érdekek nyomása alatt állott — mert egy város uralkodott, sokkal nagyobb terjedelmű szárazföldön és szigeteken, mindezeket kizsákmányolása szempontjából tekintvén.

Még csak megjegyzem, hogy Velence alkotmányának fénykorábani tanulmányozása ép oly divatos volt — mint Angliáé jelenleg — mivel az emberek akkor is a siker után itéltek, és ezt a rendszernek tulajdonították — meg nem gondolván, hogy a körülmények és siker tartották fel a rendszert, és nem ez volt az okozó; de az okozott, miként jelenleg Angliában.

Jellemző mindahárom státusra, hogy csak támadásban nyilvánult erejük, népük a kirablásra feszítette meg erejét leginkább, és a kevesebb gazdagodást nyújtó önvédelemben saját földén feltűnő gyengeséget tanusított.

A cimberék, a teutonok, gallok, Hannibál, a gothok, a vandálok végszükségre hozták a másutt diadalmaskodó Rómát, — Velence szárazföldje a Condottierik tanyája volt, és a büszke Albion az északi tenger-királyoktól és hódító Vilmos normanjaitól fogva, mindég a behatolt ellenség martalékja lett, (a skótokat itt kivéven, kiknek clan-rendszerük ismét őket egyedül a védelemre, de nem a támadás és foglalásra képesítette).

Nem fekszik e itt közel, — nem egyedül ezen népekre, de az összes emberiségre — azon nem igen hízogó eszme, hogy talán több kar és jobb kedvvel emelkedik más gazdag

nép kifosztására, mint a megtámadott haza védelmére — nem vitatom.

A geographicus fekvés kétségkívül a siker lényeges factora, de erre az alkotmánynak semmi befolyása, — mit viszont épen nem állithatni, mert a támadás és védelem eszközei, mint természetszerűen kifejlettek az állatok testi constitutiójában, úgy formát és lényegét és jelleget adnak a népek alkotmányainak is.

Tagadhatatlan ezen esetben, hogy azon alkotmány bír magasabb organisatióval, a mely az irtó támadásoknak sikerebben ellenállott, és lételet ellenséges befolyások daczára fenntartani képes volt.

Határozottan merem állítani, hogy e részben a magyarral egyik sem mérközhet, sem a régi — legkevésbé pedig a modern parlamentarismus.

Megtámadva bel- és kül-ellenségtől, saját kormányai és királyi által, folytonos ostrom és sárral dobáltatása között századokig rendületlenül fennállott, és jóságának és szükségességének legnagyobb és legelhatározobb kísérlete, az ellenében feltolt parlamentarismusnak néhány évi kínos lét után (anticipando) végelgyengülésben történt kimulta.

Angolország anyagi sikere elvakította az embereket és politicus öteltánczosaikat, minden állam utánozni vágyott a lehetlent, — de a behozott idegen sehol sem igazolta költött hírét, mert lételének fő feltétele a hatalom-változások motivációjához szükségelt kizsákmányolt tőke hibázott, — a hatalom versenytetői saját országuk vagyonának megtámadása által kénytelenítették pártszükségleteiknek és magoknak eleget tenni, — egyuttal, és ezáltal önmaguk alatt vágván a fát, mely őket és rendszerüket, ideiglenesen hordozta.

Nem kért Róma alkotmányt kölesön senkitől — Velence nem igyekezett nagy rokonát utánozni, — Anglia nem majmolt senkit, — és elődjünk hol vették — azt nem tudjuk, de körül köre kellett épülni mindennek, a szükségletek és körülmények szerint itt úgy mint ott.

A majmolási hajlam kétségkívül a majmok tulajdona, és soha

fényesebben és emberi torzképhez méltóbban nem bizonyítják, hogy ép azok és nem emberek — mint a midőn ezeket utánozzák.

Ha van alkotmány, mely a száraz föld általános igényeinek megfelel, az csak a hason körülmények között alakult magyar lehet — kivihető-e mindenütt és rögtön? Az más kérdés, de minden esetben az egyetlen egy, mely az elméletek világán túl emelkedve, hosszú gyakorlatra büszkén mutathatna — ez az egyetlen egy, mely bebizonyította, hogy nála a hatalmak kellő súlyegyenzése ezek egyikének a többiek fölé emelkedését hatályosan gátolni, és népének szabadságát ez által megővni tudta.

Csak ez, vagy hozzá hasonló lehet a száraz földön irányadó, csak ez vezethet sikerhez; — a sziget lakója ott felelt ki, és szükségleteinek ott bizonyosan meg is felel, mert különben rég másként módosítottatott volna.

Tartsa meg mindenki a magáét, a megszokott és megkísértett bizonyosan legjobb és legkényelmesb reája nézve; mert a ki a magáéval meg nem elégszik, azon sorsra juthat, melyet a névtelen költő oly szépen megénekel:

Róka szoros egykor nagy ehetnék lyukba szorul a stb.

Hogy oly kelete vagy az angol alkotmánynak, az említeteken kívül — legnagyobb részben annak köszönheti, hogy az absolutismusra a legkényelmesb átmenetet látszik ígérni — ez pedig minden híg velejű kormányférfi kedves fa-lova — ki meggondolni és felfogni nem képes azt, a mi után törekszik — mert nem tudja hogy az absolutismus — ha kivételes esetekben mint ideiglenes rendszabály kikerülhetetlen lehet — de a parlamentarismus homokfővényére azt állandósítani akarni — kárhuzatos rögeszménél, — vagy veszélyes tüzzel játszó gyermekjátéknál nem lehetne és nem lesz egyéb soha.

XIII.

AUTOKRACZIA.

A statusforma és kormányzat azon nemének a neve, hol elvileg kimondva a hatalom egy emberben központosul — elvileg mondám, mert gyakorlatilag hogy terhet viselhesse és működését kormányzásnak nevezni lehessen, egymást mindig csak kitünő képességü embereknek kellene követni, mi gyakorlatilag képzelhető nem lévén, tiszta minemiségben nem is létezhet.

A megholt, vagy eltávolított autokratát mindig más váltván fel az örökösödési törvény vagy zavarok esetlegei és intézkedései szerint, természetes, hogy a képesek és képtelenek aránya ugyanaz a mely más embereknél, — mert ha a gondosabb nevelés vagy kiváló faj befolyása nem is tagadtathatik, ezek ellenében ismét vannak más tényezők, melyek a magánéletben kevésbé hatnak a jellemek megrontására, mint a szolgáltság és hizelgés által saturált udvari körökben.

A kormány gépezetének azonban folytonosan mozogni kell, ha képtelen vagy gyöngé is az uralkodó, és ezen tulajdonok arányában többet kevesebbet működni kell, ugyanazon factoroknak, melyek a legszélsőbb democratiában is előfordulnak.

A különbség az, hogy az uralkodó jelleme határozottabb és rögtönösebb behatással van az uralkodás jellegére — és ez az erős — és egyszersmind gyöngé oldala is az uralkodó egyénisége szerint.

* Kétkedni nem lehet, hogy ezen kormány-forma volna ellenmondás nélkül a legjobb, ha mindig igazán bölcsek emberek által gyakoroltathatnék.

Ez azonban lehetetlen, és azért az autocratiát mindig több a közjót biztosító rendszabályok és intézmények veszik körül, a melyek lassanként alkotmányokká fejlődnek. A hol ezen elne-

vezés nem létezik is, léteznek más elnevezések alatt ugyan oly factorok, csakhogy a részletek és befolyásuk különböző.

Gyakorlatilag tiszta autokraczia nem létezik, vagyis inkább csak ideiglenesen létezhetik.

Ott a hol az autokraczia a szükségesség kifolyása, természetesen kifejlő növényekhez hasonlóan életfentartásához és létele lehetőségéhez szükségkép szervezkedik és fejlik ki, a körülmények szerint mindig több hatalmat engedve a status többi tényezőinek.

Ez természetes kifejlődése, és ily értelembeni lehetőségét és időszerűségét tagadni nem lehet.

Az autokracziának, hogy motiválva legyen, mint mindennek szükségesség és működési tér a kívánalma. Kiterjedt vagy kiterjeszkedésben lévő birodalomban szükséges, hogy politikai változásai folytonosak és a központján kívül a határokon (ha csak képletileg is) történjenek, és ezek munkája, a tettképes emberek működését absorbeálják és érvényesítsék a birodalom hasznára, hogy elfoglaltságot nyujthasson előre-törő és a közönségesen túl emelkedő elemeinek, egy szóval tér! tér! és tér! kell mindenfelé!

Ilyen kettő van Európában és ez Angol- és Oroszország.

Midőn egy nagy birodalom határait a lehetőségig kiterjesztette, nagysága és tartományainak távolsága és azok igazgatóinak féken tartására ismét mint szükségesség feltűnik az autokraczia.

Ily helyzetben volt sokáig a régi Róma.

De midőn a nagysággal együtt járó nehézkesség gyakorolja hatását, és ennek folytán lassanként minden tespedés- és előregezésnek indul — következik az enyészet és a kimerülés, mely állapotban előtte csaknem ismeretlen népek megjelenése megadja a halálos dőfést — és a birodalom szétmállik alkatrészeibe.

Példa erre Rómának végnapjai, és jelenleg China.

Önvédelemre (legyen az direct vagy indirect) szorított államokban nincs az autokracziának működési tere, nincs képzelhető haszna.

Érvényre vergődhet egy időre, egyes népek kimerültsége vagy elaljasodása által, de végeredménye az ilyen autokracziának csak az enyészet és szétmállás lehet. Ily helyzetben az autokraczia nem egyéb mint egy szükségtelen vár, mely az ellenségnek soha ellent nem állhat, és elhagyatva magában összeomlik. Az ilyen

autokraczia csak olyanoknak lehet a menedéke kik, azon vigasztal beérik: „Cela durera autant que moi“ és ekkor is leggyakrabban csalódnak.

Különösnek fog látszatni sokak előtt, midőn Angolországot az orosz birodalommal kormányforma tekintetében csaknem egy párvonalba helyezem.

Ia azonban meggondolják, hogy a parlamentarismus az absolut uralmú parlamentnek megválasztásán kívül, politikailag semmi más valódi önkormányzatra tért nyitó közeg, vagy alkullommal nem rendelkezik, e párhuzamomat nem fogják meglepőnek találni.

A hirlapok által képviselt állítólagos közvélemény, és ennek nyomása, csupán fallacia, mert a parlamentarismus uralma alatt, ezek is annak keretjén belül mozognak, sőt kiegészítő részei, s mint minden absolutismus közegei, a szabad vélemény nyilvánítását kizárják.

A feltétlen szabad vélemény-nyilvánításnak, nem szabad egvedül az által korlátoztatnia, hogy a többség véleményével meg nem egyezik — mert egynek igaza lehet százak ellenében — hanem szabad nyilvánításának csak a státus és társadalom alapjait felforgató eszmék vessenek határt, a társadalmi önvédelem kényyszerűségéből.

Ez az, a mi a parlamentarismusban hiányzik, — a jogosult egyéni vélemény-nyilvánításnak el van zárva az útja.

Például, véleményemmel a képviselők házában — egyszeri nyilvánítás után — lehetetlenné tettem volna magamat — a megyei tereinek ily neműek vitatására jogosultságát tagadják; a napi lapok közül pedig bizonyosan egy sem vállalkozott volna véleményem közlésére a parlamentarismus uralma alatt; művem megjelenése semmit sem bizonyít ezek ellenében, mert jobb toll és helyesebb felfogásnak is hiányozhatott volna, ezen vélemény-nyilvánításhoz szükséges idő és áldozat.

Fallacia az, midőn egy ország lakosságára reá eröltetik azon véleményt, hogy önkormányzati joga van, a midőn egyedüli joga egy absolut testületnek három évre megválasztása.

Másnak az abszolút kormányzásra megválasztása — és önkormányzat: két különböző dolog.

A parlamentarismus nem egyéb, mint elpalástolt absolutismus — az elvi különbség az ítélő és fürkésző előtt látszólagosan ideiglenességében rejlik, és azon fallacián, hogy egy idő múlva választott abszolút testület lényegében és elveiben lehetne más mint elődje. Semmi egyéb különbség nincsen a minden oroszok czárja és a parlament között, minthogy ez testület, — és az személy, — az előadottakból folyó előny és hátrányokkal.

Ha az önkormányzatot azaz a kormányba lehető legtöbb független és önzéstelen vélemény befolyását tartjuk — mint tartanunk kell — az önkormányzat és alkotmányosság legfőbb criteriumának, akkor a magyar alkotmánynyal közről sem versenyezhet egy is, a valóban gyakorlatban volt, vagy kigondolt alkotmányok, vagy árnyékosságok közül, mert eltekintve a kiváltságos nemes osztályoktól, (melyek nem lényegét és szellemét képviselik) lehet mondani ezek daczára oly nagy mérvben kifejtett állandósága maga, egy oly ritka tulajdon, mely hozzá kötött rossz által is nehezen ellensúlyoztathatnék, ha ilyen léteznék is.

Decentralizált állapotjai miatt lényeges és nem egészen motívatlan egyetlen ellenvetés lehetne, hogy kormánya kül actióban nem fejthet ki oly concentrált erélyt, mint a centralizált államok kormányai — bár ez nem mindég áll — egyensúlyoztatik (még ha hátrány volna is) a benne rejlő nagyszerű, és csaknem legyőzhetetlen védelmi és ellenálló képesség által, mely a benyomuló ellent, ereje megosztására kényszerítvén, a hányszor elnyomatott, annyiszor reorganizáló képessége által kifárasztja és tönkre teszi, egyensúlyoztatik nemcsak, de ezen ellenállási képesség lényeges előny ott, hol a sikeres kül actióra várni, és addig mindenestre védelmi állást foglalni, és erre legalább mindenestre számítani kell.

Az autokracziát, mint kormány-formát taglaltuk — lehet azonban ez ideiglenes; a midőn diktaturának nevezetik.

Ennek használhatósága egyedül a felsőbb osztályoknak áll rendelkezésére — a democracia soha sem használta.

A fő hatalmat ez soha sem adja (még ha önmaga mentse-

gére lehetséges volna is nekie felhasználni) ez tőle mindig csak erőszakosan csikartatik ki.

(Itt azon demokracziát értem, mely a magasabban organizált államokban ideiglenesen souverain hatalomra vergődhet és maga felett senatust meg nem tűr, hanem a vezetők vagy is az abszolút demokracziának arisztokracziája összekeverve marad a többi néppel vagy annak képviselőivel és befolyásának törvényesített alapja nincsen.)

A hatalom concentrálását ezen demokracziánál a vezetők féltékenysége minden módon akadályozza; mert tudják, hogy hatalmuk, — mely egyedül a tömegek hiszékenységén nyugszik — nullificaltatnék egy ezeknek szenvedélyein felülemelt, ezek parancsnoka által.

Tudják, hogy a semmibe esnének vissza, ha ideologia és humbugból szövött gyékényük kirántatnék lábaik alól.

A diktátor a ki kicsavarja ezen demokracia kezéből a hatalmat — már többé nem ez — hanem ennek ellenében usurpator.

Nincs neki többé visszatérése — haladnia, menni és vezetni kell neki az áradatot — és az által épen úgy vitetik, mint az viszont általa vezéreltetik.

A hatalomból több jön a kezébe, mint önmaga kívánná és ennek folytán ép úgy a megadható, mint betölthetetlen kívánságok egész sulya reá nehezedik.

Valahol meg kell akadni a lavinának — egy ember gyöngé hosszasan vezetésére — még ha kitünő képességei által ideiglenesen győzedelmesen vezeti is ezt. Megjön az idő, midőn erejéből kifogyva, kiélve — már testi lankadtsága miatt, ezeket nem érvényesítheti, és mulasztásokat követ el; midőn lehangolva, elbátortalanodva folyton csak azt látja, hogy neki mindég, de mindég és örökösen csak győzni — vagy bukni kell.

Elbágyadt szemekkel keres segélyt, — társat, kikerülhetetlen kísérteties nyargalásában, — és midőn körülnéz, nem lát mást, mint hasonlólag kimerült eddigi társait, kik jobban elfáradtak, mint önmaga, és nyugalmat, minden áron nyugalmat követelnek.

Egyéni uralma által tulterheltsége nem engedett ujakat keresni és találni — és rendszere ujak születését és alakítását megtagadta.

Ő új embert keres — eszménye emberét — és nem lát maga körül — csak gágogó ludakat.

Bukása kikerülhetetlen és végzetszerű! — — —

Másként áll a dolog, midőn a fő hatalom a senatus — az arisztokraczia képviselője — jelöl ki parancsnokot. — A kijelölt fő hatalomnak már ez által bebizonyított felsősége, — az átadott hatalommal bizonyos célra és tartamra korlátozottsága a túlszigázott követeléseket visszatartják, és a féltékenyek és nagyravágók jobban belé nyugosznak, midőn a hatalom lejártának végét látják és tudják. Tudják, hogy nem miként a népből önkényt kiemelkedett diktátor hatalmának fenntartására kényszerülend, — de ezt legjobb akarata mellett is, a kitűzött tartamon felül meg nem tarthatja.

Ez egyedül az erők felhasználásának helyes theoriáján alapszik — szükséges, nélkülözhetetlen és kikerülhetetlen egy köztársaságban.

— — — — —

Nem azért, mintha taglalni szükségesnek találnám, de mivel akadhatna olyan, ki legjobb akarattal, de az országulás faktorainak helyes felfogása nélkül kérdezhetné:

Lehetséges e diktátor monarchiában?

Erre a felelet egyszerű és önmagából folyik, és ezen felelet határozottan: Nem.

Monarchia és diktátor két személyben lehetetlen, — mert az elsőnek kellene legalább ideiglenesen hatalmáról lemondani — vagy a diktátor nem volna diktátor.

Egy személyben vagyis a fejedelemben egyesített ezen két egymással megférhetetlen hatalom összesítése — nem eredményezhetne egy összeget, — mint azt minden iskolás gyermek tudja, a ki az összeadást tanulta — mert monarcha + diktátor nem volna sem egyik sem másik, hanem: autokrata.

— — — — —

Átká az emberi nemzetnek, hogy a csalfa hiúság által elvalvakitva, kétségkívül legnagyobb része meg van győződve, hogy parancsolni tud, és ez a legkönnyebb.

Igaz, hogy parancsolni legkönnyebb — de a bolond parancsot végrehajtani a legnehezebb, vagy épen lehetetlen.

Mindig parancsolni — ezt a végrehajtás lehetőségével keveset

törődve, könnyű megszokni és ezekkel az önhittséget fokozni és a csulhatatlanság eszméjéhez mindig közelebb jutni, — ezek mellett a hibát elismerni, az ellenvéleményt eltűrni, megítélni, — és ha jó — követni: az emberi gyengeségeket talán egészen túlhaladja, vagy legalább ily kivételes ember létezését kétségessé teszi.

De a hiúságnak mi sem nehéz, elhítteti ezt kétségkivül önmagáról sok olyan is; kinek keze cigaretté-csavarásnál soha egyebet nem végzett, és ezt sem tudja — fejének működése pedig mindig csak a hajnak miként alakítására szoritkozott, a fénymázás padlón ez által diadalokat aratandó.

Elhítteti ezt magával az is, a kinek koponyájában soha egészséges gondolat meg nem fordult.

Mennyivel inkább tévedhet sok más, ki tanulmányai, szorgalma és kitünő esze által az ily csulhatatlansághoz földünk egy átmérőjével közelebb áll.

Tévedhet azonban a plasticus alakok megítélésében a szem, tévedhet minden külső érzék, — mennyivel könnyebben önmagának intuicziója.

Lehetne-e a diktatori hatalmat a monarchára törvényesen ruházni — vagy tüzetesebben: Lehet-e autokratát törvényesen és kötelezőleg megválasztani? és a kettő tulajdonait és jogait összeíteni, a mennyire ez a kényuralomnak kedvez.

Erre csak egy más kérdéssel válaszolhatni:

Ugyan monarchicus elvünek tartja-e magát, ki ily kérdést formulázhatna?

Nem is akarom taglalni, mert nem kétlem hogy a következtetések hatalma a „les extremes se touchent“ elve bár ki előtt is eltakarná azon igazságot: Hogy ez volna a legszélsőbb ochlokracziái elvek győzedelme és elismerése.

XIV.

ARISZTOKRACZIA, DEMOKRACZIA ÉS KÖZÉP OSZTÁLY.

Ha a középkornak a muzeumokban emberi alakot mutató, az arcot is tökéletesen elfedő, vas öltözékeit látjuk, — ha képzeletünk föléled és beléjük emberi alakot helyez, melynek szive ver, és beláthatatlan mélységü szenvedélyek jó és rossz tulajdonaival tátong; mely mint ellenség minket elnyelni, meglehet mint barát védeket nyújtani kész, és a fölszimből, az arczból nem látunk semmit, mi óvakodásra intene, vagy bizalmatlanságunkat lefegyverezné, midőn egyedül egy hallgatag vasszobor áll szemeink előtt lászólag hajthatatlan és érzéktelen mint az egyiptomi sphinx, melyen minden vas, mely a védelem és támadásnak minden eszközeivel el van árasztva, melyen semmi rés, semmi támadásra alkalmas gyenge oldal nincsen, kétségkívül a félelem, a védetlenség és eltörpülés érzete lepi meg a tulusigázott képzeletet, az erő, és a támadhatatlanság ezen ércz emlékszobra előtt, melynek nagy árnyéka átnyúlik korunkba és ijeszti a politicus kisededeket, és ijesztőül használtatik ezek lelketlen dajkái által, ha a mákonyt tartalmazó mákfaj kifogyott.

Igaz, ők voltak a sasok fellegváraikban, ők az oroszánok azon korban, melyben vércsék és farkasoknak parancsolni kellett. — Emberek voltak mindannyian az elnyomók és elnyomottak, voltak közöttök épen úgy, mint most, jók és gonoszak, ha nem is azon mérték szerint, melylyel korunkban mérünk.

Akkor, midőn a vad erő volt irányadó, ha ezzel ész is párosult, nyitva állott ezek tulajdonosának a világ és ritkán nyújtotta ki sikertelenül akár gazdagság, sőt korona után is, lándzsája hegyét.

A gyöngék, ha rendkívüli lelki tehetségekkel nem voltak felruházva, eltűntek, elenyésztek.

Darwin fajválasztás és nemesítése maga a faj által teljes folyamatban volt, és midőn lovaikat és háziállataikat a tapasztalás által nemesedni látták, nem ok nélkül tulajdonítottak érvényt a leszármazásnak — mert meg voltak győződve, hogy az oroszlán oroszlánfiakat nemz.

És az erős és eszes apa nemessége átszállott fiúra, és az törvényes szokás által elismertetett.

Lássuk miként és mennyiben áll ez a nemzedékkel és a jelenlegi körülményekkel.

Azokról nem akarok szólni, kik egyedül vagyon- és születésüket tekintik elégségesnek más feletti uralomra. Ezek soha sem voltak egyebek, mint pénzarisztokraták.

Felismerték azon korban mármegjelenésével az oroszánt, magával hordta ez bélyegét, míg jelenleg számtalan esetben bátran ki lehetne cserélni a hercezet a tőkepénzessel anélkül, hogy valaki a cserét észrevenné.

Nem lehet egyedül a születésnek határozott előnyt tulajdonítani, mert ha bár a születés egy állatilag mindig jól tartott osztályból, hol a szellemi élet volt mindig tulnyomó, olyan körökben, hol alacsonyásokra kevesebb rossz példa, a nemesre ősök példái serkentenek, a hol ezek és a történet nagy alakjait és a többi tudományokat ügyes tanítók, ha szükséges fáradsággal is, mint a sovány földben a szemet mesterséggel is meggyökereztetik, — több valószínűséggel sőt egy irányban bizonyossággal várható a jobb eredmény — ezt egyedül mint irányadót vagy határozottan döntöt állítani nevetséges; mert ha kasztot igenis, de válfajt még nem képezett sehol, mint az állatoknál, hol a nemzők megválasztása és a vad életnél talált bizonytalan tápláléknak rendes, jobbal és elegendővel felváltása által válfaj-alakulás könnyítettett, bár a vadakhoz hasonlítva a különbség és előny nem csak testileg, de lelkileg is minden esetre szembeszökő.

Üres a pánczél, megváltoztak a viszonyok, és ha a történet olvasásánál szívesen időzünk is lovagias képleteinél, — ha a regényírók az általános vonzódást ismerve, szívesen festik is ezen kor ha nem is mindig igaz kalandjait, hibáznak a körülmények, melyek fentartották és a szükséglet, mely teremtette.

Nem adózik többé vérével és vagyonával a várur; míg tette

természetes, hogy tanácsa és kívánsága döntött a fejedelmek udvarában, befolyása győzött az országban és annak gyűlésein. Hatalmát nagyobbította, fentartotta és vissza is élt vele a hatalom szokásai szerint, ezen visszaélés azonban sem kasztnak, sem polgári vagy katonai rendnek kiválólaga nem tulajdona, de mindig a hatalom gyakorlatát követő kinövés.

Harcosait a munkás-osztályból kényszerítően állított dandárok váltották fel, melyek a politikában kellő megkülönböztetéssel nem bírván, azt helyesen fel nem fogván, az ország javára vagy kárára, szabadsága vagy elnyomására használtatnak e összetett vállalk, mint állandó hadsereg a törvényes vagy érvényre jutott bitorlott hatalom kezében, ugyan oly eszköz, mint a revolutionális mozzanatokban a néptömeg a vezetők kezeiben.

A különbség csak az, hogy az első mint hóhérságra betanított elefánt, munkáját rendszer, és programmszerűen végzi, a másik pedig kiszámíthatatlan kisiklik a vezető kezeiből, és legtöbbször többet tesz, mintsem kívántak tőle, azon közmondáshoz hasonlítólaga, mely a jégeső vagy viharos záporra vonatkozik: „Atdál uram essőt, de nincs köszönet benne“.

Mindkét hatalom ellenőrzése szükséges és erre első sorban az arisztokraczia van hivatva; első sorban mondom, mert elszigetelt működése ép oly hatástalan, mint az ettől elszigetelt népség vagy tömeg őrtjögései.

Megtámadhatatlanul mint páncéljaikban az ösök — fehéren mint a hattyú, kell az arisztokracziának állani. Feddhetetlenség, igazság, felebaráti és honszeretet, áldozatkészség, az elnyomottat és elhagyottat védeni kész lovagiasság, megvesztegethetetlenség — kell, ha minden egyes tagjától, mint embertől ezen tulajdonságok összege nem is követeltethetik, az összest mint néposztályt környezni, és a páncél egyes részleteiként megvédeni a gyanúsítás támadó fegyverei ellen.

Fenntartói kötelessége felfelé épen annyira szükséges, mint lefelé. Az önkény, az erőszak, az egyéni magán-uralkodás ellen épen oly áldozatkészséggel kell hogy emeljen akadályt, és önmaga legyen az első torlasz, melynek, ha győzni nem is tudna, feltartóztatni kötelessége legalább addig az alkotmány-ellenest, míg az alkotmányos harcokat kevesebb figyelemmel kíséző nagyobb tömeg vis inertiae-je legyőzve — segítségére lehet.

Hol az arisztokraczia mint Franciaországban csupán udvaronc, kegyvadász, kerítővé aljasította magát, felfelé csúszó, lefelé zsarnok és megvető, az sorsát, bármely borzasztó volt is, megérdemli, mert helyét be nem töltötte, mivel árulóként kilopózkodt a csaták napjain családjából, a népből, melynek előharczosának kellett volna lennie, hogy szövetkezzenek a megtámadóval — testvérének a népek elnyomására.

És Franciaország lett, minek ily mütétek után lennie kellett: a kegyvadászok, a hiú hatalomvágyók, lelkiismeretlen és haszonleső iparlovagok játéka, — egy óra, melynek egyes fogaskerekei hibásak és elkopottak, mely vagy siet, vagy késik, vagy tökéletesen megáll, a felhúzást is rendetlen és rövid időközökben kívánja, csak azt nem teljesítvén, mit életszükségele megkívánna — csak rendesen nem jár.

Németországban az arisztokraczia elszigetelt, különvált volt a néptől; a városok, mint az arisztokraczia maga, egyenkint és egyenként függetlennek tartották magukat; egymással csatázva, rabolva, egymástól külön-válva; császáraik egyes esetek kivételével csaknem névlegesek voltak, míg a városok segítségével egyes herczegség és királyságok consolidizálódtak.

Arisztokracziáját koronás olygarchia váltotta fel.

Alkotmányos életet, azaz oly alkotmányt, mely a nemzetből és a nemzettől született, ezzel élt, és fejlődött, nem ismert soha, épen úgy mint Franciaország.

Ha az arisztokraczia az állam-gépezetben, hasonlólag mint az órában az inga, a gépezet mozgását hol gyorsítja, hol visszatartja, és ezen működésével rendes járást idéz elő — nem kell felednie, hogy a rugó a nép, midőn terjeszkedni óhajt és nyomást gyakorol fölfelé, csak kötelességét teljesíti, és a rendes mozgást kölcsönösen egymásnak köszönhetik.

A magyar arisztokraczia a herczegnél kezdődött és a bockoros nemesnél végződött, minek folytán magában egyesítette a különböző osztályokat — szelleme józan demokratikus volt; és ha keretébe az összes népet rég be nem fogadta, nem annyira maga, mint körülményei voltak okai.

Reá nehezedett különösen úgy mint az egész országra, az elszigetelt geographicus helyzet.

Egy természet és érdekekkel ellenkező házasságban élt — mely alapjának bár az egyetértés és közérdekének kellett volna lennie, ezt egyedül a hatalom-terjeszkedési és leigázási vágy pótolta, mely kielégítését a megsemmisítésben remélte, és ha ezt utól nem érthette, legalább gyöngített, rontott, aláásott és ártott, a hol lehetett.

Kizsákmányoltatott, kifárasztatott életerejé, vagyona és vére — képmutatás, hizelgés, pártoskodás és erőszak által.

Felhasználtatott, ha az égető szükség kívánta nemesebb tulajdonai kifejtésére, áldozatkészség, hűség és lovagiasság egyiránt adózott, és adóztatott, nem azért, hogy a közös érdekekben mint phoenix hamvaiból újra emelkedjék, hanem hogy a nemesítő tűz szárnyait és körmeit elpörkölje.

Karöltve járt mindig Magyarországon a demokraczia az arisztokracziával és egy testnek tartotta magát ezen ország népe, míg ki nem találták, hogy ez külföldön nem lévén így, itt sem engedtetik meg a nyugoti civilisatio érdekében.

Együtt küzdtek, vívtak és estek el a nyílt harcban, — a megtört szív, elhomályosodott észsugár és leki szenvedés okozta elhervadás egyaránt követelte áldozatait a haza minden osztályától, midőn a honszeretet az aljasság és önérdek ellen küzdött — és legyőztetett.

Vérök egyiránt folyt a hon határain ezek védelmére, egyiránt a bittón, az ország belsejében, a szabadság érdekében.

Midőn az idő bekövetkezett és az ikertestvér osztályt sürgett, ez testvére által meg nem tagadtatott, hanem — századok alatt kivívott és megvédett alkotmányos szabadságát, előnyeit és szabadsalmait — ellentállás, rosز akarata nélkül — előzékenységgel, örömmel és szívéllyességgel — megosztotta.

Nem osztotta meg, de oda adta a vezetőséget, és ha mindjárt azt mások fel nem kapták, azt csak annak köszönhetette, hogy veszéllyel volt ez akkor összekötve, melylyel az ehhez szokottak, a bátrak és önzéstelenek könnyebben dacoltak és hivatásuknak megfeleltek. Midőn azonban elmúlt a veszély, és az üres doctrinák kovácsai látták, hogy kenderzsineg helyett, még szebben és célszerűbben

díszíti a nyakat a selyempántlikára akasztott rendjel — felemelkedett bátorságuk az események színvonalára, és futáshoz szokott lábaik taposták a kifáradt és halotti mámorban fekvő orosz lányt, és igyekeztek mielőtt felébrednék, sörényét és fogait divatból kimentnek kikiáltani, és napnál világosabban kimutatni, hogy az egész orosz lány tulajdonkép kiment a divatból, és csak saját kegyes elnézésük folytán engedtetik meg neki legkegyelmesebben, egy historikus árnyék személyét (?) képviselni, nem azért, hogy tegyen valamit, de azért hogy ezzel megbélyegezve, mozdulatra és működésre lehetetlenné tétessék.

— — — — —
A munka, a tudomány, a szépművészetek minden külön egyes ágának, ha úgy lehet kifejezni még a rosز és gonosznak, sőt az állatok egyes nemeinek is van arisztokracziája.

Meg van a legnyomorultabb faluban, hol semmi szellemi erő, de egyedül 10 vagy 20 hold földbirtok, — nem foglalatosság vagy szellemi felsőség húz választó vonalat. A különbség csak az, hogy itt ezen választó vonal határozottabb és több brutalitással védett, és kizáróbb mint a felsőbb körökben. A házasságok kötésénél, nincs eset reá, hogy az arisztokraczia példájára, midőn uralkodók, hercegek és grófok színésznőket és rangban sokkal alantabb állókat vesznek el, azok czigánynővel szövetkezzenek, sőt sokkal nagyobb ritkaság, ha jobbágy-telekbirtokos, zsellér leány vagy szolgálóval szövetkezik.

Helyet csinál magának az állatok között is az erő és a bátorság, és az orosz lány vagy tigris hangja jobban a földhöz lapítja, a többi állatokat — mint a szamár ordítása vagy az antilope bögése.

Az egyes fajoknál a gyáva nyúl épen úgy megalapítja hasonló között uralmát, mint a bika a csordában, a szarvas a vadonban, sőt a kakas a trágyadombon.

Mindenhol és mindenütt uralkodik az erő, szellem, bátorság és kitűrés, és vezeti, védi s rendezi a gyengeséget és határozatlanságot.

Ez fenn fog maradni, míg áll a szabadság.

A színek különbözni és élvezettel fogják betölteni a szemet, míg minden fekete nem lesz, míg be nem áll a vaktság.

Szellemi, anyagi és politikai rangfokozat lesz, van, és lenni kell míg be nem áll az, a mi mindenkit egyformán nyom, min-

denki vállaira egyformán nehezedik, mely a haladást megakasztja, a versenyt megbénítja a javítót bünteti, a lánczain rázkódót örökre lecsendesíti, a felszólalót elnémitja, mely egyforma sebeket oszt mindnyájának, egyforma elnyomást ad kiváltságul mindenkinek — hol a középszerűségből kiemelkedni bűn — és kitűnő természeti adományok birtoka szerencsétlenség, hol a nő osztályrésze az elzárt hárem, a férfi a heréltség, és nem marad a közösben, az egyaránt szabadon (!) élvezhetőben egyéb, mint a lelki fájdalom után az eltompulás — az életuntság — és legjobb esetben a titokban üzött aljas zsugoriság és pénzhalmozás; míg be nem áll — a nivellálás, és vele a közösnek megmaradtak — a rabláncz és szolgaság — s annak, ki szabad kíván lenni, a kétségbeesésen kívül nem nyújt más segédkezet a nyomortól szabadulni — mint a halál — vagy az elátkozott hazából — a kivándorlás.

— — — — —

Arisztokraczia és demokracziának mindig kell létezni, még az anomáliával ugynevezett tisztán demokracziában is, neveztessenek itt bár sansculottoknak, jakobinusok vagy convent-képviselők, vagy honvédelmi bizottmány tagjainak, — a dolog lényegében mindegy — ezek parancsolnak és a többiek engedelmeskednek.

A különbség csak az, hogy a nyíltan elfogadott arisztokracziában a belépés több érdem és kitűréshez kötött, mint a hol ez elpalástolt állapotban létezik; mert itt legtöbbször jó nyelv, szemtelenség sőt lelkiismeretlenség elegendő.

Hogy Diogenes lámpájával igazi demokrat embert keresett, igen valószínű, mert feltalálása még felfedezőre vár.

A ki demokratának vallja magát, rendesen ennek fogalmával sem bír, és nem tudja, hogy igazi demokratának (humbug magyarázatban) vezetőnek nem is volna szabad lennie, mert már ez az egyenlőség elvének megsértése.

Védelme, hogy ezt csak azért teszi, mert valakinek vezetőnek és parancsolónak vállalkozni kell: már az arisztokraczia szükségességének elismerését foglalná magában.

Legkülönösebb minden esetben az, hogy legszélsőbb demokrata mindig az, a ki arisztokrata lenni akar.

Meg nem gondolják ezek, hogy következetesen tisztán demokrata csak az lehetne, a ki minden állapotjaival, (melyeknek következetesen szerényeknek kellene lenni) oly tökéletesen meg

volna elégedve, hogy sem parancsolni nem vágya, sem engedelmeskedni nem kényszeríthetnék, és hason állapotban látná minden emberi környezetét is, mert különben a megelégedést, az ön-zéssel ellenkező testvériség osztály-követelésével gátolná, — az egyenlőség elve pedig saját lelkiismérete kívánalma szerint erre kényszeritené; habár midőn ezt, a netalán ellenkezőkre is kiterjesztené, ismét a szabadság fogalmát sértené meg.

Tehát igazi demokrata csak az volna, a ki elveit végrehajtani nem képes, és ezek képtelenségét belátja.

Ez pedig égbekiáltó anomalia.

A demokracia és arisztokratia oly szorosan egybefüggő elemletek, oly annyira egymás kiegészítő részei, hogy egyik fogalma mindig magában zárja a másikat is.

Nem mondhatja senki (józanul és következetesen), hogy arisztokrata, a nélkül, hogy el ne ismerné, mikép egyuttal demokrata is, viszont a demokratának, egyszersmind arisztokratának is kell lenni, a mit egyik sem akar elismerni a vadak táborából, — mert mit nyíltan bevallani nem akar, mert célja elérésében gátolná — elmondom: Mert arisztokracziára aspirans.

Az eszmezavar, mely a kettőt szétszakította, és külön személyesítette, igen emlékeztet a mesebéli faodúban lakó macskára, mely a fa tetején fészkelő gólyát vagy sast figyelmeztette, a fa tövében székelő vad-disznó turkálásaira, melyekkel állítása szerint, a fát kidönteni és azután kisdedjeiket megenni szándékozik — viszont figyelmeztetvén, az e miatt mozdulatlanul ülő madárra a vad-disznót, hogy az csak eltávozását várja ártatlan süldői megemésztésére — önmaga ez által a vonzódás és félelem által mozdulatlanú tett állatok éhhalálát remélvén, hogy azokon lakmározhassék.

Nem gúnyt akarok üzni a demokracziával, mert a mondotak után — helyes, következetes gondolkodásnál — egyiknek ép oly tiszteletreméltónak kell lenni, mint a másiknak, — és ha a kettő szükségesség tekintetéből összehasonlíttatnék, ki tagadhatná, hogy a demokracziáé az előny, mert ennek létezése ideig óráig képzelhető ugyan, de az arisztokracziáé nép nélkül egy perczig sem.

A neveltségesség egyedül a humbug demokratákat sujtja, kik abszurd dolgokat ígérnek, és a józan fogalmú szabadság, testvéri-

ség és egyenlőség sikeresítését nemcsak elő nem mozdítják, — de lehetetlenítik.

Daczára annak, hogy fogalomban ezen két szó el nem választható, és az emberi társasággal egyszerre keletkeznek és csak azzal veszhetnek el; miért lehetséges az, hogy a bumlereknek szédítési munkálataikra oly tág tért nyitnak?

Az eszmezavart, melyben halásznak, elősegíti az arisztokraczia születés által gyakorlatba vett fenntartása — ezen tévedés és visszaélést tüntetik ki az arisztokraczia fogalma gyanánt, — míg ez annak eredete, okai, fogalma és szellemével jelenleg legalább merően ellenkezik.

Az emberiségnél tagadhatatlanul a nők gyakorolják a fajválasztást. A szépnek testben, alakban, (mi rendesen lelki tulajdonokkal is kapcsolatban van) nagyobb mértékben van ezen választása, mint azoknak, kik azon tulajdonokkal meg nem áldattak.

Midőn a testi erő már egyedül maga is adott jogot, — és észszel párosulva hatalma és befolyásával az arisztokracziának és nemesedésnek alapja volt, — a nő választása nem inoghatott, gyöngesége érzetében kénytelenített a legjobb lánzsát viselő karjaiba dőlni. Ha ezt férjhez menetelénél kikerülte volna is, félrelépéseiben minden esetre ezeknek hódolt.

A hatalmas kéznek, testi és lelki erőnek, szép nő volt az osztályrésze; és a nemesség, az arisztokraczia örökösödése motiválva nemcsak látszott, de általában volt is.

Ha az ész gyakorolná ugyanazon rögtönös hatalmat, melyet a testi erővel összeolvadása régebben gyakorolt, minden esetben az emberi nem észbeli tulajdonai fejlesztése céljából — az ész-arisztokracziának fejlődése, megalapítása és örökösödése, legalább e részben motiválva lenne.

De azt hiszem, igen bátor állítás volna, hogy a nőkre az ész gyakorol különösen elragadó befolyást, — mert ennek ellenében ez — miután a kedvencz intrigák és a gyengeség alattomoságainak kevesebb tért enged — inkább hátránynak tekintethetik.

Jelenleg döntő hatást a fajválasztásra leginkább a többet kevesebbet tömött tárcza, vagy ennek tartalmán megszerezhető ringyongyok gyakorolják.

Motiválva volt tehát a születési arisztokraczia az erő korszak-

kában, de elvesztette már érvényét a puskapor feltalálásakor, mely az erőt az ügyességnek alárendelte — épen nincs semmi értelme a tárczák korszakában, melyek megtömésére legritkábban ész és erő, hanem legtöbbszörre a becsületesség igen tág fogalma szükséges — tehát nem a nemesedésnek, de az elkorcsosulásnak volna az oka.

Leszámaztattam az eszmezavar fő okát, a többi önkényt következtethetik.

Ha az arisztokraczia a demokracziával, úgy mint a fogalomban azonkép a gyakorlatban is oly szorosan volna összefűzve, az egymás elleni uszításra véghetetlen kis tért szolgáltatna.

De a gyakorlatban, azon összekötő kapocs — melynek hiánya csaknem lehetetlennek látszik, melynek létele a kettő következtetésének tűnik csak fel — legtöbbszörre hiányzik; ha nem is tökéletesen, de még sem rendelkezik oly erő és hatással, mint a szétbonthatatlanság megkívánna, és ez „A középosztály“.

Ez az, a mely kitölti az űrt; mely az arisztokraczia és demokraczia között a gyakorlatban tátong — mely ha egyszer megsemmisítettett, újra alkotása csaknem lehetetlen; bár alapja, összefüggő kapcsa, támaseza és talpköve az alkotmánynak, és ennek keretében mozgó két ellenséges erőnek.

Hasonlóan a delejességgel felruházott vas pálczához, mely bár hány darabra törve, ellenkező végein a delejesség két ellenkező éjszak és déli sarkait önként működésbe teszi, habár mint a társadalom osztályainál indifferens pontja van legritkábban, egyenlő távolban az ellenkező erők között — ép úgy önkényt alakul mindég az arisztokraczia és demokraczia, nemcsak általában az egész államban, hanem annak minden tényezője, minden legkisebb részecskéjében is, és csak a középosztály van legritkábban azon mindkettőt egyiránt szorosan összekötő helyzetben, melyet jelentősége megkívánna s melyet a birodalmak ereje és fennállása követel.

Mert megvettett, jelentősége nem eléggé méltatott és elnyomatott azok által, kik szerencse vagy vaksors által kormányra jutottak, és negédség, bosszú vagy sympatiából az arisztokraczia vagy demokracziához inkább szitottak, és ez által egyensúlyokat veszítettek, és saját romlásukat vonták magukra, örökös zavaroknak kitévén az ez által elgyöngült államot is.

A demokraczia az alap, — ne engedjük ezt a theoreticusok üres doctrinái, az egyenlőséggel motivált földbirtok-osztályok által tönkre tenni, mentsük meg önmagunk és középosztályunkat a végenyészettől — mert ezeknek egyedül a városokra szorultsága nem csak fenállni, de magát védelmezni is elégtelen, mentsük meg minden áron; mert ha ezen két tényező birtokában leszünk: — arisztokracziát nem kell teremtenünk. Jó és erős alapon lesz mindég haszonvehető és szükséges arisztokracziánk, de alap nélkül elaljasodik ez olygarchia vagy plutokracziává, melyek mindig kizárólagos uralom utáni törekvései az enyészet halálos csiráját rejtik.

Jegyzet. Az arisztokraczia alatt, midőn azt elméletileg taglalom, mindég a felsőházban tömörültem értem, mely birtokai által erre jogosítottak. A középosztályban, a falusi vagy városi közép ingatlan birtokok tulajdonosait foglalom, ezek szerint sorolván ide bár mely czimek viselőit. A czimezett, vagy nem czimezett többi népet, mely a fentebbi két osztályban helyet nem foglalhatna, a demokraczia elnevezet alatt értvén, — az ipar és értelmiség képv: selői fokozatosan minden osztályok kereteibe osztatván fel.

NIVELLÁLÁS.

Ezen szó Metternich vagy elődje korszakában jött használatba, az akkor is a keresztelés, vagy elnevezésekben genialitásak és mély politikára alkalmatosságukat bebizonyítani vágyók között. Hogy a praxis ezelőtt is létezett, mióta államok és kormányok fennállottak; melyek a hozzá felemelkedő, — vagy vagyon és befolyás által reájok veszedelmes egyéniségek a köz niveauba lenyomását tűzte ki célul — kétséget nem szenved.

Ha ez a Rákócziak, Illésháziak, Eszterházyak stb. ellen alkalmaztatott, — ez az óriások mértéke volt, mely alatt még elég jótéktér maradt nagyoknak maradni.

Ha ezt a mostani pygmaeusok hozzák alkalmazásba és zsinórmértékül saját nagyságukat tűzik ki (szerencse ha nem ennél is kisebbet) kétségkivüli, hogy csak mint törpék létezhetünk és az emberiségnek minden lelki emelkedettségről le kellene mondani és egyedül a gyomor fejlődésére gondolni, hogy ez elég erős legyen majmoskodásaik, sületlenségeik és rhodomontádaik megemésztésére.

Ha 1849-től 1866-ig terjedő korszakban a hallgatás és elnyomatás uralkodván, alkalmas nem is volt kormánytulajdonok kifejlesztésére, az ezek után következő parlamentaris élet harczi között még is elég idő folyt le, hogy ezek emberei szabad mozgása folytán egyebet is kitaláljanak mint nivellálást.

Úgy látszik azonban, hogy a nivellálás és az erre szükséges középserűségben alapuló niveaui általános mérték (Durchschnitts-Mass) ezen kormányformának, (importált alakjában) tulajdonsága, sőt alapja.

Hogy képes-e szülni oly férfiakat, kiknek működését és nagysági mértéküket megszoktuk — a tapasztalás mindenestre tagadja.

Vagy volt-e nemes és önzéstelen hazafiasságban, emberfeletti

kitűrésben, fáradhatatlanságában, melylyel politikus, társadalmi, kereskedelmi és gazdasági kérdéseinket, mindég ifju hévvel haszonlesés nélkül megkezdett és bevégzett — hol van Széchenyi István? vagy társai?

Hol antagonistájának hibái és szerencsétlen működése daczára nagy alakja?

Deák, az a mi volt mindég: az ország legbecsületesebb szep-lőtlen nemes fia — de milyen környezete?

Költőink, színészeik hol vannak? Hol van a jelesek hosszú sora, az élet minden ágaiban — majd minden megyében — kiket elősorolni hosszú volna.

A nivellálás, a közepszerűség embereinek úgy mint őt értik, legbűnösebb és legbadarabb találmánya.

Lehető legaljasabb, mert egészben haszonlesés, és az ország romlására van irányozva — és rajtok és pártjokon kívül nem használ senkinek, és semminek — mert hazug és elérhetetlen bármely czél is, melyet segítségével kivívni ígérhetnek.

Habár ez az egyedüli, mit az emberek ezen szó helyett: „Egyenlőség“ kivivhatnak, azon dolgok közé tartozik, melyekről mint az egyszeri birtokos az oroszok elvonulása és kényelmes lak-helye feldúlása után szállóházába vonulva 2—3 lábon álló székei, és asztalára körül mutatva elmondhatott meglátogató barátjának: „Ezt kivívtuk volna“ vagy pedig a magyar azon közmondásához: „Adtál uram essőt, de nincs köszönet benne“.

Hogy azonban a nivellálás habár értelménél fogva legközelebb látszik lenni az egyenlőséghez, ezzel mégis, tetteleg legkisebb rokonságban sincs, mondanom alig szükség; mert különben épen nem használhatnák azok, kik másokon uralkodni és épen az egyenetlenséget állandósítani akarják — nem is alkotmányosan, de önkényileg — feltétlenül.

Ha a víznek medre felfogatik, a mozgás megakadályoztatik, a víz elborítja a niveaujában lévő tárgyakat, s tóvá, sőt kis tengerré alakul, de hogy ott és azon a helyen többé nem emberek és meleg vérű állatok, hanem csak halak tenyészhetnek, kétséget nem szenved — meglehet hogy ez a haszonbérő vagy kormányzónak kedvesebb és a néma halak kormányzata kényelmesebb, de hogy azon terület

elébbi birtokosai különös meglepedést érezzenek a fejük felett összecsapó hullámok között — alaposan kételkedni szabad.

Nem elég az erőszak, vagy a felfogásra szükséges gát építése, szükséges, hogy a víz elegendő mennyiségben meglegyen legalább a rögtöni befullasztásra, mert különben ezen műveletek vezetői bánhatják meg a kísérletet, mert a befullasztás műtéte bár mily elragadóan adassék is elő, lehető legritkábban akad kedvelőkre.

Chinán kívül, hol a nivellálás a mennyire lehetséges praktikus kivitelre talált, más országot nem nevezhetünk — csak az a kérdés, hogy ki akar chinéser lenni?

Ecseteljük egy keveset az ottani boldogságokat; talán kedve lesz valakinek kivándorolni és elveit practicus kivitelben élvezni, de nem pénzügyminiszternek küldjük oda, kinek a bambus utat nyit a tömegben, hanem annak a helyére, a kinek a hátán tánczol.

Ott fekszik a térképen mozdulatlan nagy tömege Európát megközelítő kiterjedés és népeiséggel. Az éjsarktól a forró ég-hajlatig.

Éghajlati viszonyokból eredő különbségek, helyzeti szükségletek, vagy szokások tekintet bevétele nélkül, egyöntetűen ugyan azon foglalók és ezekből eredő császár által kormányoztatnak, ugyan azon törvények (ceskély módosítással) által, melyeket ezek a dynastia változásakor találtak.

Arisztokraczia, legalább eddigi fogalmaink szerint, nem létezik. Egyforma a jog és igazság mindenki számára.

A tudomány egyedül döntő a hivatalok betöltésénél, és e részben a császári ház sarjadékai semmi kivételt nem képeznek azon ceskély, a megélhetésre számított apanage-on kívül, melyet huznak, s mely őket ha megkívánt képességül más hivatal jövedelmeit meg nem szerzi, a szegénységtől is alig védi.

Az atyai hatalomra basirozott minden törvény, ez a család és közéletben irányadó.

Szabad minden hit; szabadon gyakorolhatja azt mindenki.

Hivatalnokjaik (mandarinok) minden három évben multhatlanul, de ennél hamarabb is változtathatnak, hogy családi, baráti, vagy bár mely más érdekü összeköttetés őket az igazság-kiszolgáltatásban részrehajlókká, vagy a rendelvények szigoru végrehajtásában ne akadályoztassák.

Ha ezen kiterjedt birodalomban a nyelv vagy kiejtés sokszor annyira különbözik, mikép csak egy folyó által elválasztottak egymás beszédét nem értik — egy az írás vagy írott nyelv — melyet mindnyájan értenek.

A népnevelés sehol sem terjedtebb; a legkisebb község is dicsekszik iskolával.

Ezred év által megszokott törvények és viszonyok között élnek, a miveltségnek és tudománynak egy ezred év előtt már ugyan ezen fokán állottak, és az időnkig mesésnek tartott Marco Polo, és más utazók leírásai, mindinkább a látottak és tapasztaltak hiv leírásául bizonyulnak be.

Államadósság nem létezik; a hivatalnokok csekély fizetést kapnak; az adó leginkább természetményekben szedtvén be könnyen elviselhető.

A hivatalnokok és a császár hivatalos helyiségeikben fel van akasztva a nagy dob, az elnyomottak és igazságkeresők számára, melynek hangjára a nap bármelyik órájában az illető megjelenni, a folyamodót kihallgatni, és neki igazságot szolgáltatni tartozik.

A földművelés az őt megillető tiszteletben részesül, bár nem lévén megjutalmazva, mint a hivatalnokok fáradalmaihoz mért kiüntető jellel — legalább a foglalkozás iránti tiszteletet tanúsítja a császár, úgy mint hivatalnokai, midőn minden év bizonyos napján bizonyos tért sajátkezüleg felszántani köteleztetnek.

Midőn a gyermek az írást tanulja, nemcsak ezt teszi, hanem némileg egy kis természet- és általános tudományi cyclust végez; mivel a betűk nem hangokat, de tárgyakat jelezvén, a némileg rokonságot vagy tulajdonokat a betűk egyes vonalai jelzik; sokszor meglepő találósággal jellemezvén a látszólag egymástól messze állókat, úgy hogy körülbelől 80 betű és azok változataival az írást végezni és a birodalom minden nemzetiségével értekezni lehet, a nyelvnek tudása nélkül — vagyis a magyar ember, ha a chinai írást megtanulja, ezáltal megértetheti magát Chinában.

A hivatalnokok felelősek vagyon- és életükkel, — természetesen a közös apa, a császárnak, úgy szintén ennek képviselőinek.

Ily atyai kormány alatt parlament, sajtószabadság, ujságok (az egy hivatalos kivételével) szüksége természetesen fel sem merül.

Hol találnák a népboldogítók elveiket jobban valósítva, az ideologia csábító tanát jobban a gyakorlat terére átvitten, mint itt.

Tanaik minden része elvileg ki van mondva és az ezek által kormányozottak 1000 éve várják már a boldogságot, mely annyira kézzel fogható, és szembeszökő — mit a tudomány (?) és emberszeretet (?) ezen népekre áraszt, — hogy legalább én ott temetkezni sem vágyom.

A mit mondtam, az mind a törvények szelleme, de egyuttal ez mind csak elmélet; mindenütt csak a holt betű kétségbeejtő némasága környezi az életet, és nem hallja a jajveszékő elnyomottak szavát — nincsen semmi legkisebb garancia (ugymint nivellálóink szeretnék) csak holt betű — bár legszebben összerakva — és ebből boldogítóink adnak a mennyit kívánunk.

Nézzünk körül (még hála Istennek nem itt, de Chinában).

A csatornákkal minden irányban átszeldelt földön, az elnyomás által kiszarolt és egykedvű nép páriájával találkozunk, kiknek földre borulva és már messze kitérve kell üdvözölni elnyomóit, kik czimeiket és rangjaik megkülönböztető jeleit hordatják maguk előtt, hordozóik bőven osztván a bambus-csapásokat jobbra-balra.

Ezekhez hasonlítva egy európai herceg, csak kiszolgáló pinczér udvariasság és előzékenységben.

Kísérje meg csak valaki császáriját vagy mandarinjait kényelmükből kidobolni; s bizonyosan meg fog ismerkedni a szivet rázó kegyetlenség minden nemeivel.

A bírák egyoldalú megvesztegethetősége még szerencse és előny volna a szerencsétlen lakosokra, — mert ezek egyenlően kifosztják, a panaszlottat ép úgy mint a vádlót.

A békés polgár szerzett vagyonát soha békében nem élvezheti, mert az első elhatározott csavargó, kinek valamit megtagad, ha ez magát lakában vagy birtokában megöli, vagy megöletik, a mandarinok haszonlesése által támasztott végnélküli vizsgáldások és kinoztatása által vagyonából kifosztatik és szerencséről beszélhet az ártatlan, ha a kiállott kínok életét nem veszélyeztetik.

Alig hihetőnek látszatik a feltevés, hogy magát valaki boszszuból megölje, de a chinai a halál ellenében oly egykedvű, mintha az élethez a mi módunkra ragaszkodni nem is tudna.

Igazságtalan kereset ellenében nincs más mód, mint egvezkedés — feltévé, hogy az igazságtalan vádlónak nincsen vagyona, mert ha nem is nyer, sőt megbüntettetik, a bepanaszlott mégis kifosztatik a bírák által.

A népesedés kiszorította a vonó állatokat; a teher-szállítás száz mértföldekre ember-vállakon történik — ugyanezen állatokbani hiány egy részben oka az emberi trágya nagy keresettségének.

A népesség túlszaporodása, vesztegetni engedi az emberéletet a kormány által, és csaknem folytonosan utban van egy erre felhatalmazott mandarin, a ki a kivégzéseket rendszeresen és egyedül a rettentő példa kedvéért az egyes városokban százával teljesíteti.

Ugyanezen túlnépesedés és az emberi élet iránti egykedvűségnek következése az engedélyezett vagy átnézett gyermek-gyilkolás, rabló-csapatok a megvesztegetett mandarinok átnézése mellett évekig nyomorgatják egyes vidékek lakosait és sokszor csak a kétségbeeséstől sugallott önbíráskodás menti meg őket.

A hivatalok megvehetősége, a vizsgákhoz előkészülés hoszszu tartama, a hivatalra vágyók megszámulhatatlan serege illusoriussá teszik a tudományos pálya szabadságát, és ezt követőknek ezreit a legvégső nyomor sőt éhhalálnak teszik ki.

A nőiség áru; megvett és e célra nevelt leányok tisztaságuk elvesztése, a virághajókon (bordellek) nyiltan, szembeszökően ünnepeltetik — a legtöbbet ígérő levén az áldozat ideiglenes zsarnoka.

Az orvosi mesterség a szabad művészetekhez tartozik, orvos lehet a ki akar, s használhatja a ki akarja.

Az élet-adó nő ellenében ép úgy, mint az orvosok gyilkolásai ellenében közönyösséggel viseltetik a népek szaporaságában elbizakodott kormány és a chinai ember az öt oktató missionariusnak midőn ez nők lelkeiről épen úgy beszélt, mint a férfiakéről, hitetlen nevetéssel mondá: „Majd megmondom nőnek, hogy lelke van, és tudom miként fog csodálkozni rajta.“

Az állandó katonaság külön elszigetelten lakik, és szoldateskai kihágásai ellen alig van orvoslás. Hősiességük csak a nyomorgatásban tűnik ki — másra nem is idomittatik; miért is 100 európai katona előtt akár 10,000 is megszaladhat.

Az összes védelmi erő, mely számra ismeretlen, de valószínűleg Európa nagy részével versenyezhetne, hadászati tekintetben semmis; mert az egyes honvéd minden taktikája, lehető legélénkebb ordításban, a tagok legszembetűnőbb hánykodásában, az ugrások legmerészebb próbaiban és dühös arcfintorgatások legnevetésesebb mozzanataiban központosul; hogy az ellenség ilyenektől megijedve, csata előtt megszökjék. Ezen taktika az utolsó francia hadjáratkor a francia hadseregben egyes tisztelnél azon gunyos félelemre adott okot, hogy legénységükben ily csatározás alkalmával sokat veszhetnek, a megpukkadás által.

Képzeljük ehhez a tüzéséget ágyuikkal vállalkon, és fülök, hogy a durranástól meg ne ijedjenek, bedugaszolva, egész testben remegve a nem irányzott ágyuk dörrenéseitől.

Képzeljük a vezénylő tábornokokat szintén bedugott füllel a csatát zászló-lengetés által kormányozva, melynek jeleivel sem önmaguk, sem katonáik nem sokat törődnek, és kész a chaoticus zürzavar, melynek eredménye az első lövés után csak általános „ill a berek nád a kert“ lehet.

Az említett rendes katonaság kétségkívül gyakorlottabb, de mint mondám mégis csak beltusákban használható, és bár mily ijesztő sárkányokat fessenek is zászlóikra, európai katona előtt csak nevetségesek.

A tengeren (ha európai hadihajók által szét nem kergettettek) és folyókon kalózkodnak csaknem szabadon mesterségüket, és a nagy birodalmat semmi sem védi mint nagysága, — és az angol egyeduróság, melyet ezen idegen birodalomban mákony és egyebekkel úznak — az angol tőzsdei önzés védi a partokat és fentartja a birodalmat, hogy fenálljon a kizsákmányolásra legalkalmasabb gyöngé, a meddig lehetséges és neki hasznos.

A lázadás a birodalomban mindég napirenden van, és egyes városok és tartományok pusztítottak el — míg önmagában elenyézik, és a visszatért mandarinok által az ártatlanok a bűnösökkel egyaránt büntetettek.

(Yeh uralma alatt egyedül Cantonban, 1855-ik év február havától szeptemberig 70 ezer ember végeztetett ki, részben rafinirt kínzások között.)

A vallás-szabadság, nem a türelmesség emberszerető gyermeke, de a hitbeli közönbösség kifolyása — nem azért üldöztetik

a kereszténység, mert jobb vagy más tant oktató, hanem politikai szempontból irtatik ki azon hit, melynek követői a nyugot barbárjaihoz húzhatnának, és tőlük ellenállásban segítyt, s viszont ezeknek foglalásaikban, támpontot nyújthatnának.

Hosszúra nyúlnék mindazon boldogságok elősorolása, melyekkel a nivelállás practicus kísérőitől a menyei (ezen humbug elnevezés elismerteti érvényesítőit) birodalom elhalmaztatik; — kit ezen nem eléggé figyelemre méltatott nép sorsa jobban érdekel, Huc francia utazó ritka élességgel és tárgyavatottsággal irt munkáját érdeklél olvasandja.

Constatáljuk egyedül azt, hogy az ezen körülmények alatti köz-nyomás, mely a császárt is csak mint első statusfogyot különbözteti meg — az állapotok bizonytalansága reá nyomta az egész szerencsétlen népre bélyegét, és ennek hosszas tartama átalakította még a külső ember formáit is mert bár az éghajlat, lapos vagy hegyes vidék gyakorol ugyan a típusokra megkülönböztető befolyást, a chinai még is sárga epés színével, egyöntetű udvariassági formáival, egykedvűsége és kegyetlensége, az elkínzott népre a közönbőség bélyegét nyomja, mely az európai előtt meglepő, és bizonyos megszokott és talán veleszületett élet-unalomnak, a halál és enyészet iránti azon közönyben culminál, hogy a gazdagra kimondott halálos büntetésnek a végrehajtásnál akad kibérelt helyetese, ki fejét kialakított bérért cserében adja.

Ha mindezek után azt képzelnök, hogy csak egy emberi torzképpel, csak a darvinismus ős teremtményeivel van dolgunk, igen csalódnánk.

A chinai, a hova kivándorol (eltekintve a mákony által elaljasodott kivételektől) legyen az India szárazföldjén, szigetein, vagy Nyugot-Amerika telepein, mindenütt mint józan, kitünő gazdaságos, sőt fősvény munkás ismertetik, ki a legnyomasztóbb viszonyok között is hosszú éveken keresztül kitűrő takarékosága által magának vagyont szerez, — és rossz tulajdonai között is észlelni lehet az alapot a magasabb kifejlődésre, csaknem úgy mint bár mely Európában.

Ha a kereskedelemben a maga hasznát soha szem előtt nem téveszti, sőt a meddig kisebb kiterjedésben úzi mesterségét a csatlásra igen is hajlandó — ez úgy látszik öröklött, sőt nevelés által kifejlesztett hibája.

Mint kivándorlók, ott hol letelepesznek, sok hasonlatosságot tanúsítanak zsidóinkkal, sőt határozottan lehet mondani, hogy a hol fellépnek, ezeket pótolják.

Sok, első tekintetre csaknem hihetetlennek látszik ezen nép életéből, és csak az egymásra halmazott tanúságok emelik a hihetlent először valószínűségre, később bizonyosságra.

Hihetlenebb azonban mindezeknél, hogy találkoznak emberek, kik csak hogy a jelen állapotokat fentartassák, a chinai állapotokat tanulmányozzák, honfitársaikat ezekkel boldogítandók!

Nem tudjuk miként jutott ezen nép jelenlegi állapotjai kivívásához.

Tudjuk hogy északról nyomultak be a hódítók, s miután a nagy chinai népesség ellenében számra csak hátrányban lehettek, hinnünk kell, hogy politikailag jobban voltak szervezve és az általuk elfoglalt világrész-nagyságú birodalom még akkor külön államokat képezett, melyek egymással meghasonlása, ellenségeskedése, elpuhultsága, és talán a politikai bumlerék tanai és kísérletei által megosztva, — a társadalom feloszlóban volt.

Valószínű, hogy átéltek mindazt, a mit mi körülöttünk látunk — meglehet hogy communistáink csak a chinai 1000 éves mintának utánczóit — és hogy semmi új nincsen e földön, és volt és megtörtént ugyanaz már többször. Tanulhatnánk tőlük, ha könyveiket, könyvtáraikat, ha jól emlékszem 900 évvel ezelőtt meg nem semmisítették volna — midőn pedig ez császári parancsból történt, csak sejtünk lehet, hogy azok olyanokat is tartalmaztak, a melyek boldogabb emlékei nem voltak az uralkodó dynastia és országlásának megkedveltetésére alkalmasok.

Meglehet, hogy Európa népeit hasonló sors várja és ezer év múlva Ausztrália lakója fog ép oly csodálatos dolgokat írni nyugati utazásairól, mint utazóink Chináról, és kérdés, valóban nem leszünk-e hozzájuk hasonlítva a nyugot barbárjai.

Meglehet — de nem hiszem — vannak a népekben kitörülhetlen fajsajátságok, a melyek százszor elnyomva, mindannyiszor túlsúlyra vergődnek — tudjuk a bibliai történetekből Arabia szokásait, és ott most is feltaláljuk azokat — Róma történetében szerepelt

Numidákat most is ugyanazon szokásaikkal találjuk fel; — héber jeink, cigányaink, bármi óta laktak légyen köztünk, meg nem tagadták typusaikat. Tetteik, mozdulatjaik, alkalmazásuk különbözik a kaukasi fajétól és soha sem hiszem, ha ez leigáztatnék is észak népeitől, hogy valaha fejlődése a chinaihoz hasonló eredményre vezetné.

Elsöpörtethetik nemzetem a visszavonás, hazafiatlanság és haszonlesés vad szenvedélyei által, és bele sodortathatik saját vesztére más nemzet karjaiba, de reményt vesztenünk nem szabad; küzdenünk kell ha létezni — és az akadályokon győzni, ha élni és mostoha körülményeinken uralkodni akarunk.

Előttünk van, a mostani Chinát alkotó nemzetek példája; látjuk, hogy hová tereltettek az üres theoria és képmutató ember-szereteti humbugok által — ha ezek által magunknak imponáltatni és dőre pimaszsággal most is mindent, mi nekik jónak látszik magunkra tukmáltatni engedünk, sorsunkat bármily megvetésre méltó volna is — megérdemlettük.

XVI.

ELVHŰSÉG.

Ép olyan non sens, ép oly valódi értelem nélküli kifejezés, a használatban, mint midőn az a szerelemben alkalmaztatik, ha az ideiglenesség alatt, mely tulajdonképi ismertető jele, állandóságot értünk.

Elvhűség vagy állandóságnak még akkor sem lehet nevezni, ha valamely egyén korán kifejtett, és művelt észbeli tulajdoni és helyes ítélete folytán egyetlen egy helyesnek ismert elv kivételét tűzte ki czélul, és annak halálig hiven szolgált; mert ekkor is csak meggyőződését követte, melynek változtatása ép oly kevésé volt hatalmában, mint szívének tetteges és nem képletes kicsérelése; mert az egyéni meggyőződés ott, hol valóban létezik, tiszta és körülirt, csaknem plasticai alakban foglalja el helyét — és ezen hely, ennek széke és organisatiója megfoghatatlan és hozzáférhetetlen.

Midőn pedig változik, változik ismét tulajdonosa akaratja nélkül, ha azt érdemül fehróni nem akarjuk. — mit bátran tehetünk — hogy az igazságot kereste, azt feltalálta, és a jobbnak alárendelte magát.

Mentől többször történik ez, annál kevésbé tartatik elvhűségnek, habár kétségkívül lehet az kevésbé éles ítéleti tehetség vagy ingatagság — de tiszta becsületesség kifolyása.

Az elvhűség tehát, mint állandóság tekintve, csak kitünőbb organisatio jele, mely jókor elérte a szerinte legjobbnak megkülönböztetését, és ezzel keresztül éli életét — többször anyagi kárára, mint hasznára.

Ugy mint az a közéletben és pártok között forgalomban talál-tatik, az épen olyan kézmű, mint bár melyik kesztyű; annál tökéletesebb mentül huzékonyabb, épen úgy a szükséglet és vásár

számára készítve, melyre az elvhűség czime csak azért bigyesztetik, hogy drágábban elárusíthatassék.

Az első elnevezés éppen mivel nem határozza meg a tulajdont, mivel már előlegesen nem személyekre, hanem kész ruhaként általános mértékre készítettett, kényelmesen használtatik azok által, kiknél helyesebben hangzanék mint elvtelenség vagy szemtelenség.

Midőn az elvhűséget a pártok közembereire tukmálják, és kötétként használják az egyeseknek magokhoz csatolására — a jobb meggyőződés lehetőségét kizárván — lehet mondani, hogy irányukban nem nagy tiszteletet tanusítanak.

Ily esetben csak egy hasonlatosság van állandóság és az elvhűség között, hogy t. i. mindkettő könyv, az első az eredeti, a másik ugyan annak plagiatusi kivonata, elferdítése és utánnymása (szerző neve elváltoztatásával) zsebkiadásban.

A zsebet az áruló hordja magával, a kiadást pedig a vevő teszi, legtöbb esetben hasztalanul.

Előfordul különben némelykor ez utóbbi nemünél is elvhűség (?) az állhatatossággal párosulva, ha történetesen befagyott valahol és ott pislog mint a rimóczyi béka a kocsonyában és onnét nem mozdul, mert mozdulni nem tud; és ekkor belátja önmaga is, hogy elvhűség és pártváltoztatás nem egy és ugyanazon dolog.

AZ INTRIGA.

A közészerűség, a haszonlesés, a gyengeség és tehetetlenség fegyvere, terveit kivitelét mások becsületes gondolkodása és hiszékenységére alapítja; s mint ilyen saját lelki aljasságára és mások jobb és nemesebb érzései kizsákmányolására számít, egyedül a siker által emeltetik önbizalomra, mely kicsinyiségek szerencsés keresztülvitele után — tulbecslésre vezetettvén, az intrigát ország és nemzetek kormányára is tökéletesen elégségesnek hisz.

Békés időben és átalakulási korszakokban nem csak vegetálnak, de szerepelnek, hogy az első szél, az első vihar mind azon „sots spirituels“ és gyenge, bázis nélküli műveiket — mint megannyi lángeszűen (?) mindenféleképp összekuszált női csipkéket — széthordja még a rongyszedőnek is kevés értékű martalékul — a könnyen hívők az országok és népek rovására, — hogy erős férfikezek újra alkossanak mindent — szét tépve a majmok által létrehozott torzképeket és műveleteket.

— — — — —

Az intrigans munkáiban fáradhatatlan, sebes és csendes mint a pók, — készen áll a háló mindig a semmit sem sejtő legyek használatára és állítólagos javára. Mivel pedig az intrigans intrigáiban él csak, velök küzd és lehel, fáradhatatlanságát és örökös mozgékonyágát gondolja mindazok mozgató erejének, mik önként bekövetkeznek és ezért meg van győződve, hogy intrigái nélkül a nap nem is sütné, az éj világos volna mindenki előtt — s a macskák és nyulak az elsők hosszú az utóbbiak rövid farkaikat, csak egyedül intrigáiknak köszönhetik; legnagyobb lármát ütve ha az utból félrelökötnek — a hálátlanságért, mely egyedüli, de általuk annak helytelenül bélyegzett jutalmuk.

VÁLASZTÓI ACTIV ÉS PASSIV KÉPESSÉG.

Nagy Széchenyi Istvánunk a „Lófuttatást“ úgy értelmezte, hogy az „lófuttatás“ és alig lehet azt hiszem, ez ellen lényeges kifogást tenni; mivel oktalan állatokról lévén a szó és szenvedőleg használtatván a kantár-kezelő helyes tapintata és felfogása által a cél felé irányozott lábaik a lehető legsebesebb tempóra ösztönöz-
tetvén, — így magát a működést, a tárgyat és a célt ezen szó önmaga kifejezi.

Mily egészen más és sokkal nehezebb volna a definitioja a lófuttatásnak, ha a lovaknak lábaik nem volnának és futni nem tudnának.

Ennek megoldását azonban meg nem kísértem, és azt nyájas olvasóimra bízom, remélve, hogy a helyesen megoldó nem fog semmi-
nemű jutalmat követelni, valamint én sem követelek azért, a mivel jelenleg foglalkozom.

— — — — —
Tehát mi a szavazatképesség? That is the question?

De azon lábatlan lovak lábatlanságuk daczára, ismét előtérbe nyomódnak.

De ha a törvény legkegyelmesebben őket láb-jogokkal felruházná? hogy a természetes láb hiányában ezek helyett törvényes lábaikat használnak, hogy ló-jogaikat és kötelességeiket teljesíthessék?

Bármely oldalról tekintessék a kérdés, megoldása igen kényes.

En azt hiszem leggyakorlatiabb volna, ha a lovasz ilyen lábatlan ló farkát megfogván, így húzná maga után és így futna a célhoz.

Körülbelől mint a kortesek a választókkal.

Zavart ezen egész ügy, és azt hiszem jobb lesz visszatérnem a szavazatképességhez, az előbbi megoldására ha azt máshonnet meg nem kapom, valamely egyenlőségi klubbot kérem fel; meglévény győződve,

hogy a szívós kitartóság elébb-utóbb célhoz vezet, és az emberi észnek nincsen szebb diadala, nincs inkább megkülönböztető jele az oktan állatok felett, mint midőn absurd dolgokat kigondol és foganatba vesz.

A másik lényeges fő különbséget számításba sem véve, miszerint az ember akkor is iszik, midőn nem szomjas, mit az ökör oktanul mellőz.

Ezen lényeges különbséget, ha magyar ember ki tudta találni, nem csodálkozhatunk, ha a szavazatképességet a 20 éves korban és 100 frt jövedelemben kereste.

Miért szavazatképes ez? és miben rejlik ezen képesség?

Alig kételkedhetünk, hogy ezen tulajdonok azon egyént egyszerre törvényesen az aljas vesztegetés, az evés, ivás fölé emelik, ki ezen törvény hozatala előtt mindezeknek alávetve volt — vagy képessé teszik belátni a jövedőbe és előre észlelni, hogy azon egyén, kit szabadon útnak eresztenek, valóban azt fogja cselekedni, a mit ígért és hogy ezen ígélet lehető betöltése üdvös és hasznos leend az összes hazára, vagy legalább a többség kívánatait elégtendi ki.

Ezen tulajdonok hiánya hasonlóvá tennék a választót azon lóhoz, ki futtattatnék láb nélkül — azaz huzattatnék a cél felé más által, — mi hogy tetteleg így van, tagadhatatlan.

Ezen képesítés, még csak valószínűséget sem tud adni a vesztegetés nélküli választásra és az érdemesek győzelmére.

Ki remélhetne jót egy borral és hamis ígéretekkel összecsdített tömegetől?

A nagyobb részről beszélek, a kisebb nem határoz és azért tekintetbe nem jöhet.

És csakugyan nem volna mód ezen ferde eljáráson segíteni?

Ha szavazattal, választó és választható tulajdonnal csak az bírna, kinél valószínűleg fel lehet tenni az ítéleti képességet és egész biztossággal az aljas megvesztegetés lehetetlenségét, azt hiszem segítve lenne a bajon.

Ez egyszerű mint Columbus tojása, minek tehát lehetetlenségek legyőzését keresni, és reáerőszakolni valakire, mit tulajdonkép nem kíván, miért napokat, sőt hónapokat lopni, dobzódás között

elvesztegetni, a munka által képviselt, közös és családi tulajdonokból?

Hasznosabb polgára lesz-e az országnak, ki szándékosan korhelységre csábítatik? mint jobb és nemesebb fog-e visszatérni a választási helyről, hol saját meggyőződése szerint egyebet nem gyakorolt és nem gyakorolhatott — mint boritali jogát?

Neveljük a népet! a czég — és a lealjasítás a tett.

De ezt kívánja a 19. század, a szabadság és egyenlőség elmélete — mondhatja valaki.

Bizony furesa dolgok ezek, ha egyebet nem és csak esztelenséget követelnek.

Sokkal többre becsülöm, sokkal inkább szeretem a valódi szabadság és testvériséget, — határozottabb barátja vagyok az őszinteségnek — hazám és embertársaim ügye melegebb részvétre talál keblemben — minthogy ezen érzéseket, a fentebbi szavakhoz kötött értelmetlenség által lealacsonyítani akarnám. Teljes szívemből mondom — teljesítsük mindezek iránt kötelességünket, hogy viruljon és boldoguljon a magyarok hazája, hogy népe ha nem boldog, legalább megelégedett legyen.

De mind azt felhasználni, mind azt dicsérni és kívánság tárgyává tenni, a mi vagy elérhetetlen, vagy haszontalan és káros, bizonyosan nem vezet közelebb sem az elégedettséghez, sem a szabadság és testvériséghez, sőt kebellázító gúny ezen szavakhoz kapcsolott olyan tettek és izgatások, melyek a zavart, a nyomort, ezen szavak ellenkezőit képesek csak előidézni — a nyomorult önzés és uralomvágy kielégítésére.

Szavazzon, ki ért hozzá, vagy mivel ennek biztos meghatározását a gyakorlat nem engedi, a kinél ez valószínűséggel feltehető, — dolgozzék észszel, ki ezt tanulta, kinek több észbeli képességet adott az Isten, természet vagy a sors, — és dolgozzék kézzel, ki ebben gyakoroltatott, hogy legyen minden munka, minden igyekezet egyformán szent — mint ezen joga, szent legyen házi-tüze és szabadsága — és nem fognak az ezeket nyújtó hazának soha sem hibázni fiai, ha érette vért kell ontani, és nem fognak soha folyamodni azokhoz, kik másoknak készek nyújtani olesó nekik semmibe sem kerülő malasztot, hogy arathassanak szélvész

és vihar között azt — miben soha sem dolgoztak, mit soha sem vetettek.

— — — — —
 Örül és megelégedés tölti el a honfi-keblet egyrésztől, midőn a szavazatképességeket, derék földnépünk arisztokracziáját a falukban összeszedni, sőt sokszor, mint a bolhákat ügyesen összefogdosni kell, mert ha bár egy részét a koresma nyitott ajtaja becsalta, a nagyobb résznek nincs kedve a választásra kimozdulni; mert ha bár otthon néhány itcze bor kiürítését bár kinek is egészségére, valami halálos bűnnek nem tartja, de midőn e czélből hazuról kimozdulni és szokott foglalkozásaikkal felhagyni kénytelenítettnek, ezt — ha vezetőikhez kiválóbb személyes rokonszenv nem csatolja — kivinni és őket teljes számban kimozdítani alig lehet.

Ezen passiv ellenállás és néma ovatolás a reá tukmált állítólagos jogok ellen, hányszor csaknem kétségbeesésbe hozza a kortes-vezetőket — kik ha kellő felfogással bírnak, bár méltányolhatják egyrészt a pusztá borivás és lehető verekedésekre alkalom kerülését — mégis hazafiúi kénytelenségből, hazájuk javára, vagy romlására kénytelenek a törvény holt szabályai élő teremtményeit oda csalni — hol ha nem hivatásukat, de minden esetre mások véleményét anyagilag legalább támogathatják.

Nem egyszer hallatszik a kortesek ajkairól: „Minek annak szavazat, ki nem akarja hasznát venni“, több más kevésbé hizelgő megjegyzések kíséretében.

Meg nem gondolják, vagy a pillanat hevétől ragadtatnak el, midőn nem méltányolják a természet egyszerű fia túlbecsléstől ment önismeretét. Jól tudja ő, hogy a hol rögtöni közvetlen előnyök nem kínálkoznak, és csak olyanokra nyújtatik kilátás, mik összetett combinációk folytán észleltethetnek, felfogásán és méltánylatán kívül fekiúsznek; jól tudja ő, hogy oly helyeken, hol ily alapokon folyik a tanácskozás, személyes jelenléte tévesztett.

Személyes közvetlen előnyöket a politika nagy ritkán nyújt; és a kik ilyen ígéretekot osztogatni készek, mindég csak ámitók — legjobb esetben legalább önmagok irányában, ha nem rosszakarató országcsalók.

Kik jogokat vitatnak és erőszakolnak másokra, kik annak

hasznát nem vehetik, nem kívánnak egyebet, mint ez által önmagoknak működési tért teremteni olyanok között, kik felett felsőséget és vezetői szerepet gyakorolhatnak, kikről meg vannak győződve, hogy hitegetéseiknek ellenállani gyöngék vagy nem képesek — kiknek önismeretük elég van tudni, miként megszokott környezet és viszonyokban nem rendelkeznek elegendő ész és tehetséggel a jobbak között kitűnni, és az önzés és uralomvágy elhallgattatja a lelkiismeret szavát.

AZ OSTOBASÁG.

Ha politicáról irunk, lehetetlen téged mellőzni, te kedves gyöngy alak!

Az isteni gondviseléstől eltekintve, mely a szamarakat és varjúkat táplálja, ha másként nem megy bógáncsossal és döggel — eltekintve a szénás-szekértől, mely a részeg embernek instinctive kitér — te vagy ki az emberek és nemzetek sorsát kiválóan vezeted, és csak néha-néha engedsz egy pillanatot, egy kicsinke tért a józan észnek, ha elég engedékeny caricaturába öltözködni, különben betörök a lakát, melyet koponyának neveznek, különösen ha nem elégségesen előrelátó elővigyázatként ezt megelőzőleg a műtét végrehajtóinak kilátásba helyezni.

Még a szentírás is igazságot látszik adni neked; ha nem is épen rajongó követőidről beszél is, a midón mondja: „Boldogok az együgyűek, mert ők a mennyeknek országa“.

Tied tehát a menny, tied a föld gazdasága s virányai, hatalma és vörös fauteljei.

Igen, te intézed a nemzetek sorsát, te vezeted ezeket hegyen bokron keresztül, és szende, derült önbizalomtól sugárzó nyugodt arcod látására olvad a hegynek kőszive, eltompul a tüske tépelődző hajlama, és a mélység egyenesre terül — míg ezt te észrevéve, szokásos esőkönösségeddel még is sikerül úgy befurakodni valahova, a homét sem előre, sem hátra, sem jobbra sem balra szabadulás nincsen, s midőn a reá kényszerített ész téged kiségit, kikapod ujonnan a zászlót kezeiből, és fennen hirdeted: „Lám még is erre kellett menni, igazam volt mindég; utánam ribillió!“

És követik őtet, mint a zsidók a pusztában a tűzoszlopot, mely őket az ígért földjeire, Magyar- és Lengyelországba vezette.

Midőn pedig a földön, mint ha még nem volna sirja eléggé

mély, az észen nyugvó göröngyöket szaporítod, és keményebbre tapodod; munkáid genialitásával megelégedve, fenn magasra az égbe törtetsz; mivel pedig ez kivételkép sem sikerül, lehuzod az eget és Istent, vagy inkább azt a mit annak képzelsz önmagad színvonalára, hegy a magasabbat nem tűrő szellemed kívánsága szerint chablonos, democrat, mindent nivelláló modoroddal önmagadat Istenné alakítva a mindenható teremtőt — ki előtt minden leborúl — saját képedre alkosd, és így, új hitet teremtve irtsad ki az igazi gyermekiesen bizalmas hitnek minden emberi szívben létező csiráját.

Midőn pedig a kifáradt emberiség a megfoghatatlannak nevet, az emberi ész határain túlterjedőnek kifejezést ad, s ebben megnyugszik, — nyughatatlan szellemed megszállja apostolaidat, kik a fennállónak rontva, rombolnak, társakat gyűjtenek magok körül, és elhítetik önmagukkal, hogy az emberiség jóltevői, a haladás és felvilágosodás apostolai, — megfélelkezvén, hogy az egyetlen újítás mit zászlójukra írhatnának, csak ezen rövid ima lehetne: „Bocsánat urunk, mert nem tudjuk, hogy mit cselekszünk“.

— — — — —
 Miért van az, hogy az igazság zászlóhordozói Krisztus, Galilei, Széchenyi, Kopernikus, Faust, Sokrates, Aristides az igazságért igazságtalanságot és elhagyottságot vagy halált nyertek bérül kortársaiktól?

Miért gyűjt ellenkezőleg az eszeveszettség, az üres szavakon való lovaglás, — miért támaszt követőket, barátokat, sőt martyrokat?

Igaz volna-e, hogy az igazság és emberszerető bölcs, a meg nem értett, és fel nem fogott lángkebel az elbutult csöcselék előtt régebben nem lehetett egyéb mint az ördög czimborája és általa kitartott bűbajos — és soha sem lehetne a hitetlen tömeg előtt egyéb, mint képmutató, áruló, vagy önző, akaratos kényur — érthetetlen különöz?

Mily ellentét, ha a valódi képmutatás és önzés, a célhoz idomított kifejezés és mozdulatokkal a sokaság szenvedélyéhez, a többségben levő butasághoz szólt.

Felkaroltatik, istenítettik, — látja és kézfoghatólag érti mindenki — hogy szavait rögtöni siker és haszon vagy annak legalább reménye kísérendi.

A tömeg, ha a gyümölcsészeti téren is oly hasznos volna az izgatás, és a fűzfát nem ismerné, csak kis mutatványból, melyből egyedül könnyű sebes növést és szaporítása kényelmeit észlelhették, kész volna kivágni a kidicsért új növény kedvéért, régen kipróbált gyümölcsfáit.

Igen, te vagy, ha választani kell, a napnak hőse; te vezeted a nép sorsát, ha eldönteni kell, hogy szerencse-e, vagy kárhozat, szabadság-e vagy rabláncz mi a vakok szemei előtt áll.

Nagyságod által előidéztet áradat előtt meghajlik az ész szava, és szerényen visszavonul, midőn zsarnok szavad ítéletet mond és helyettesíti a mérsékelt arisztokracziát, a legszélsőbb plutokracziával, a népfelsőséget ennek árnyékával, a demokracziát az ochlokracziával, az alkotmányos szabadságot az autokracziával és a személy- és vagyon-biztonságot a communismussal. Mentől esztelenebb az a minek diadalt szereztél, annál részegítőbben folynak le orgiáid.

Te megvesztegethetetlen vagy; páratlan igazság-szeretettel és legkisebb tekintettel sem, vagy arra nézve, a ki vagy a mi utánad következik; fűzöd a gordiusi csomót, és összegöröcsölt hurkainak szétbontására nélkülözhetetlenné teszed a hadfi Nagy Sándor kardját.

Ha itélni és választani kell, hiába ígér neked Juno gazdagságot, Minerva bölcsességet, Venus szép feleséget; te tudod, hogy ez úgy is a te osztályrészed és mindég csak a rögtöni és biztos élvezet után nyúlván — Eris almáját, ha az Eumenidák ki nem kapják kezedből — lángeszűen megeszed és kineveted a könnyen hívőket, kik téled egyebet vártak.

A hatalom, ha csak égető szükség vagy szerencsés véletlen nem kényszeríti, téged választ parancsai és működései végrehajtójául, mert téled nem tart, mert elszigetelt egyesnek hisz, és meg nem gondolja, hogy társakat és érvényt szerezve magadnak, igazolandó a költő szavát: „Gegen Dummheit kämpfen Götter vergebens.“

Ha pedig magad maradnál; bátorságod felemelkedik az események színvonalára; bátor elszánással csigaként visszavonulsz saját izzadmányod által készített lakodba és a legékesebb szónoklat, a leghatalmasabb érvek sem mozdítanak ki onnét soha.

Ismered te jól természetes elleneidet, az ész, a becsületet; és éber figyelemmel kísérvén, igyekezel őket a sötétben tartani, előre gyanúsítván nyilvánításait.

A gyanúsítás legkedvesebb fegyvered és midőn már önmagad nem csak a gyanúban, de már a bűn saráiban úszol, és általa fejednek kívül már el vagy takarva, az igazságra tele marokkal szőrod környező elemedet.

Tudod te jól, hogy az ész fátylaja által lángba borúlnak és hamuvá lesznek kártyaházaid és váraid, a becsületesség pedig ha érvényre jut, gyöngédtelen figyelmetlenséggel taszítja a semmibe ocsmány alakod.

Te élsz és uralkodol az előtted elhúnyt nemesebbek emlékeiből, azonosítva magadat a jobbak tettei és műveleteivel — és mindazt, mit azok önzéstelenül elmulasztottak — pénzt versz a nemes áldozatok véréből. A pávián utánozza Horác emberét (*Justum et tenacem propositi virum*) míg az elnyúló fark és négy turkáló kéz el nem árulja kiléted — sajnos, hogy többnyire akkor — midőn már késő.

Orpheus lantjával és dallamaival hegyeket mozdított, a patak megállt folyásában és ragadozó vadállatok megszelidülve hallgatták, Théba falait megépítette, biztosította hazáját és az Argonauták neki köszönhették Colchis arany-gyapját; midőn pedig megholt nejét akarta visszahozni a pokolból — a pokol háromfejű házi ebe Cerberus dallamain megindult, Charon tánczolt és Pluto és Proserpine a kérés eredetisége tekintetéből kérését megadták, retour-billettel látván el Eurydicét, de dallamaitól megindulva kikötötték, mit tudtak hogy nem teljesítend, hogy nyughatatlan felére vissza ne pillantson, saját magok alkalmatlanságára visszatartván az asszonyt. Végre is előre láthatólag rossz véget ért; ily hűséget a dühös bachansnök nem tűrvén — agyonverték.

Lantja Lesbos szigetén Apollo templomában őriztetett. Evek múlva Neanthus megvesztegetvén az őrt, kieserélte és önmaga akarván játéka hatalmát rajta megkísérteni, kiment a naiv felfogások és háladatosabb közönség hajlékaiba a külvárosba és ott pengetvén az ereklye húrjait — a felriadt kutyak először füleket hegyezve, a dallamokra éktelen vonyítással válaszoltak, utóbb a dallost felkeresvén körülvették; az elbizakodott művész pedig a siker látásán csalódlva, a lába köze vett lantot oly kitarással dolgozta, és addig ingerlé éles érzékeiket a mig türelmet veszítve, neki rontottak és szétszaggatták.

Ez egy régi mese — de tanulságos — valamint azon köz-

mondás is, hogy addig jár a korsó a kútra, a meddig el nem törik, — ez sokszor vigasz — sokszor remény — mindég pedig kimeradhatatlan igazság.

Legyen bár mi a sorsa a zászló-hordozóknak — regélhetnek és számokat összeállíthatnak a mint akarnak — egyet el nem fog hinni soha a reászedett és megcsalatott közönség, azt tudniillik: hogy az egyesek és az összeg végromlásán keresztül vezessen az út a boldogításukhoz.

PLUTOKRÁCZIA.

„Das Geld ist eine Chimaerae“.

— — — — —

Gúnyos mosoly czikáznék a hallgatók arczain, ha önmaga a feltámadt Diogenes száraz ajkairól hangzanék is el ezen mondat, — kinek mégis a világhódító hatalom képviselőjétől Nagy Sándortól ebbeli kérdésére nem volt kívánni valója egyéb, mint „ne vedd el azt a mit nem adhatsz“ t. i. az éltető napsugarakat, melyeket a hordó előtt álló világrendítő alakja ettől visszatartóztatott.

— — — — —

És mégis, ki mondja meg? vajjon nem bánta-e volna meg a cynicus, ha pénzt, hatalmat és gazdagságot kívánt, és ez nekie bőkezűleg megadatott volna.

Ha elvesztve, minek birtokában volt, a lélek nyugalalmát és éberségét, a megelégedést, az önérzetet, mely talán épen hordójában székel — cserében a gond, a bizalmatlanság, és a pénz-embe-
rek egyéb vad és vak szenvedélyei dulták volna fel ezelőtt nyugodt kebelét, nem mondta volna-e ugyanazon szavakat, melyeket büszkén vetett az akkori világ ura lábaihoz, vajjon nem mondta volna néhány év mulva megtört hangon, lealázott öntudattal, megsemmisített önérzettel: „Bár ne vetted volna el, a mit nem adhattál“.

Es még is törekszik minden ugyanazon cél felé, egyesek úgy mint nemzetek — vakon, eszeveszeten tör utat magának az átkos szenvedély — vezessen az bár holt tetemeken, bár a cloakkák medreín keresztül — érkezzék meg bár előreláthatólag testi-
leg és lelkileg beszennyezve a célhoz — nem tesz semmit — csak

egy perczig kéjeleghessen és fürödhessenek abban, minek kedveért mindent feláldozott, — a pénzben.

Nem jön tekintetbe, sem egyesek, sem nemzeteknél, hogy ezen vad, kísérteties vadászatnál hány kínálkozott más alkalom után feledett nyúlni a kéz, melyek ha nem boldogságot, de megelégedést vontak volna maguk után, s melyekre bánkodva néz vissza még a czélhoz jutott magasabb jellem is, mert fel nem találja a mit keresett — a czélt tévesztett pedig megtörve, fájdalom és kétségbeeséstől üzetve, ha magános, megy az örültek házába — ha nemzet — kiaknázási tárgyul más nemzet rablánczaiba.

Ez a próza.

És mit mond a költő Musset Alfred?

De tous les fils secrets, qui font mouvoir la vie
O toi le plus subtil, et le plus merveilleux!
Or! principe de tout, larme aut soleil ravie,
Seul dieux toujours vivant parmi tant de faux dieux
Meduse dont l'aspect change le coeur en pierre
Et fait tomber en pierre aux pieds de la rosier
La robe d'innocence et de virginité!

Szép versek, de a költő sem sok jót mond az aranyról.

És ha még a papirosról beszélne? — de erről jobbnak látja hallgatni, ezt még meg nem énekelte egy költő sem — pedig ennek korszakában élünk — az aranyak fénye nélkül, ronda külsejével, képzeleti becsü becsértékével, könnyebb mozgékony-ságával és megoszthatóságával több bajt okozó, mint a súlyos érzek.

Igen is agyrém az előtt, ki czélt érve pompa és fény által körveztetik, ki külsőleg elérte azt, a mire vágyódott, és gyönyörködteti az uj addig, a meddig meg nem szokta.

Midőn megszokta, az aranyozott butorok ép oly közönyösek, mint azelőtt voltak az egyszerűek. Fel nem foghatja, hogy a mi távolról — a pompa és fény — oly irigylendőnek látszott az élvezőnek, miért nincs oly megelégedéssel összekötve, mely csak némileg arányos volna is azon vágygyal, a melylyel ezek után epedett.

Egyedül azt érzi, hogy önmaga az maradt a mi volt, kívánalmi — a gazdagságtól eltekintve — csaknem ugyan azok, és minden csak úgy nyomja mint azelőtt — sőt jóval súlyosabban. Csodálkozik azon, hogy ha bár kivételesen szenny és mocok nélkül pusztán a szerencse vak önkénye segítségével érte el mind

ezt, miért nem szerencsés? miért nem meglegedett? — de megszokja — és a megszokotthoz oda van lánczolva örökre — elég lévén lánczainak törése vagy csak az ettöli félelem, hogy oda jusson a hová a czélt tévesztett.

Fiatal koromban néhány évtized előtt borzadva, csaknem mint csodás dolog említettett mindég egy öngyilkosság vagy örülési eset, és hetekig tudtak még róla a ritka lapok egyes részleteket közölni, ma a szó szoros értelmében mindennapiak az örülési és öngyilkossági esetek, és feltűnést nem okoznak.

A mai emberiségi fogalmak szerint, ki kell tenni a sokaságnak inádásul és vágýébresztőül mind azt, a mi oda adadni soha sem szándékoztatik.

Az önzés hideg és kegyetlen számítással embertársát csak tárgynak tekintve, felhasználja önmaga számára lépcsőül a felemelkedésre — és ha a lépcső egyéb kívánna lenni, mint kő, és érezni, kívánni, vágýódni merészkedik és ebben megtörik — akkor kitáratik neki, a túláradozó emberszeretettől telt szívek (?) által másnak erszényéből emelt fényes palotának kapuja, sétánya, virányai és kertjeivel — az alkalmatlannak, a megtörtnek, hogy nyugalmat, enyhet és fáradalmai méltó jutalmát nyerje — az örültek házában.

Csodálatos igazán, miután ezen ház nagy kiterjedése mellett is, annyira nem képes befogadni a kínálkozókat — hogy nem alapítatik képmutató érzélgéssel egy központi lélek-szállító intézet, fiókokkal a vidékeken, mely fájdalom nélkül valamely „Lach és Lust“ gáz segítségével vígan expediálná a már fel nem használhatókat.

Mily diadalt ülne ismét ezen új kor humanistikus vívmánya, a lefolyt sötét kor előítéletei felett! — és ezenkívül erre is új hivatalok és hivatalnokok kívántatnának — és ez az előnyre még figyeltenre méltó ráadás volna.

Mindezeket látva nem fognak-e soha akadni önkénytesek, kik szívük nemes sugallatából és a határozó Perez végzetteljes elragadó ösztönétől indítatva sorakoznak a kevesek mellé, kik az áradatnak ellenállva, néma határozottsággal védték eddig — ha gyöngék voltak védeni a hazát — legalább önmagukat a szennytől, és a gründeerek és vasutervezők zsiros dicsőségét megvetve, az anyaföld sokszor vértől ázott barázdáit szántották, vagy más becsületes kereset-

tel foglalkoztak, megelégedvén azzal, a mit a közös anya gyéren nyújtott leghűbb gyermekeinek.

Hiába! — mondják talán — ezek a régi korszak maradványai és bármi hősi önmegtagadással küzdenek is, el fognak söpörtetni a kor szelleme, a papir és önzés hadserege által.

A Thermophiláknál, midőn Xerxes megszámlolhatatlan serege sokaságáról Leonidas és társai hirt vettek, néhányan rémülve figyelmeztették a vezért az ellenállás lehetetlenségére, megjegyezvén: „hogy a reájok kilőtt nyilak a napot fogják elsötétíteni“, mire nyugodtan válaszolt a hős: „annál jobb, legalább árnyékban fogunk harezolni“ — mondhatta volna „meghalni is“, de nem mondta, hanem megtette, mind ő, mind pedig társai — és Göröghon mentve lön — hőshaláluk időt adott a tétovázóknak is sorakozni, időt adott győzni a jobb érzésnek — és Marathon új lapot fűzött a görög dicsőséghez.

De Leonidas és társai egy valóságos hadsereggel állottak szemközt, nem egy agyrem, nem egy chimaerával, nem a bumlerék és szájhősök gyáva seregével, kik az egyest hősien letiporni tudják ugyan, de a kik bár számra csekély, de elhatározott csapat előtt tág rést nyitnak s legfeljebb sárral dobálják, melyek a közük keresztül haladó csapatot tévesztve — egymást viszonyosan ékesítik.

Nem hősök, nem a jobbért és meggyőződésből küzdőkkel folyik itten a harc — hanem a bumlerék — ezek papir-bérenczei — és ezen fegyelmezett sereget követő csöcselék ellen.

A támadásnál a vezetők, a bérenczeket tolják előre, ezek természetesen az első ellenkező szellő fuvalmára köpenyt fordítanak — a csöcselék pedig követi példájukat; mentvén mindenki a mit menthet összekapart zsákmányából.

Megfertőztetheti-e egy ország becsületét, kiszivhatja-e éltető erét, meglóphatja-e életét ilyes csöcselék?

Lehetséges-e, hogy néhány vállalkozók, — a központ és megyékben consorcziumokban elosztva, — nem is mint az ebnek oda dobott, hanem csak megmutatott konczok által huzzák maguk után a hiszékeny, náluknál jobb részt, és szemtelen lármájuk által

tétlenségre kárhoztassák azokat, kiknek jóllétét és vagyonát, saját hatalmuk és gyarapodásuknak kiapadhatatlan forrásának tekintik.

A Chimacrát a rege egy kegyetlen állatnak festette, három tűzokádó oroszlány, kecske és sárkány, vagy kígyófejjel — a test ép úgy oroszlánynál, korunkban talán inkább majommal kezdődött, közepe s hátulja kecske, a farka pedig kígyó volt — a hatalmat a buja és rosz szenvedélyeket, és a gonoszok csalfa kétszínűségét akarván jelképezni.

Szemtelen hánykódással halad az undok, többekből alakult állat és azok kik követik, a farkába kapaszkodnak — kígyó ugyan ez — de ezt az életbölcesség eszményítőjének tekintik — hurczolja őket hegyen-völgyön, járatlan utakon keresztül, és az önzéstől elvakítottak nem akarják észlelni, hogy egy meredek szirt az, a hová vonzoltatnak, hol a kígyó ki fog csuszni gyenge kezeikből, és ők összetörve lehullanak — a sárkány pedig jól lakva belülök — elrepül (léggömbben).

A regében Neptun Bellerophonnak ezen állat legyőzésére kölcsönözte ki a szárnyas Pegasust, a lelki emelkedettség eszményítőjét, Minerva a bölcsesség istennője kantározta fel neki, és a megközelíthetetlen állat fölé emelkedve a magasból küzdött ellenével — ólom nyilakat röptvén szájába, melyek a tüztől megolvadván, a szörnyeteg bár erős gyomrára és életére a rege szerint a lehető legkártékonyabb befolyással voltak.

Nem mondja a rege, hogy mi történt volna ha Bellerophon arany-nyilakat használ, de hihető, hogy azt megemészti, mert bárha nem ez volt emberekén kívül a legkedvesebb eledele, családül részvény, hivatal és bankót hullatván, követőit szaporítandó.

A plutokraczia a nyomor, inség és balszerencse szüleménye és mentől inkább harapódnak el ezek, annál bujábban tenyészik amaz, ellepve és átfonva — mint az aranka — a productiv növényzetet.

Amerikát, az egyesült államokat szeretik emlegetni, mint a pénzarisztokraczia földjét — kitűnnek ugyan ott fenhéjazásuk által, mely már egyszer sajátjuk, de személyeik pénzüik befolyása a mérhetetlen azonkívül minden tengereknek nyílt birodalomban az összegre nézve elveszti káros befolyásának legnagyobb részét — ha-

sonlag egy mérleghez, mely sok vízben diluáltatik, és mint ilyen gyógyszerkép is használtathatik.

Nincsen ott egyenesen a társadalomra és az egyes lakosokra utalva, ha néhány városban tulnyomóságra jutnak is, azok csak egyes csekély aranka-foltok a dúsan tenyésző táblában, csak az emberiség jelképe, mely tökéleteset és hiány nélkül mit sem alkot; hatása azonban már is észlelhető.

Nem a létele, de hatalmának túlterjeszkedése veszélyes.

A vagyon fogalma és ennek kikerülhetetlen szükséges következtetése — az ebbeni aránytalanság. Ez egy részben hátrány, de más részről a vagyon-szerzés és az emberi szívben rejlő hajlam a tulajdonjoghoz, egyszersmind egy nemesebb versenyt is idéz elé.

Ila a kikerülhetetlen hibának neveztethetnék is a vagyonbani aránytalanság, ezen hiba sehol sem tűnik fel oly kirívólag, sehol sem sérti a köz és magán érdekeket élesebben, mint épen a pénz-vagyon.

Átaljában az ingatlan vagyon és különösen a földbirtok, mentől nagyobb, annál terjedtebb mérvben osztozik jövedelmében másokkal, mentől nagyobb, annál jobban él a tisztek és szolgák serege és gazdálkodik nem csak a föld tulajdonosának, de magának is — él ebből mindenféle gépész, mesterember és kereskedő — a vagyon maga pedig el nem titkolható és az adó kivetésének biztos alapot nyújt.

Osztozik az író, a költő még szellemi vagyonával is nagy részben a könyvárnás és nyomdászat — és a mesterember segédjeivel.

A pénzvagyon maga ily kényszerű osztályoknak nincsen alávetve 100,000 fit értékű földvagyonból a tulajdonoson kívül direct él még 25—30 család és a bruttó-jövedelemből legalább $\frac{8}{10}$ részben osztozik a tulajdonossal a mezei és mindenféle más gyári vagy kézmű-munkás és ipar.

Százezer forint pénzvagyont ellenben elkezethet valaki önmaga és nem él elmez saját önje kényelmén kívül senkit.

Egyenes adót fizet, a mennyit tetszik és az indirect öt csak úgy és nem jobban sujtja, mint mást, a ki egyenes adóját is megfizeti.

A pénzvagyonnak megadóztatása még nem sikerült és nem is fog sikerülni soha, mert természeténél fogva könnyen változtat

alakot — mert midőn a lánczok készek, kisiklik mindég a lánczkovácsok kezeiből mint az angolna — és a kész láncz mások nyakára szorúl.

Szükséges a közvetítő eszköz, szükséges a pénz, szükségesek ennek emberei a közvetítők vagy kereskedők is, mert a szükségleteket, sőt a kényelem tárgyait is ők cserélik ki, s kitöltvén ezen célzt, az összes testnek kiegészítő részei — az egészség tényezői — nem élősdi pióczák a test elgyengítésére — de faktorai, hogy a testben rendszeren lüktessen a vér és minden edény, minden izom megkapja a fentartásához szükséges nedvet.

Nem így van, ha a pénznek felkent papjai külön kasztot képezve, mint undok kelések és bőrbetegségek a testből és nem a testtel együtt táplálkoznak, ha nem a közvetítés, nem a kereskedelem a fő — hanem egyedül csak a pénz ezen kereskedelem áruja, mely nem az azért becserélt árún, hanem magán az eladón és vevőn nyerekedik, lenyomván mértéken alul áruja értékét, hogy ugyanazon áruval más helyen a konkurrencziát zárja ki olcsósága által.

Így lehetséges a mesterkéltségek és még is nyomor kíséretében. Mert mind két helyen a pénzérték, midőn mesterkéltségek környúlások folytán egyes tömegekbe szorúl, ezen körön kívül csaknem tökéletes, de mindenesetre oly érezhető hiányt idéz elő — hogy ennek nyomása alatt a pénzérték-tömegek egyeduralkodásra vergődnek; melynek elnyomás és az elnyomottaknak kérlelhetetlen kiaknázása a természetes következése.

A minimum a mit bármely munka, keresetág vagy szorgalom követelhet, mindenesetre az: hogy fentarthassa magát és rendkívül mostoha körülmények — például elemi csapások — közbenjötté nélkül sorsához mért nem csak a múlhatatlan szükségességgel, sőt bizonyos bőséggel rendelkezessék — mely a rossz időkben tartalékul szolgáljon.

Nem így van, midőn az összehalmozott ország vagyona — a szükségletek rendes forgalmát közvetítő pénzérték egyes kezekbe, vagy kasztok rendelkezésébe került — és ezek észrevették, hogy tőlük függ a munka vagy nyers anyagok árának meghatározása, vagy legalább bizonyos szűk korlátok között tartása.

A pusztán pénzvagyon értékének gyarapítása, kezelése és fenntartása — éppen mivel mindég a legélénkebb ostromoknak van kitéve — a talán minden embernél kisebb-nagyobb mértékben meglévő önzést kifejleszti, előli a szájalom, a részvét, a közérzet nemesebb mozzanatait, és az önzés rideg keményszivűséggé fajul. A hol a szivnek a nemesebbért dobogni kellene, egy számoló tábla alakult, mely mindig kész az összeadás kellemesebb mütétét maga részére megtenni, más részére pedig mindig csak a kiméletlen levonást hagyván osztályrészül.

A plutokraczia uralma alatt ennek kell mindég megtörténni, ha nem megy szörmentében, akkor egy kis mesterséggel, ha a morál és jellem rovására is, — mert ezzel nem jönnek számadásba, midőn valaki társadalmi állását és emberméltóságát (?) egyedül számokra helyezi.

Shylok nyugodtan várja be a határidő lefolyását, midőn a kikötött húsmennyiséget kivághatja, és az nem aggasztja, hogy többet vághatna ki, mintsem írásbeli joga által önmaga bár tág lelkiismerete előtt is jogosíthatná, — inkább többet mint kevesebbet, gondolja magában, és csak a büntetés tartóztatja vissza ember telenségében, midőn a végrehajtás önmaga veszélyeztetése nélkül lehetetlenné válik, — és ekkor csak az önzés győz a bosszúvágy felett.

Államaink, társadalmainkban, a pénz vagy annak értékét képviselő jegye, ép úgy az első szükségletek közé tartozik, mint a kenyér és hús, mert ezeknek az értékét is képviselik és nélkülök ezekhez nem juthat mindenki.

Ostromzár alá vett városokban a kereskedelem pang, az üzletek legnagyobb része felakad, de megélénkül az élelmi czikkek a falakon belőli forgalma, nőnek az árak, míg azok mesés magasságokat utól nem érnek, fogy minden jobban, mint rendes körülmű állások között, mert mindenki azt hiszi, midőn hozzájuthat többhöz vagy jobbhöz, mintsem szüksége kívánná — hogy okosan teszi, ha azt megeszi; mert ki tudja kap-e holnap ugyan ezt, vagy legalább ily minőségűt.

A kevesebb változékonyságra kárhoztatott pénz — az élelmi czikkekhez képest — értékének némi csökkenésével még inkább emeli az élelmi érték aránytalanságát, és a hiánytőli félelem lázas keresettséget és mesés árakat kölcsönöz néki.

Éhség áll be, s kiknél kifogyott a pénz, elvesztegetik az előbb szerzett és kidolgozott értékeik egy részét, vagy mindenüket is, családi és társadalmi állásuk és lételükkel egyetemben.

Nem a valódi szükséglet, nem az élelmi szerek hiánya, de ezeknek nehéz megszerezhetősége idézik elé a nyomort és dög-halált, mert ezek a valódi szükség előtt állanak be és fokozódnak tekintet nélkül az élelmi szerek valódi mennyiségére. A feladott várban rendszeren találatik hosszabb időre való élelem, mely a parancsnokság által visszatartatott az alkudozások hosszabb vagy rövidebb lefolyása tekintetéből, egy neméből az úzerkedésnek, a haza vagy magán-érdekek kielégítésére.

Végre a város felszabadul és új élet lüktet kiholt utczáin — a romba döntött falak újra emelkednek — és új vagyonok, új családok foglalják el a dögvész, nyomor és éhség áldozatjainak helyét — néhány év — és a szemlélő alig veszi észre a kiállott sanyarúság nyomdokait.

A testnek egy részén támadt seb a többi részek életerejé által behegedt és ha némileg az egésznek életerejé is gyöngült, mégis az egyetem, az egész, életképes sőt viruló állapotot mutathat.

Szomorítóbb az állam sorsa, hol a pénz-uralom fejlődött ki, hol a pénz becse emelkedett aránytalanul a többi szükségletekhez.

Nem akarok én a pénz és azok emberei ellen philippikát írni, csak annak elfajzását, a többiek feletti zsarnokos felülemelkedését ecsetelni.

Egy vasúti részvénynek, azon vasútba fektetett munka és anyagok bizonyos részét kellene képviselnie és a szerint a mint helyesen vagy helytelenül történt a befektetés — jövedelmeznie. Több joga nem lehet, sem többhöz jogosultsága.

Ily értelemben a pénz, a munka, a mezei gazdaság és az ipar tőkésítője — a megtett munkának személyesítője — egy szóval az iparnak a szerint jutalmazója, a mint a munka tárgya helyesen választatott és maga a munka reája alkalmaztatott.

Ez az ipar!

Ha maga a részvény különbözően benyomatott papírja egyedül a nyerekedés tárgya, ha a részvény nem a termelésbe (építésbe) valóságosan befektetett munkát képviseli, hanem inkább

csak a szellemi (??) humbugos pousszirozás kártya-értékét, — állandó becsesl semmiesetre sem bíró, csak azon mozgalomnak jelképe, melylyel egy vasút létrehozott, mint p. o. miniszterek és képviselőkkel egyetértés, státus-garanciák, és a munka-vállalkozók segítségével az egész társulat lefőzése, egy szóval a gründerek, Verwaltungsrath és consortiumok önzsebük gyarapítására végbevitt minden működéseknek látható és megfogható jele, melyek a közönség kezében nyom nélkül elpárolognak, hogy almélkodva kérdezzék egymástól: „Hová lett az a sok pénz?”

Nem lett az semmiből semmivé; hanem a papirokból már kicsavartatott és visszatartatott a valódi érték — és midőn a kezeikbe kerültek, már nem voltak egyebek sympathikus téntával nyomtatott ködfátyolképeknél, melyek után a bizalomteljes kapkodást, a gründerek és arrangeurök átszellemült mosolya kíséri, annál emelkedettebb és boldogabbaknak érezvén magukat, mert saját zsebük megtömése mások ürtesedésével lévén összekötve, a különbség és az eszközlött felülemelkedés, a sommához képest kétszeres arányra emeltetik.

Ez a bummeley — ez a szédelgés!

A „Bummler“-ra nem fog ártani egy kis megjegyzés — nemzetem dicséretére nincs magyar szó, mely oly tüzetesen határozná meg a fajt, az alfajok és productumaikat.

A Bummler felemelt orral hasítja a légkört a légsúlymérő azon állásában, melyhez írva vagyon „rosz idő“ (mások számára) — kifejlett szagláló tehetségével észlelvén, hol és mit lehetne csinálni, (machen) és ekkor sokat is remél — ha földfelé irányzott orra, a „csendes“ színvonalára száll, — akkor némi lehangoltsággal tulajdonképeni kitűzött cél nélkül az utcát és sarát vizsgálja; készen fölemelni mindent, mi elveszítve vagy elhagyva fetreng, légyen az miniszteri avagy pénztárca — illetén szédelgésében, jobban is, helyesebben is ékesítvén őt az alázatosság.

Szemeinek kifejezése mindég egyforma, akár a nyíltságot torzítvá szemtelen fensőséggel tekintsen a boldogítottakra, akár a jobbnak reményében félig lebocsájtott szempillák az alázatosság és önzstelenség alkalmi kifejezését tagadják meg — mert ennek valódi kifejezésére szemtelensége nem képes. A tekintet maga, mindég a rókáé, ki éppenséggel sem hisz a kiszaglált fogoly vagy tyúknak nyugton maradásában, mielőtt azt fogai közt nem tartja.

Járása, vállainak mozgatása, egy részről a népboldogító feltűnni vágyát jellemzi, másrészt a sertésnek azon sans gène-jét, melylyel a piszkot és ütleget eltűri és az iránt szalonnája kegyelméből tökéletes közönyösséggel viseltetik — megtartván ugyanezen nemes vastagbőrűnek (Dickhäuter) azon bizonyos degazszirozott sebes lépését, mely kész ügetés vagy futásba kitörni, ha a válú felé a társakkal versenyezni kell.

Sajátságos ideákkal ritkán bővelkedik — mint a középszerűség kivonata, (extract) és potenczirozása leginkább majmolásra szorítkozik, ezen állatok szokott kapkodásával igyekeztvén a másutt látottakat vagy olvasottakat meghonosítani — ha a változott körülményállásokba úgy illenének is, mint az ököl a szemre — midőn pedig azért a majmok sokasága által megtapsoltatik, önmagának tulajdonított genialitása ilyenkor aratja a legszebb babérokat.

Ónállóan újat építeni, teremteni és ehhez a meglévőt felhasználni sem nem akar, sem nem tud, — a második érv gyakorolván az elsőre is döntő befolyást. Fő ügyessége abban áll, hogy midőn idegen országban csizrát lopott, azt itthon elhitesse, miszerint az mindenki lábára úgy simúl mint a tricot, még ha a láb bele sem is menne.

Az emberi gyöngeség és felcsigázott hiúság segítségével, elhítheti a léhűtőkkel, hogy hamupipőke cipője a böcskor számára alkotott lábaknak tökéletesen jó — és csak egy kissé nagy. A bókot elfogadják — a cipőt nem használják, mert nem használhatják — de megfizetnek érte; a mi mindenesetre a fő dolog.

A „Bummler“ szó tehát sokkal jobban illő embereinkre, mint bármely magyar; mert például „szédítő“ nem lehet, midőn más országokban tévelyeg és gondolatok keresésével foglalkozik, ilyenkor legfeljebb „szédelő“ lehetne, de amidőn önmaga bolondításával elkészülvén, másokat bolondít — ismét a szédelő kifejezés nem illik reá — használjuk tehát a „Bummler“-t, melynek magasabb rétegei „Jobber“ és Hochstaplereknek is neveztetnek.

Csak mint példát hoztam fel azelőtt egy vasuti vállalatot, a bummlerek minden körök és vállalatokban megvannak és legjobban és legegészségesebben díszlenek a politikai, pénzügyi és kormányzati operációkban, mivel épen ezekben legnehezebb a kezeket más zsebében megfogni és tetten kapni, mert a sok zsebtől nem látni

a kezét, mint a fáktól az erdőt és még kevesebbet a malaczkokat, kik benne a makkon élődnek.

A példára tehát visszatérve — egy vállalatban, a közönség vagyis az egyesek pénze, részvények segítségével a zsebekből kisalatván, a valódi pénzt megtartják a boldogítók — a szép ígéretek a boldogítottak. Az egyik vállalat követi a másikat mindég, ugyanazon pénz csaknem ugyanazon zsebekben központosul — hiánya mindinkább érezhetőbb lesz a forgalomban, miglen becsó a többi tárgyak és czikkekekhez képest aránytalanul felemelkedik, parancsol és meghatározza önmaga árát, jövedelmeit és kamatait — mesés árakra felemelkedvén, mint az elzárt várban a kenyér.

— — — — —

Nem csak, hogy kibúvik az adó alól, sőt inkább mások terheit emeli. Ő az, mely az ipar és kereskedelem hazug czimei alatt mindég nyitva tartja kezét országos segélyzésre — sokat akar nyerni — a munkást rosszul fizetni, és hogy ez mindezek dacára megélhessen, az országtól követeli, hogy építtessenek olcsó munkásokok — vagy ha a papírok rosszul állanak, milliókra menő segélyt követel.

Csodálatos, hogy ezen senki fel nem akad, senki sem mondja; (de mondja az ellenkezőt sok --) ha ki nem fizeti magát gyártmányok vagy vasutatok, ne dolgozzatok, vagyis inkább dolgozzatok mással a mi fáradságtokat jutalmazza, vagy pénzetek gyümölcseit megtermi, (itt természetesen nem valamely meghonosodott iparokról van a szó, hol pillanatnyi körülmények, hosszabb vagy rövidebb ideig tartó felakadást idéztek elő, mely esetben a közösségi kapcsolat már egyedül is jogosítja a közös segélyt.

Bizony furcsán néznének ha a földipar, a mezőgazdaság jutna azon gondolatra, hogy kormányilag legyen gondoskodva, miként béreseinek jó és olcsó lakásuk legyen — vagy ha több buzát producáltak, mintsem a szükséglet kívánt, a kormány adjon pénzt, hogy azt tarthassák és ne legyenek kénytelenek olcsó áron eladni.

Mit mondana ehez az érték- vagy gabona-tőzsde, melyet 1874-ik év június havában láttam az „új világban“ kiállítva — gondolom, hogy ezen kiállítás nemzetközi buzavásárnak keresztel-tetett vagy inkább körülméltetett — meglepő látvány volt — azt hittem, valami faj-kiállításon vagyok, melyek kiállított himjeiktől a magyar faj nemesítése váratik, annyira egyöntetű és vonásu ar-

ezokat láttam, kalapjaikon szebbnél-szebben etiquettirozva; mint „Mandelblüh“, „Diamantstein“, „Sonnenthal“, „Rosenduft“, „Goldenstein“, mind szép és nemes keleties arcvonásokkal, hogy szinte resteltem kimondani, hogy „Mandelblüh“ vagy „Rosenduft“ illatot épen nem érztem.

A kiállítottak különben igen jól tápláltaknak látszottak, és meglátszott rajtok, hogy diadal-ünnepet ülnek, hogy ők a fők, ezt érzik, és egy-két zacskócska buza a jövődöbeli termésből csak épen mellékesen azt karakterizálja, hogy ez mind „Prämien-geschäft“.

— — — — —
 Ez a gabna-tőzsde; képzelhetni mi az érték és hitel (?) tőzsde. Nyereszkedik itt mindenki, a mennyit tud; a scrupulus, mely csak gyógyszerészeti mérték, itt elé nem fordul soha!

Mi még a jelenlegi kereskedés? Egyik bukni készül és 40, 50, 100 ezerért vagy a mennyiért kap összeszed árukat, ezeket másoknak negyed áron elvesztegeti, kik azokat ismét olcsón kiárulván, a becsületes boltos kereskedő üzletét rövidítik, és tönkre teszik. Adót vagy épen nem, vagy csak annyit fizetnek, mint épen akarnak, vagy állásuk és körülményeik megkívánják.

Katonát nem adnak, mert ha rendetlen anyakönyveik ki nem segítik, elmennek az ország más részébe vagy a fővárosba, és nemcsak kikerülnek ez által a katonaságot, de ez által elébb házasodnak és jobban szaporodnak.

Nem is csoda, ha irtóznak a katonáskodástól, mert az nem jó „gsüft“ és, ha már egyszer fülön fogatván, csakugyan beállítatnak, vitézül felesapnak a fináncz-örök bátor táborába, hősiesen szedvén azon jövedelmet, mely a kifőtt pálinkából az ország pénztáraiba nem kerül, hazafias és a magyar iránti sympathiából behunyván mindég szemeket, ha valamely jövedék-áthágásnak eltitkolása hasznukra szolgál.

Nem vagyok zsidó-faló, átlátom, hogy átalakításuk, összeolvadásuk szükséges, de nem akarok hibákat titkolni, a melyek kimondása ép akkor kényszerűség, ha azokon segíteni akarunk.

Veszedelmesek és hátrányosak ily állásban, de még veszedelmesebbek, azon magyar koresok, a politikus börzianerek, a consortiumok emberei, kik a közönség kicsalt bizalmát, az ország javát, becsületét, jövőjét, a companista érték- és áru-börzén áruba

bocsájtják, és az ugy is eléggé süllyedteket még inkább megméte-
lyezik. Nem védhetik magukat, mint a zsidók a hosszas és tulaj-
donná fajult szokással, vagy a mult elnyomatásával; mert elaljasodá-
suk egyedül saját érdemük, egyedül a belső hajlamaik szüleménye,
és védelmükre még a szegénységet, a létért küzdés kényvtelen-
ségét sem hozhatják fel, — mert ritkaság köztök a vagyontalan.
Alig van közöttük, a kinek nem lett volna miből élni, és odaadá-
suk csak az aljas pénzvagy és kapzsóság szüleménye.

Sok még, ha meg sem bocsájtható, de elnézhető volna, ha
legalább az eszközöket szentesitené a cél, ha a Sforzák, Borgiák,
Machiavellik korszakában a bűn által kézrekerített hatalom és
nagyság, jótékony épületek, hazájuk — bár bűnös módokkal —
emelése által tűnnének ki — vagy legalább hívek maradnának el-
veikhez, tudnának ragaszkodni, mint ezek, rablás és gonoszság kö-
zött is a nagysághoz; tudnák hibáik daczára szeretni a hazát, ki-
rályt és nemzetet — és dicsőség és nagyságot hagyni hátra szemé-
lyes előnyökért.

Hasonlítsuk 1848 előtti óriásainkat mindezen pygmaeusokhoz.
kik felfedezvén az 1848-iki törvényhozás gyenge oldalait és hiányait,
egy dicsőségesen véghez ment küzdelem emléke segítségével, az ahoz
ragaszkodó országot reá szedték és felhasználták az ország ellen
múltja hibáit, értékesítették magok számára a 20 éves nyomor és szen-
vedés okozta érzékenységet. Elhitették Magyarországgal, hogy az
angol alkotmány és annak rongyaiból készült pappendeckel-öltözet
egyedül üdvös reá — az a melyben mozogni nem tudott, melyben
mozogni most sem képes. — Annál inkább mozgottak önmaguk és
szabadon disponáltak egy ország szerencséje, vagyona és becsüle-
tével, új meg új papirosokat ragasztva a mondott öltözet erősíté-
sére — kívánván terjeszteni a reájuk oly kedvező absolut rendszert
oly messze, a mint csak lehet, a meddig az országnak egy garas
pénze, egy krajczár ára becsülete, egy máknyi szabadsága vagyon.

Ha nem megy így, majd megy másként — gondolják a con-
sortiumok.

Ha egyszer kifáradt az ország várni Anglia kincseit, majd
dobunk neki koldúsbótót és reá beszéljük: miként az királyi pálcza.

Ha egyszer megúnták parlamentarizmus egyedül boldogító abso-
lutistikus liberalismusunkat, conservativ bundát veszünk magunkra

és így fogunk bliczelni — vagy ha mindent elvesztegettünk, bebizonyítjuk, hogy milliókra menő hasznot csináltunk.

Azért még is minden marad úgy, mint volt — és mi is. Igazán egyébre sem volna szükségünk, mint megyékre, — követi utasításokra — és tudja Isten micsoda ilyes elavult táblabíróságokra, — energia! és erőszakos elnyomás; nem az ország, de a mi érdekünkben, hogy ne mi reánk nehezdjék a súly, kik pióczákként függünk a már kiaszott testen, de a testet kell gúzsba kötni; mert végre még azon szerencsétlenség érhet, hogy a midőn utolja felé mégis észre veszik, hogy kifogy a vérük — még majd leráznak.

Igy okoskodnak a feltolt atyák — és az ország vár — várja a Sül—twer—éb Tündérnőt, a ki majd segít.

És csodálatos, nem veszi észre, hogy csak egy szabad lélekzés kívántatik és a testet múmiává alakító ruha varrásai szétrepednek és az foszlányokban hull le az élő testről, a szabad mozgásnak újra tért engedvén és a hű tagok újra megteszik szolgálatjaikat, a kéz eledelt ad a kiehézettnak és a láb azon cél felé viszi, hova — a fülbe-kiabálások által — meg nem zavart fej, azt józanul és okszerűen vezérli.

Nem várok, nem is lehet várni javulást, bármelyik a parlamentararis pártok közül jöjjön többségbe — mindegy az, hogy a lelketlen uzsorás melyik kezével kölcsönöz — a személy, a mely adja, és a mód, a miként ezt teszi, határoz.

Nincsen párt a parlamentben, ha vasútkról van szó — én adok neked és te adsz nekem, a jelszó — nincs párt, ha a testületről önmagáról volna a szó — nincs párt, ha a képviselők napi díjaik vagy lakbéreik felemelése hozatik szóba — mindent megajánlanak, csak a reájok kedvező rendszert fenntarthassák. Pártkülönbség nélkül utasították vissza az utasítással ellátott képviselőt, egy értelemben mondták ki, hogy ezen rendszerrel az utasítás-adás meg nem fér — de ennek logikai következése, a rendszer feladása soha eszükbe sem jutott.

A rendszer hibája, hogy az önérdék túlsúlyban van a közérdek felett, hogy az emberi gyarlóság ellen nem őriztetik, hogy a consortiumok uralkodnak mindenütt és boldogítják a politicus befolyástól megfosztott megyéket az önmegadóztatás jogával! mint kitalálták a megyei közmunkát, nem az erő és szükséglethez mérve,

de leginkább a consortiumok számára, hogy magoknak utakat csinálhassanak, épen úgy, mint a képviselőházban országos költségen családi vasútkat.

Hiszem, hogy a kitanúlt praktikus parlamenti gründer kész elvállalni a képmut — azaz a képviselőséget ingyen is, megis elégszik, ha csak egy vasutat kap és magának 50 vagy 100 ezer forintot csinál, egyúttal az országnak ugyanannyi millió kárt. — Hiszem, hogy megelégesznek kevesebb miniszterekkel — hiszem, hogy az igazság-kiszolgáltatásnak szívesen tesznek megtakarításokat — ők úgy sem remélvén elnyomattatni — hanem ha a megtakarítások és a vele mindég emlegetett ország függetlensége és jólléte folyton ily mérvben fejlődik, csakugyan utólérjük azon paradicsomi korszakot, melyben Ádám apánk létezett, midőn még szabó nem teremtetett.

Ilyen országgyűlés ugyan gyönyörű egy Verwaltungsrath lenne!

A parlamentarismus a plutokrácia napszámosa; egyesek sokat nyerne — az ország sokat veszít — nem a legjobb jön az uralomra, hanem a fondorkodásban legügyesebb, és akaratlanul eszébe jut az embernek az, a mit az angolok a fogadások által célzott vesztett és elaljasodott lófuttatásairól tartanak: „Hogy nem az a ló nyer, a melyik legjobb, hanem a kinek a gazdája a legnagyobb macher“.

A mindég szaporodó terhekhez mindég új adók, mindinkább új hivatalok, új közegek kívántatnak, és ha az ország moralitása, a finánczok, végrehajtók, stb. működése által nem is szaporodik, mégis remélni engedik, hogy proletár ivadékaikat tarthatjuk, és folyton ily hivatalokat csinálhatunk, és ha a mindég fokozott terhek és adók alatt mind többen kidőlve, azok mindinkább a még fennálló nyakaikba szorulnak, még ezek is semmivé lesznek; és a nyomortól szabadulni kívánó ország népének egyéb reménye nem marad, mint a revolúció.

Mit gondolnak ezzel a plutokraták és munkásaik, mentül rosszabbul megy másoknak, azon arányban szaporodik az ő vagyonuk; mert a kényszerűen elvesztegetett tárgyak és birtokok az ő

kezeikbe jönnek, kik maguk az ország pénztárában merítgetnek, concessiók, segélyezések, vállalatok, vállalkozók és egyebek által.

Ha minden kifogyott — tovább állanak, mi pedig a „misera contribuens plebs“ — csináljunk azután a mit akarunk.

Mivel pedig a kiszivott és termékenységétől megfosztott ország egyszerre át nem változhatik, és a súlyos beteg egyszerre talpra nem ugorhat, szokott szemtelenségükkel még azt fogják állítani, hogy ennek visszavonulásuk és hazafias működésük hiánya — az oka.

Nézzünk egy keveset körül.

A falukon az úgynevezett zsellér és jobbágy házhelyesek folytonosan csökkennek vagyon, sőt jellemi értékükben is — az adó, a 2—3-or, sőt többször behajtott ugyanazon illetékek, bélyeg-gek, a nélkülözhetetlen só és dohány és a többi első szükségletek, például csizmák drágasága, a halálesetek folytáni birtokváltozási díjak és illetékek, országos, megyei és községi közmunkák ledolgozása, vagy kényszerített megváltása, kimerítik embereiket és ha munkára szorulnak — az ép úgy kiszivattyúzott nagyobb birtokosnál csak akkor kapnak, midőn a munkás kikerülhetetlen és nélkülözhetetlen. Ha búzájukat beviszik a piacra, a zsidó megveszi és előpénzt ad, de csak akkor veszi át, midőn a hetivásár szétment. Akkor az átvételnél kezdődnek a kifogások, sem a minőség nem jó, sem a mennyiség; megméretik lomha mértéken, és a levonás kimondása után félvállon és gorombán mondja az ellenkezőnek: „Ha nem tetszik hát vigye haza!“ — ha zaklatott ajkairól ellebben egy „a zsidó Kris . . .!“ akkor az egyenjogositott és vallásában sértett viszi a bíróhoz — és megbüntettetik a megcsalatott.

Ha ez nem mindig történik is, de példák statuáltak — a jó siker végett.

Jön a végrehajtó, nyomában vagy együtt a zsidó. Az első szedi össze az ágyakat és dunnákat, a másik a karácsony, ujévi vagy husvétii ünnepekre meghagyott egy zsák tiszta buzáért, melynek 5—6 frt az ára, kínál 3 frt 50 krt, mit még a vevő házához a közelebb vagy messzebb fekvő városba tartozik elfuvarozni, hogy ott az addig visszatartott 50 kr. levonassék.

„Vigyék“ hangzik az elkeseredés tettetett egykedvűségével a zaklatott ajkairól, és az ágyak vissza dobának és visszavonul

kunyhójába családjához a családi ünnepek szokott megtartásától megfosztott; és midőn a nap hevétől barnított arczon és férfias bajuszon a köny lecsordul — midőn a zaklatott kebel, a fájdalomban megszakadni készül — megy felejteni buját és szaporítani adósságát — a koresmába.

Az ünnepek pedig hasonlítanak a többi napokhoz, és az, ki munkálta és verejtékével szerezte — nem élvez belőle semmit.

Igaz, hogy e nélkül is élve marad — de minden ily kiomlott könynek ízzó érzéként kellene cseppenni az előidézők kebleire.

Hol vannak még a körjegyzői zaklatások? hány községben találatnak tiszta számadások? az egyszer kifizetett adók nem kerülnek e többször is szőnyegre? Hol az iskola, tanító, pap járandóságai?

Végre, hol vannak mindezek kielégítésére a falubeli bankárnál felszedett pénzek kamatai? — falukon a kamat-minimum 10 forintra egy zsák buza vagy egy akó bor; de semmi rendkívüli, ha egy forint után egy óra 1 ftot fizet, vagy ennek értékét ledolgozza, így lesz egy forintból egy év alatt 13.

Rosz szüretünk volt az idén igaz, de nem azon mértékben, hogy indokolva volna, mit több községből hallottam, hogy az egész határbeli termés ára a zsidónál fizettetett le; és mivel ezen kívül mások is kölcsönöznek, ezek kielégítése (kamatok tekintetében) ki sem került.

Hol van még, ha ügyes-bajos baja van a pórnak, az ügyvéd? Ha sorozás következik, hány folyamodást iratnak, mennyi pénzt kicsálnak hasztalanul zugirkászok, jegyzők, kántorok; minek a vége mégis csak az, hogy a becsületes jó munkás fiut elviszik, a csavargó pedig menten marad, mivel nincs soha ott, a hol össze van írva.

Az iparos, a kézműves a boltos kereskedő, miután becsület és megbecsülésben töltötte élete szebb korát; dolgozott, működött, nyert és vesztett, de jó és rossz időkben egyaránt követte a szűk körbe szorított, csaknem zsigori gazdálkodás elveit, miután megalapította, kivívta magának jó hírét és hitelét, családot és otthon alapított magának, s megelegedve s nem bántva hiúság és nagyra-vágyástól, övéinek vig körében és szokott munkásságban reméli töl-

teni s bevégezni nyugodt és észrevétlen napjait, megadván mindenkinek a mi az övé.

Rosz idők következnek, de látott ő már ilyeneket; van felretett kis özvegecskéje, mely keresztül segíti, s jobbat remél, de midőn mindég rosszabb következik, midőn ingani érzi a földet lábai alatt, midőn készítményei nyugosznak és csak önmaga sétál az üres boltban, midőn a szokott rendes vevők is kimaradoznak, — a legjobb hitelűek rosszul, — a kétségesekek épen nem fizetnek, — a midőn látja, hogy kötelezettségeinek eleget nem tehet és a felvett uzorapénzt sem fizetheti vissza, — midőn az első ovatolt váltó áll vele szemközt és a többi ezt követi, — midőn látja, hogy fokozatosan sülyed és reményt sehol sem lát — midőn neje, leánya vagy testvére, elvakítva és elragadtatva az utánozási vágytól, a fénytől, melyet a pénz papjai kifejtenek, ezek kéjei rabszolganőjévé fajúl és ő mint egy tüzúrások által kivégzett évekig áll szemközt a mindég közelebb nyomuló végromlással, — midőn érzi, hogy becsületes fáradtsága és munkakedve nem jutalmaztatik, és látja, hogy szomszédjában és szemközt és mindenütt, hogy ütnek tanyákat és nyitnak csalásra alapított üzleteket a szédítők, — midőn ezektől félelemből a hitel neki is megtagadtatik — csodálatos-e, ha a ruhapadláson felakasztva találják vagy az örültek házába kell elszállíttatni az azelőtt boldog férjet és gondos apát, — midőn családját meggyilkolni vágyik, vagy dühös elkeseredéssel megy neki a végrehajtónak és ezért tömlöczbe vezetetik — vagy kitérvén a becsület ösvényéről, a bunlerek számát szaporítja vagy azon megelégedetlenekét a kik a politikában minden áron változást és zavart óhajtanak.

Kis városokban talán másként van? itt is, ott is követik egymást a bukások — hol 10 megélt, megél egy a kereskedésből — nehány ezt csak mellék-jövedelemnek tekintve, a többi uzorás lesz vagy bunlerkodik a meddig lehet.

— — — — —
 Hogy van a birtokos közép osztály?

A kisebbek már megromlottak, honvédek, jegyzők, irnokok, hivatalnokok, végrehajtók lettek.

Az 500 holdas végpusztulásnak indul, egyebet nem látni, mint elégedetlen arczokat, egyebet nem hallani, mint azon megjegyzést „Ez így nem maradhat“. A falukon más ujdonság nincs,

mint hogy ez és az a végét járja, — a birtokok elhagyatva, instrukció nélkül, felében mivelve vagy zsidó árendásnak kibérelve vannak. — Birtokosaik tengnek a miként lehet és a betáblázott adósságok által tényleg proletárok, kiknek a változáson kívül nincs egyéb reményük.

300 holdtól 1000-ig nem sokkal jobban áll a dolog és ezen felül sincs nagy változás.

Pedig ezek tartották fel századokig az országot és nemzetiiséget, ezek sujtattak a forradalom és azutáni időszakok által legérzékenyebben, — kint a falukon ment csak a katonai exekutió derekasan és behajtották praxisban, mi kimondatni szándékoltatott a jelenben — a behajthatatlan hátralékokat is — azokon, a kiken lehetett.

A megyei lapokban egymás után olvashatni lefoglalt juhokról, melyek elvitele vagy eladása egyértelmű a gazdaság megszakításával — három négy éves adók hevernek az ingóság nélküli birtokokon és az ilyen birtokok mindinkább szaporodnak.

Pedig ezek képezik az országban azon ereket, melyek a tagok életét és mozgását közvetítik, ezekből él a fővárosi és megyei mesterember és kereskedő — de egyúttal ezek fogják az ország alsóbb rétegeit megmértelyesíteni, ha önmagok földönfutókká tétetnek, — ezek lesznek — nem a politikai mozgalmak, mert ezek akkor nem fognak létezni, — hanem a zavarok, a társadalom ellen intézett merényeknek bátor és elhatározott vezetői és előkészítői.

És kinek leszen ezekből haszna?

Lehet-e egy szellemileg, anyagilag és moráliter degradált országot, egy legjobb esetben érzéketlen tömeget külhatalmi terjeszkedésre használni?

Megfelel erre China, hol egy Európa terjedelmű és népségű ország fővárosába 10—15 ezernyi európai hadsereg képes benyomulni.

Nem folytatom a földbirtokosok hanyatlásának szánandó leírását — tudja és látja ezt mindenki.

De említés nélkül nem hagyhatom a földbirtokosok magasabb régióiban is terjedő demoralisációt — itt is, mely azelőtt a nemes büszkeség és lovagiasság szeretetében neveltetett és ezt csaknem szokásos sajátságává tette, elharapózik ennek ellentéte — rokon vagy barát lefűzi vagy önmaga helyett megfizetteti jótállóját, és a

kitől undorral vonult volna vissza azelőtt köre, azt jelenleg elnézés és tettei ignorálása által, ha nem is serkentik, de nem is büntetik.

Hétszemélyes kir. tábla és minden rendű hivatalnokok köréből újonczoz a bűnvádi eljárás — nincs rend, nincs osztály, nincs nem, mely az áradatszerűen terjedő demoralisáció által leglényesebb szervezeteiben ne veszélyeztetnék. Nincs iparág, nincs üzlet, mely léteiben ne fenyegettetnék — és az a mi virágzásnak örvend — egyedül az erkölcsi romlottság: a korcsma és bordélyház.

Igen, valóságos chimaera a plutokraczia és minden mi vele össze függ — ha a jobboldal a fej, mely eszik, jut abból a deréknak és benne a gyomornak, mely a plutokraczia; és ha a hátulsó része a bal csak a maradékot kapja, mit sem változtatna az állapotokon, ha a fej a hátulsó részszel helyet cserélne is, mert a nyomor megmaradna helyén és ugyan azon állat, ha talán némileg változtatott száj-ízleléssel, de ép oly kegyetlenül válogatná ülőzatait.

Tehát egyformán rosszak volnának az emberek?

Nem.

Nem az emberek a rosszak — ők azok, kik voltak mindég; jó és rossz tulajdonaikkal, a körülmények szerint az elsők vagy utolsók erősebb kifejtettségével.

A rendszer hibája ez, mely díjazza a rosszat vagy jó tulajdonit megtagadót — mely kényszeríti engedékenységre az erényt, — mely midőn szolgálai kezébe központosítja az élet szükségait és kellemeit, ezeket és még a szükségest is elvonja az ellenállótól és álláspontjukat védőktől, hogy az elsők bőségben kéjeleghessenek — megvonja a működési tért leigázottjaitól, hogy még is reájuk, és ezekre építse fellegvárakat és belőlök kincs-forrásokat sajtoljon. — De midőn enged az összetört bázis, és a sajtó nyomása csak a gépet magát veti széjjel — — akkor romba dől minden.

Nem az emberek, nem a pártok a rosszak, de a rendszer, mely ezek körül az intriga és humbug képviselőit hozza előtérbe, hogy mint vezetők, mint a chimaera fejei húzzák maguk után, kiket öntudatlanul, ellenállhatatlanul ragadnak, kik szép szavaik őszinteségében hisznek, és jó lelkiismeret bizalmával menteni reméllenek — a midőn feldulni segítik a meglévőket.

Az ellenállás megtörik, az organizált csoport ellen el van zárva a szószék, és hallgatásra kárhoztatva a vészkiáltást hangoztató ajak. Az elvont szükségletek folytán kenyérkeresésre kényszerül a tehetség, mindennapi anyagi gondok, és az élet megszaporodott apró nyomorúságai által pedig megbénítatik.

Ha mindezek daczára hallatni kívánná szavát, elhangzik és elnyomatik az általános zaj által. Ha irni akarna, és hazugul a közvélemény tolmácsaiul hirdetett napi lapok hasábjait akarná véleménye nyilvánításául használni, elzárva találandja a politikus consortiumok által nem a közvélemény tolmácsolására, de annak félrevezetésére alapított úgynevezett párt-közlönyöket; elcsüggedve tapasztalandja — hogy átka és dicsősége — hogy maga van, hogy maga lesz — miglen a kényszerűség vas keze sorol melléje társakat, kik a kétségbeesés vakmerőségével és a megcsalatott bizalom dühével, a kiállott szenvedések bosszuálló érzetével többet kívánnak, mint kaphatnak, — többet kierőszakolnak mint megtarthatnak, és az áldást hozó égi cseppekből, mely a száraz föld virányait kivirágoztatná, felhőszakadás és jégzápor lesz, mely előbb még dül, mielőtt üditene.

— — — — —
 És midőn minden sujt, midőn jó és rossz csaknem egyértelművé válik — midőn a multak romjain nincsen építeni való hely, mielőtt ezekben csak annyi rend is hozatik, hogy legalább építési anyagot szolgáltatassanak — midőn a tulterhelt munkástól a föld megtagadja éltető erejét és elcsüggedt és kétségbeesett gyermekének még óhajtása sincs; akkor érezzük a költővel:

Te még óh honfi ébren állj,
 Remélni, tenni hő,
 Míg a honból, kin lelked függ,
 Van egy darabka kő!

Vagy talán ily érzés ébreszthetősége és létele is kétséges, és felemlítése csak pusztában elhangzó hang?

Nincs kötelesség-érzet, nincs embere e hazának ki remélni, tenni tudna és akarna?

Ez minden esetre az ország első embere lenne.

Gyermekségmentől fogva mindég azt hallottam, és ebben élettem be magamat, hogy „első ember e hazában a király“.

Lehetne-e más?

A többiek mind meghalhatnak, félrevezettethetnek, munkáságukban megbénulhatnak, — emberek ugymint a rendszerek — ország bölcsének ki lehet bár kit is kiáltani, de a legbecsületesebb ember is hibázhat és meghalhat, — nem lehet senkiről és semmiről mondani, mint a királlyságról: Meghalt a király! Eljen a király!

Térjünk még vissza a tárgyhoz.

Nincsen talán igazságom és azon ezernyi tojásokból, melyeket status-kölcsönöknek neveznek, melyeket a plutokrácia pókja saját fiuja szaporítása és gyarapítása tekintetéből, és hogy elhitesse és valószínűvé tegye ártatlanságukat, azok ezerjeit fényes fehér szálakkal egy gömbbé alakít — kifogyhatatlanul eresztvén a gazdag martalék által kihízott testéből a beszövő anyagot, míg az egész mint státus-adósság szépen és fehéren csillámlik a megvakított népek szemei előtt fennen hirdetvén: hogy ezekből nem csak, hogy más nedvből táplálkozó és kiszívó állatok nem fognak teremni, hanem mint az ipar és gazdaság előmozdító fognak működni.

Nézzétek! hangzanak csábszavai, nézzétek Angliát! (de hallgat, mélyen hallgat és nem említi meg, hogy az éltető életnedvet nem a büszke Albion szolgáltatja, hanem csak közvetítő szerepét játssza, vagy inkább látszatni akar játszani, midőn önmagának kölcsönöz, önmagának fizet, a kirablott India, leigázott és vas veszővel kormányzott rabszolgái és kirablott többi világrészek lakóinak véres verejtékével), de hallgat azzal, hogy a többi népek kölcsönöznek és fizetnek Angliának.

És ez, lényeges különbség.

Nyírni vagy nyíratni nem mindegy.

Nyúzni vagy nyúztatni, azt hiszem, még a legérzékletlenebb sem tartja azonosnak.

És mi az, mi ezen mütételeket joggá emeli? mi az mi ezen lánczok szétszakítási kísérletét szégyennek bélyegezné?

Talán a háládatosság emberi szent érzelme és morál kötelezettsége a nagyobb részint nálunk, nélkülnk vagy reászedésünk céljára még ezenkívül galádul elfecsérelt pénzeket vissza fizetni?

Vagy oly szent kötelesség-e az apa, a nemzet részéről, a vesztegető fiu megromlására, szenvedélyei kielégítésére, néhány el-

aljasodott nő pipere-készletére kiadott sommákat megfizetni és teljes mértékben kielégíteni a tékozló és pajtásai hamis váltóit?

Vagy szégyen-e egy nevünkre hamisított váltót, melynek hamisítását a kölcsönadó tudta, el nem fogadni és visszavetni?

Szégyen-e mindezekre nézve legalább számitást követelni, hogy mi tulajdonképeni adósság, és elővigyázatra tanítani a statusoknak könnyelműen hitelező pénzembereit?

Az állam, midőn leghívebb polgárai, hős katonái életét feláldozza, városok és tartományok vagyonát az ellenség dúlásainak a közjólét érdekében kiteszi, ez ellenében egyedül a pénznek volna-e azon változhatatlan előjoga, mely iránt a kötelezettség akkor is teljesítendő maradna, midőn ez az egész társadalom romlását vonná maga után? bár a kötelezettség teljesítését akkor sem.

Minemü morális kötelezettség kényszeríthetne egy, a közlekedéstől elzárt foglyot vagy kiskorút, — kinek hatalma dolgait intézni vagy gondnoka tetteinek ellentmondani nem volt — szabad elhatározása visszanyerésekor a reá tukmált gondnok adósságait megfizetni?

Azt hiszem, ha azt megfizetné, mit valóban által vesz vagy beruházva talál, becsületbeli kötelességének tökéletesen eleget tenne, főképen ha hozzá tesszük, hogy a hitelezőknek a dolgok állásáról tökéletes tudomásuk volt.

A hitelvesztésnek kilátásba helyezése nem érv; — mert először hitelről beszélni nem lehet annál, a ki fizetni képtelen és másodszor kétségkívüli, hogy a népekre és alkotmányokra szerencsésebb környülállás nem is keletkezhetnék, mintha az államoknak nem adna kölcsön senki. Habár azt hiszem, hogy ennek éppen ellenkezője következne be.

Különben nincs az európai államok között egy is, mely adósságai megfizetését részben vagy egészben egyszer vagy máskor meg ne tagadta volna — nem előlegesen átgondolt és csalásra épített tervből — de kénytelenségből. Ezen kénytelenség pedig ott kezdődik, a hol a státus létele és lakosainak java, a túlhatalomra vergődött pénz által veszélyeztetik — azt nem is említvén, midőn a kötelezettség teljesítése lehetetlen.

A pénznek természete inkább mint bármely más vagyoné, hogy a nagy tömegekbe való tömörüléshez vonzódással bír. Miként a hó, a

meddig lassú szivárgással járja át a föld rétegeit a dús aratás egyik tényezője, de midőn a lejtőn lavinákká alakulva hömpölyög lefelé, dülva, pusztitva és magával ragadva mindent, mit útjában talál, míg ott hol megállani kénytelen, mindent eltemet — hasonlóan ehez a pénz is az öszvegen, a státuson növekedik nagygyá, — magával ránt mindent, — kisajátítja a ház, szőlő és föld birtokosát és magát az államot is a haszonélvezetből, ha névleges birtokát meg is hagyja, míg végre önmaga vagy egy mélységben leli hatalma és létele végét — vagy az elnyomott és elaljasított státust másiknak a jármába hajtja.

Ő az egyetlen kiváltságos osztály, mely adót nem fizet, mely nyerekedik a békében, egyiránt mint a háborúban. Midőn a többi birtok szenved, legvidorabb és legnyereségesebb napjait üli a legdúsabban dotált kölcsönök és szállításokban — ha pedig hazája elbukik és mindenki vesz — az nyer egyedül, kit a háború gazdagított — mert segélyével fizettetik meg a sarcz és háború költsége — természetesen nem méltányos nyereséggel, hanem a kieroszakolható legnagyobb kamattal.

Minekutána a pénz-vagyon tényleg nem vonatik és be sem vonathatik sem rendes adóba, sem rendkívüli megadóztatásba, mert fluktuációja, vagy bekövetkezett „Krachok“ csak még jobban tömegesítik; ugyan miként huzza be másként az állam fenntartói és adozói soraiba mint midőn ott kapja meg, a hol éri.

A szelvények megadóztatása vagy adójuk magasabbra emelése állításaim ellenében mit sem bizonyít, mert először, a kötelezvény tulajdonosa azt a vele járó risico tekintetbe vételével nem is mint pénzt, de mint árút vette, a melyről tudja, hogy rajta veszteni vagy nyerni fog — de másodsor a megadóztatás elve egyenesen épen állításaimat bizonyítja, mert ha a státusnak van joga 5 percent adóval megróni, ép úgy van joga azt 100 percenttel is sujtani — a midőn ez a nem-fizetéssel egyenlő volna.

Magyarország kiváltságos osztályának legnagyobb része törvények és százados szokás által szentesített kiváltságát annak idejében a kényszerítésnek vagy nyomasztó szükségnek csak árnyalata nélkül is, az „adózzunk“ jelszót írta zászlójára — ugyan mikor fognak az agio, az árfolyam és papirok emberei hasonló lelkesedésre gerjedni?

Bocsánat — csak tréfából tettem ezen kérdést — mert ha komolyan megtettem volna, érett lennék az örültek házára!

Tehát az állam elvehet kiváltságot, magán vagyonban részesíthet mást, kinek azelőtt semmi joga ahoz nem volt, túlterhelheti az ipar, föld és házbirtokot, vagyis tüzetesebben kifejezve elveheti kezeikből munkájuk és értékük nagy részét vagy az egészet is *) — követelhet idő- és pénz-értékű szolgáltatásokat, élet, állás és családi szerencse feláldozását és csak egyedül a pénz volna az, a mely a hazának tett szolgálatok, a becsületes ipar és föld-munka felett előjogok és kiváltságokkal bírna?

Meglehet hogy megfelelt ez az önérdék és haszonlesés emberei a pénz elaljasodott rabszolgái gondolkozásának; meglehet, hogy érdekükben áll elhíttetni a többi misera contribuens plebs-sel hogy az a becsület, midőn utolsó csepp vérének is lecsapoltatni hagyja a nemzet, sőt bukását írja alá; nem is azért, hogy őket kielégítse, de hogy a kikerülhetetlen tönk egy két évre elnapoltassék.

Nekünk honpolgároknak tehát először oda kellene adni mindenünket; mielőtt magunk mentségéről gondolkoznánk és csak midőn a paradicsom öltözéktelen egyenruháságára vergődünk, volna jogunk mondani: „Nálatok van már mindenünk, nem adhatunk semmit“ — midőn belviszály ellen nem volna erőnk, — kül ellenség ellen nem volna ellenállási képességünk és hajlamunk, csak akkor mondhatnánk: „Tönkre jutottunk“ — addig pedig higyük a hitegetőknek és bízunk képviselőinkben, kik ha rosszul vitték eddig ügyeinket, épen annál fogva nyújtanak a jövőre alapos reményt a jobbra; credat judaeus Apella.

Mint mindenben, arról is — tarthatnak-e tovább a jelenlegi állapotok tovább is így, győzhetnek-e vállaink több terhet: a

*) Az adószaporítás ha szükséges is, soha sem egyéb, mint palástolt confiscatio, mert ha a jövedelem tetemes percentje adónak nyilvánittatik, ezáltal a tőkének is megfelelő része tetteleg a tulajdonos kezéből kisiklik és az többé-kevésbé csak kezelővé válik.

többség, mely hordja, mely saját erejét leghelyesebben megítéli — nyilatkozhat egyedül jogosan.

Nyíltan és határozottan mondja meg mindenki, hogy érthető legyen a hang és megtagadhatatlan a kívánat; mert éppen olyan természetű, hogy csak egyedül nyílt és erélyes, a szükségesség és kikerülhetetlenség nevében és meggyőződéssel tett követelése eszközli annak önmagától be is teljesedését.

Ez státus-tönk! következése pedig: a magán-adósságok hasonló mérvű törlése. — Igen; legjobb röviden és őszintén ezt kimondani — de nem csak legjobb, de a becsületesség egyetlen menedéke, ha beáll a fizetési képtelenség, ezt nyíltan bevallani — és ez ellenében a roszelelkűség szokása ezt titkolni és tönkét új adósságok csinálásával magára hasznosabb, másokra pedig károsabbá tenni — ily esetben a státusban a gáftelők-é a haszon és az összegé a nagyobb kár és megcsalattatás.

Van ennek akár mennyi más módja, ezt álokoskodva és az igazságot szebb szavak alá burkolva foganatosítani, de egy mód sincs, mely az országra kevésbé káros volna, mint az őszinteség — minden más kamatláb-átváltoztatás — kötvények vagy szelvények adóztatása — reductiója — consolidálása, — bank-alakítás és ennek segítségével értéktelen hazug jegyekkel fizetés mindaddig, a meddig sem a státus pénztárában, sem a honpolgár zsebében nincsen egyéb, mint hasztalan papír — az arany és ezüst egyes zsebekben maradván stb. mind olyan működések, a melyeknél az intéző financzgenie-k a börze-játékot a legnagyobb fokra emelhetik és meggazdagodhatnak — de az országon semmit sem lesz segítve — mert midőn a miveletek bevégeződnek, kitűnni fog, hogy sokkal többen jutnak koldusbotra a fényes sikerűeknek ígért miveletek által, mint sem, ha az őszinteséggel történt volna — az országon pedig nem könnyítettett semmi és közönsége megmaradt minek általok mindég tekintetett: — igavonó marhának.

Azt mondta Heine, hogy az egyesült államok a szabadság sertés-óljai, elmondhatta volna ezt a francziákról is és a tőlük vett parlamentarismusról, hogy az a sertések válúja; híznak a kiket eleibe állítanak, de a kik kívül vannak, azokra nem gondol senki. Az együgyűség és önzés megátalkodott kapzsiságával felfálnak

mindent, míg testük gömbölyűsége által előidézett tehetetlenség emlékezteti a künt lévőket, hogy számot is kell kérni!

Igenis, ki kell mondanunk akaratunkat, kell hallatnunk hangunkat, a megyék és városokban végeznünk, tennünk, kiáltanunk, követelnünk kell, minden törvényszabta módon; nem zavarok előidézése, de épen a zavar kikérlése végett.

Meg kell szünni minden áron, ezen nem csak minket, de többé-kevésbé más nemzeteket is súlyosan nyomó viszonyoknak; meg kell szakadni a gyalázatos rablánczoknak, melyek a nemzetek munkásaira nehezednek.

És ha nem szakadnak?

Ha türünk és az ostor-biztatásokról elhiszszük, hogy ez mind a haza javára és jövő boldogságunkra történik, azon állapotba jutunk, mint egy kisoványított birtok, melylyel már tulajdonosa boldogulni nem tud és egy haszonbérő vagy consortium kezéből a másikéba jut és talál még mindegyik valamely talpalatnyi feltörni való rétet, valamely kiszíni való föltöt — s mikor ezt megtette — tovább áll; általadván még rosszabb és lelkiismeretlenebbeknek.

El leszünk foglalva eleget azzal, a mi hibázik — azzal mit magunk és családjaink nélkülözni fognak, hogy ne legyen gondunk másra, mint nyomorúságunkra. A munka izzadság és fáradtság között még kevésbé fog eszünkbe jutni, a tehetetlen és kiherélt megyék által önmagunkat, magunk és nem képviselőink által kormányozni — a fáradtság, elkeseredés és reménytelenség által tönkre tett kedélyünk nem fog semmihez sem ragaszkodni, midőn az ész isteni szikrája is az elnyomatás alatt el fog tompulni.

Utólérve lesz a czél — az önzés győzni fog, a szárnyas nemes paripa, mely Bellerophon csatáját a chimaerával lehetségessé tette, ekébe lesz fogva és dorong fogja a barázda-tartásra tanítani, hogy uralkodjék felette állatias bitorlója — nemcsak magunk de önmaga kárára is, midőn a nemes állatot hasznosabb szolgálatokra felhasználni nem tudja.

Többet tettünk eddig, mint a miről a józan ész ítélőszéke előtt megfelelhetnénk — elhittük, hogy jobb, ha meghatalmazottunk, képviselőnk szabadon gazdálkodik vagyonunkban, mint önmagunk.

Elhittük, hogy százados alkotmányunk, — melynek karjai egyforma szeretettel üelhették volna úrt, pórt, polgárt, bárminemű nemzetiségből — egy haszontalan nyüg, melyet eldobni és helyette egy esztelenül összekotyvasztottat örömmel fogadni legokosabb!!!

Elhittük, hogy mentől több adósságot tesznek mások rovásunkra, annál gazdagabbak leszünk.

Elhittük, hogy mentől több a hivatal, annál jobb a munka és kisebbedik a költség és a köz-teher.

Elhittük, hogy bankok, bankárok és bummlerek által üzött hazaszeretet és boldogítás egyedárúsága, nem a consortiumok, de a mi javunkra működik.

Hogy hosszadalmas ne legyenek — hittünk mindent, még azt is, hogy fából van a vas-karika és a taliga azon igazi szekér, mely az igazi uraságra és kényelmes utazásra vezet.

Egyesüljünk! mert egyesülnünk kell — ne kívánjunk, mi nem lehet, egy szív, egy értelem, sajnos soha sem leszünk, mert emberek vagyunk — de legyünk legalább egyesülve a mélység előtt, melybe lezuhanunk, ha nem adunk kezét egymásnak, ha egy szív és lélekkel nem kiáltjuk:

Megálljunk!

El kell vágnunk, az egyesek, a consortiumok, a pártok fondorlatait, melyekkel a csalétket, mint párt vagy magán-panaceát önző módon érvényesíteni akarnák.

El kell vennünk, ha még nem késő vagy legalább megkísértenünk, a közkivárat és közszükség teljesítését annak visszatartói kezeiből — ki kell csikarnunk tőlök a specialis használatukra visszatartott éket.

Ki kell mondanunk, nincs és nem lehet arról szó, hogy áldozatokat hozunk a mammon oltárára — nem tőlünk függ áldozatokat hozni, ha kötelességünket sem bírjuk teljesíteni. 1848-tól fogva annyi sujtó capitalizálta magát vállainkra, mint a mennyit nem bírunk.

Annyi sujtó áll a jövendőben, hogy ha el is enyésznek a düledzők, ha lehetséges volna is az eldőlteket az ezeken meggazdagodottak által pótolni, a meddig az megtörténhetik — földön lesz az is, a ki még fennáll! nem elégít ki minket hazánk korcs fiai által a külföld után nyakunkra énekelt refrain: „A magyar indolentiáról“. — Számosan vándoroltak be a cultura fiai közül a külföldről, árva nemzetünket gazdaságra, földművelésre és tevékenységre tanítani. Pénzt és akaratot hoztak magukkal; az elsőt a képzeletükben szűz földben megszázszorozandók — és akaratot ezt minden módon végrehajtani.

Hol vannak?

Ha meg nem haltak, akkor elpusztultak és a hazatértek hirdetői lettek az indolenciának. Miért? — Mert a munkások hiánya, kikre bazirották otthon czélszerű, de itt oktan gazdaságukat, terveiket végrehajtani nem engedte és akkor önmaguk helyett, okozták azokat, kik előbb nem akarták náluk a munkát végezni, míg saját földjeikkel el nem készültek.

Nem indolencia, uraim! nincs ennek jogosultsága! — Éghajlatunk szélsőségei, a forró, száraz nyár és kemény tél nem engednek bizton jövedelmező rendszert. Mint éghajlatunk, jövedelmeink is szélsőségekben mozognak, csak hogy a kedvezőtlen szélsőség gyakoribb mint ennek ellenkezője és egy rossz év által ütött hézagokat öt közészerű sem pótol — pedig ez a rendes arány. Takarmány-gazdaságból kifogyhatatlan bőséget teremteni egy rendesen száraz éghajlatú országban csak egy papiros-gazdának juthat eszébe. Ennek következése nem bőség — de rendezett és szerény jólét lehet csak — és ez igen sok! De kiapadhatatlan adóforrásnak tekinteni eszelőség!

Vissza a tárgyhoz. Kezünket szívünkön mondhatjuk: tehattünk politikai hibákat, tettünk is — de munkátlanok nem voltunk, és ha földünk, melyből ha nem direkt, mégis indirekt mindnyájan táplálkozunk, nem birta teljesíteni a túlságosan felfokozott igényeket, ennek mi okai nem vagyunk.

Nem hiszszük — de nem is lehet, hogy az autokraczia vessen reánk lánczait, hogy nem maga, de más számára pusztítson ki életerőnkéből, hogy uralkodjék nyomor és inség felett — azon egyetlen vigasszal — hogy összeforrasztott vasat

jéggel egy kemény tél segítségével, mely szétmállik, ha tavasz soha sem is jönne — mert a vasra szükség van, és nem lehet másként használni, átalakítani — mint megmelegítve.

— — — — —
Mind ezen és számtalan leginkább ebből folyó bajaink orvoslását hol keressük? — Mit tegyünk?

Jegyzet. Minden gyanúsítás kikerülése végett megjegyzem, hogy magamra nézve bármely reductio előnnyel nem kínálkozok.

A MAGYAR ALKOTMÁNY.

Egy kérdéssel végeztem előbbi fejezetemet, és ezen kérdésre, hogy még felelni is kell, bajaink legfőbbike és annak bizonyítéka, hogy a sok rhétorkodás, hamis következtetések és önzés zavargó árvai keresztülsaptak fejünkön, és ha ebből pillanatnyira felül-emelkedünk, szemeink nem látnak egyebet, — mint porfelleget, melyeket népboldogító plutokratikus olygarcháink azon nemes tusában, hogy ki fog minket és önmagát boldogítani, fölverték.

Kihez térne vissza a nemes fiatal kebel, ha hevétől, és a tapasztalatlan előtt magasztosaknak látszó eszményképei utáni törekvésében házi tüzét és kesergő anyját elhagyta — és a nagy világ hatalma és csábjai után sikertelen kapaszkodásában, — mint egy hajótörést szenvedett széttépett öltözettel — a kétségbeeséstől eltorzított vonásokkal, a hideg haszonlesés ellen menhelyet, és fáradt teste és lelkének, meleg résztvevő keblén ha csak egy percnyi nyugalmat keres és a további harcz ujra felvételére Antaeusként anyjának a szülőföldnek csak érinthetését kéri?

Nem anyánk, nem is barátunk-e már azon alkotmányunk, mely századokig ápolt és ölelt? Nincsen-e semmi okunk visszatérni önzetlen keblére, melyet a haszonlesők ármányai, gyanúsításai és öldöklési kísérleteinek könnyelműen kitettünk? és ő daczára mindezeknek saját erejéből az ősök drága véréből merített szívóságával, magát számunkra fenntartotta? és szeretetteljesen ölelni kész! — Káprázat-e ez, és valóban nem emelkedik-e védelmére egy hang sem?

Az nem lehet, hogy e haza földén bár mely nyelven mondják is ki alkotmányunk szent nevét, megbotránkozva ne zugjon

fel a kebel, és hőskarok ezerei ne védjék édes anyjuk létét és életét.

Az nem lehet, hogy hideg tanuja legyen ezen haza ős népei összege alkotmányuk nehány majom, farsangi polichinelle és pantalon megfertőztetésének.

Az nem lehet, hogy nyomor és inség okozta végpusztulásunkat néma odaadással nézzük közeledni felénk és az agyrétek árnyékától elfogultan kapaszkodjunk üres teoriákhoz.

Hol van az a szabadság, egyenlőség és testvériség, melyeket divatos szabás szerinti parlamentarismusunknak kellett volna kifejleszteni?

Szolgaság van mindenütt az ígért szabadság helyett, a politika és közelet térein; a legnagyobb és legélesebb egyenetlenséget állandósította és fejlesztette plutokracziává az egyenlőség humbug értelmezése, és a testvériség a valóban testvér nemzeteket egymásra uszította. Elnyomás és annak fejlesztése lappang úgy köz mint magánéletünkben, autonomicus öngazgatási jogainkat hid- és út-csinálásra utalják; mintha ez volna egyedül egy megyéhez vagy városhoz, méltó foglalatosság; s mintha ugyan ezen jogot minden magán ember saját kertében is nem gyakorolná! Ezeket még vívmányoknak nevezik — valóban szép volna ha még ezt is megtiltanák. Mi az önkormányzati jogunk — = 0. Van három száz egynehány választott képviselőnk, kiknek nevében néhány plutokratikus olygarcha országol, kiknek egyéb tetteleges joguk alig van, mint haszontalan és cél nélküli hosszú beszédeket tartani az üres teremben a képviselői padok kapacitációjára, kik mindaddig fognak egymással versenyezni, mint Athénében a 30 tyranus, a meddig egy új Pericles őket szét nem ugrasztja.

Épen így volt országunkban legdicsebb királyunk Mátyás fénykora után következő gyászti időkben.

Tűlsulyra vergődtek az olygarchák Dobzse László gyöngé kormánya alatt, egymás között frigyekeket, véd- és dacz-szövetségeket kötöttek és bontottak — kihúzták magukat a megyék biráskodásai alól és az ország kifosztására consortiumokba egyesültek — az ezekbeni résztvétől a központtól távolabb eső erdélyi vajda Zápolya volt a középosztálynak a körülmények által reá szorított vezetője, és önző érdekei szerint olygarcha-modorban inogott jobbra és balra, miként a fő hatalom kívánatának céljai igényelték; habár

az elharapódzott kincszomj mételyétől menten maradt, és ezért nemesebb alakot mutatott, mint társai.

Hazafiúságot sem benne, sem akkori olygarcha-társaiban fel nem találhatunk, — mert ez az olygarchiánál nem is létezhet. Törvény, törvény után alkottatott; és sokaságuk és a sűrű országgyűlésekkel egyetemben jelezték a status kórságát. — Pompa, fény, meggazdagodás vették körül ezen olygarchiát, és körülöttük a bankárok serege vig tenyészetnek örvendett. A pénzhány miatt a török elleni védelemre kihirdetett keresztes-háboru kurucz (crux szótól) pór lázzadássá fejlődött, melyben a köznyomorúság által tönkre ment városi polgárok és nemesek Dózsa György vezérlése alatt résztvettek.

Elnyomatott a parasztság és vele a középosztály is. Az adók még nem tapasztalt magasságra emelkedtek; melyek alól az olygarchia mindég kihuzta magát. Hamis pénz veretett, nemcsak a kincstári pénzverdében, de magánosok által is. Egyes kezekbe tömörödött a pénz, és a közönség pénzhányban szenvedett. A rosszabb értékű pénz devalváltatott felére, úgy hogy a régi jó denárra két új denár számított. Bár a nemesség a parasztsággal egyiránt magát megadóztatta, a kincstár mindég üresen maradt. Mig végre, midőn a hosszas rendetlenség által túlerőre emelkedett török szomszéd az országot végveszélylyel fenyegette — nem volt sem pénz, sem katona és az ország védtelenül állott; Mátyás 30,000-nyi fekete seregének már nyomai sem létezvén. Az ország elkedvetlenedett lakosságára az ősi szokás szerint körülhordott véres kard sem gyakorolt hatást, nem bírta a veszély közelléte felrázni az elcsüggedett honpolgárt, mert boldogtalansága érzetében, a kétségbe esettek szokásaként magát azzal vigasztalta, hogy rosszabbul úgy sem léssen — és bekövetkezett nemzetünk vérsznapja: Mohács!

Közkézen forognak Horváth Mihály és Szalay történeti munkái, úgy Istvánfy krónikája is, olvassuk nem mondom figyelemmel, de csak könnyeden, mint regényeket és meg fog ragadni ezen gyászos időszak hasonlatossága, mert fogjuk látni, hogy Báthory, Szalkay vagy Szalkán, Fuggerek, Thurzók, Sárkány, Hampó, Szerencsés (Salamon nevű keresztelt zsidó) és mások ivadéakai ha a nevek nem léteznek is, de tetteik ki nem haltak, és a megyék és országban választottaink fölémelkedve, mint az ujkor csalde-

mokraczia kinövései, úgy mint 1500-ik év körüli czim- és birtokgazdag elődjeik épen oly nyomoruságra és végveszélyre viszik országunkat. — Mint akkor, tönkre van téve megyeink hatalma — ép úgy mint a kalandosok korában mesterkelt többségek hoznak törvényt — mint akkor, midőn az ország-tanácsban tömörült az olygarchiai hatalom, az most is néhány személy kezében van, kik kalandosaik segélyével (nem jön itt külön tekintetbe bár melyik párt) nem az ország javát, de nagyravágyó terveik valósulását tűzik ki czéljokul, és követtetnek azok által, kik csalfa remények és az ország nyugalma védelméért, vagy a kevesebb rosz reményében hozzájuk csatlakoznak.

Olvassuk a történelmet és vegyünk példát míg nem késő! és ne hangozzék el a vész kiálto hangja a pusztában.

Rettentő analogiával meg van mindenünk mi 370 év előtt végromlásunkat előidézte, és tegyük kezünket szivüinkre; férfias nyíltsággal és a fellobbanó bátorság őszinteségével ismerjük el hibáinkat, — mert nagyok és csaknem megbocsáthatatlanok ezek — nem jobb, sem bal, sem félbal, sem szélső közép és nem tudom mi az mind, a mi ilyes abszurd elnevezések alatt kapaszkodik az országba, oka mindezeknek, — mert meg kell vallanunk, hogy nagy részben a fő okok önmagunk vagyunk, és elaljasodásunk növesztette fejünkre a haszontalan bógáncs és szívó folyondárokot. — Nem egymást recriminálni, de egymáson kölesönösen kell segítenünk ezektől szabadulásunkra.

Igen, sajnosan kell mondanunk, meg van mindenünk, mint akkor volt — de nem Lajos ül a trónon — és nem népünk ellensége Mária, a királynénk — nem Báthory a nádor és az udvarnál a főszemély — nem volt Ártándyok — van még Deák Ferenczünk, ki habár testileg kimerítve visszahuzta is magát, de kiról nem lehet jelenleg megmondani, hogy sympathicus igazmondó ajka oly néma fog e maradni mindig, mint jelenleg és nem fog-e meg felvillanyozni minket még néhányszor hazafiai nemes tüze.

Nagy alak volt mindég, s mint ilyen nagyot is hibázhatott választásaiban, de elég, sőt nagyobb marad, ha netaláni tévedését elismeri — mivel hinni és követni fogja őtet most is „a hívők serege“, mert becsületes jelleméhez nem fért alacsonytság soha.

Birodalmunk külügyeit egy férfiú vezeti, kinek, bár mit mondjanak ellenei, jellemét mocsokkal nem szennyezhetik — kinek

épen kiváló képességeinek tanubizonysága, hogy jelenlegi ellenei vállain emelkedett messze ócsárlói fölé. Szerencsénk, hogy van ilyen, pygmaeusaink között, kinek esze és bátorságában bizhatunk, hogy ezeket nem fogja elpazarolni meddő kísérletekben, hanem tudja, hogy az ország, nemzet, birodalom és önmaga nagysága egy és azonos dolog, egymástól szét nem választható.

Van kész pénzügyminiszterünk, ki nem keveredett a vállalatok tömkelegébe, és a népszerűség halászatán felül állván, az igazat meg meri mondani nemzetének. Igazabb pénzügyminiszterünk még nem volt Ghyezy-nél.

Vannak férfaink, kik 49-ben, a reichsrathok és az októberi diploma korszakában, midőn a szó „tett“ volt, védték a nemzet jogait a hatalom ellen — és csak a félrevezetett nemzet látszólagos nyilatkozata előtt vonultak félre.

Nincs tehát miért kétségbe esnünk — nyitva az utunk legalább látszólag még mindig.

Mi az, mit ősi alkotmányunk ellenei az ellen felhoznak? — tekintsük — rövidség okaért, hogy hosszas értelmezések és indokolások kikerültessenek — ezen alkotmányt úgy miként az valódi szelleme szerént átalakítható, és az életben alkalmazható.

Azt mondták, hogy elavult, túl-élte magát alkotmányunk, mivel arisztokratikus alapra volt fektetve.

Először soha el nem avult egy szükséges tárgy, a meddig azt jobb nem pótolja — még kevésbé a jobbnak reménye.

Másodszor képviselote (szándékosan használom ezen szót) nem egyedül születésre, de földbirtokra is volt fektetve, törvényeink szelleme, mely *nobiles et bene possessionatusokról* — melynek valódi értelme nemesek és oly birtokosokról szólt, kik a magukéból függetlenül megélhetnek. — Elavult a „nemes“-jog, de ha ezt kihagyjuk, a másik rész, mely a lényegét foglalja magában, megmarad — és ez előny.

Hogy ezen, és ily értelembeni képviselot nem élte túl magát, azt hiszem, senki sem fogja tagadni.

Hogy 48 előtt túl-éltnek látszott az alkotmány, annak a születéshez kapcsoltág által előidézett proletár nemesség, melynek

még mostani democraticus törvényeinek is csak régi jogon (?) adnak szavazatot — volt az oka.

Ezen körülmény nyitott tárt kaput, nem a szabad meggyőződés, hanem a megvesztegetett kortesek általi választások és elfajult tanácskozásukra, melyek az önérdék, vagy a kormány merényletei támogatására felhasználtattak, és egy részről a revolutio, más részről az elnyomás foganatosítására voltak irányozva.

Képviseletnek nevezem; mert egy földmivelő országban a föld, és általában a fekvő birtok az ország valódi érdekeinek legtermészetesebb és legmegbízhatóbb képviselője — mert fizetetlen, és saját bőréről lévén a szó, midőn azt védelmezi, védelmezi a vele összekapcsolt polgártársai érdekeit is.

Hogy kell képviseltetni az iparnak, az értelmiségnek és falusi községeknek is, ugy, és a mennyire érdekeik megkívánják, senki sem tagadja.

— — — — —
A megyékkel nem lehet kormányozni, — hangzik az ellenvetés.

Bizonyára igaz, hogy a rendszeresen megmételyezett, és korteskedés által megvesztegetett, zavargásra hajlandó megyék kormányzása, éppen ez által mindinkább nehezült, sőt elképzelhetem, hogy ennek még nem képzelt fokozása ezen bajt idővel, habár meg nem történt, de bizonyosan előidézhette volna — mint hasonló okoknál fogva látjuk ugyan ezt a képviselőháznál.

Lehetne-e ezt a fentebbi módon epurált megyékről mondani? — Azt hiszem, hogy önérdék, ország és megye kihasználási vágy nélkül nem lehet igenlőleg válaszolni.

Az elviselhetetlen magán- és közterhek alatt sinlődő föld- és kézműipar, (mert egyik a másik corollariuma) és az értelmiség képviselőitől ugyan lehetne-e ilyet várni? Mi ok volna reá? Midőn minden religió, polgári és értelmiségi állás képviselve volna, mi szolgáltatathatna okot az elégedetlenségre?

Talán az általános szavazat hiánya, vagy az egyenlőség félremagyarozott elméletének megsértése?

Egyik sem áll; mert az általános szavazat egyedül csak a hatalom uszályhordozója, absurd, és egy

nagy semminél nem egyé b. — Az egyenlőség valódi elmélete pedig épen nem volna sértve, mert beléphetne abba mindenki saját érdemei folytán.

A megyék iránt hibázik az érdekeltség, és már ezért feltart-hatatlanok — hangzik ismét.

Hibázik ám, de ki tette, ki vitte ezt annyira, és mik azon tényezők, a melyek okai a részvétlenségnek.

A megyei igazgató választmány, mely a megyei haszonbérlok és egyedárusai kifolyása, a közgyűlés előtt a tárgyakat megvitatja és tanulmányozza, a közgyűlésnek vélemény néven, de tetteleg vég-zéskép előterjeszti, — ha vita támad, ez legtöbbször csak az igaz-gató választmány tagjai között folyhat; ha azok között vélemény-különbség uralkodik, és ekkor a támadt vita folytán felvilágosított-ván, a jelenlevők bele is szólhatnak — de egyforma fegyverekkel nem vívhatnak, a kérdés minden részleteit ismerő igazgatók ellen, és szerepük ekkor is csak szenvedő — ha pedig az igazgató választ-mány egyet értett véleménye fogalmazásában, akkor a félig meddig hallott felolvasások után a megyei egyszerű virilista, vagy választott tag egyedül a chinai pagodli fejbillegetető mozdulatjaira szorult. — Ez volna talán, a mi érdekeltséget ébreszthetne?

Vagy a minden anyagi bajoktól zaklatott földbirtokos (kik a jelenleg megyének nevezett valamit képezik), midőn lábai alatt évenként jobban inogni és veszni érzi földjét, melyet a sok reá halmozott igény-kielégítésre kényszerüleg kiszarolt, a ki lépésről lépcsre közeledni érzi maga felé a birtoktalanságot, önmaga és családja nyomorát és sülyedését, — különös érdekekkel viseltessék-e az őt kevésbé érdeklő úti- vagy választási kérdésekben, melyekben az említett pagodli szerepét játsza? — Talán másként van a városoknál?

Azt állítják a humbug emberei, hogy midőn a megyéknek a rendes adón kívül még adnak saját megadóztatási jogot, ez az érdekeltséget fokozni fogja, mert mindenki érdekelve lesz felügyelni, hogy túl ne terheltessék, vagy helyesebben, hogy ki ne raboltassék.

Igen a kényszerített érdekeltséget és olcsó megyei adminis-tracziót is kitaláltak az englizirozás eunuchjai — hogy csak a centrumban több investálni való maradjon — érdekükben.

Nem átalották vitatni, hogy az átalakítandó és kinevezett

békebirákból álló megye képes több érdeket ébreszteni, mert a kinevezendő, vagyoni állás szerint növekedő pénzbeli bírság által kényszerítve volna megjelenni a gyűléseken és az igazság és közigazgatás egyes ágait ingyen vezetni.

Tehát az, ki midőn önmaga gazdálkodik, izzad, nélkülöz és még sem bírja egyensúlyozni bevételeit kiadásaival még hagyja el azon iparágát (mert a földgazdaság sem egyéb iparnál), mely őtet élteti és a státus szolgálatjába álljon — ingyen, fizetéstelenül.

Ugyan mily, az őrjöngésig vitt önzés radikalismusa ez! mily képzeletet meghaladó érdek által elbutított szemtelen gúny?

Mindkét esetben azzal akarni gyógyítani a nyomor által egykedvűvé fásultat — hogy még néhány genyrsinór húzassék testébe!

Tudom hogy erre a felelet a magyar indolencián kezdődik és az intenzív és hústermelő gazdaságon és az intelligencia esztelen emlegetésén végződik, más ehhez hasonló elcsépelet közhelyek intercalacziójával.

Bombaszt, igaztalan és üres szó ez minden. Az indolencia elleneink nótájának indokolatlan után-éneklése, az intenzív gazdaság és takarmány-termelés pedig két különböző dolog, mert intenzív gazdálkodást mint ők, nem folytathat minden ember, hol volna a zseb, melynek rovására történik ez? és ha intenzív és takarmánygazdaságról beszélnek, akkor minden anglomaniájok mellett sem tudják, hogy az angol gazda birtoka értékének csak 2, legfeljebb 3 százalékját számítja jövedelmül.

Igenis megkimélése ez az egyes, úgy mint az ország földben rejlő kincseinek, de igen aránytalan nagy investiciót és a jövedelem több évi tetemes csökkentését foglalja magában és épen semmi képességet magasabb adófizetésre nem ad — egy évtized múltva sem.

Én gazda vagyok és szólhatok hozzá.

Takarmány-gazdaságot üzök és egy rendezetlen birtokot 15 év alatt csaknem mintaszerűvé emeltem. — Kezemet szívemre téve mondhatom, hogy semmi fáradságot, semmi költséget, melyet önmagamtól megvonhattam, nem kiméltem. Jó és háladatos földem van, ha nem is az, mit bánátnak neveznek. Hogy ritka kitartásom mellett gyarapodtam volna vagy nagyobb produkezióra képes volnék — nem mondhatom. Hozzá kell tennem, hogy sem ügyességem, sem fáradságomnak nem köszönhetem, hogy megéltem, de csak a

vak szerencsének, mely az egész időszak alatt minden elemi csapástól megóvott, midőn egyszersmind a föld fáradságomért eléggé jutalmazott. De a midőn belátom, hogy többet produkálni képes nem vagyok birtokom becsének alább szállása nélkül, tudom hogy így ez örökké nem mehet, tudom, hogy egyikét egymást követő elemi csapás vesztetnek csiráját hordhatja magában — így vagy hasonlóan van ez minden rangirozott magyar gazdánál és azért kényszerített önvédelmemre emelem fel szavamat.

Hogy miért nem tud előbbre menni a magyar gazda, hosszú és nem ide tartozó elemezni, annyi bizonyos, hogy a köz-elszegényedés között, mindenki ott keres valamit, a hol tud és a kapkodás között kevesebbet és kisebb nyereséggel produkál.

A föld maga, ha egyébbel túlterhelve nem volna, az adót bizonyosan elviselhetné.

Miért terhelték túl és miért nem gazdálkodtak jobban, kérdezhetik azok, kik az ország vagyonát oly kitűnően kezelték.

Először, sok csapás egymásután következése mindent motívalhat, de nem vitatom, hogy egyes esetekben a tönkremenetelben volt része a könnyelműségnek, sőt pazarlásnak is, határozottan ellenzem azonban azon felfogást, mely a szellemi műveltségű embertől minden szellemi élvezetet megtagad és luxusnak mond, feledvén a nagy chemikus erre vonatkozó tanát, hogy az ész működésére, a gondolat produktiójára, ép oly arányos szénsav-fogyasztás szükséges, mint bármely pusztán mechanikai munkához, — de concentráltabb tápban. A túlterheltes által előidézett kényszerű bár anyagi túlproduktió, szenvedés és túlfeszített munkásságra kényszeríti a gondolkodó tehetségeket és ezek túleröltetése agybetegségeket vonván maga után, az egész tömegre terjedő lázas túlzogatottságnak és az egyeseknél nagyobb arányban feltűnő örülés és öngyilkosságoknak okozója. Ezek az észbeli tehetségek ép oly járványai, mint az élelmi cikkek drágasága után a döghalál.

Nem az a kérdés, hogy tökéletes, hogy okos, előrelátó gazdaságos és szenvedélyeiben mérsékelt volt e mindenki, mert oly általános tökélyt, hogy ily kérdések ne tétethessenek, nem fog előidézni soha egy sem azon fix ideájú népnevelési exaltadorok közül, a ki udvarias kifejezéssel maga magát sem tudta a közészerúségen túl és a mindég emlegetett intelligencia színvonalára is emelni.

Nem elméleti theoriákról vagyonszó, midőn

egy állapot bekövetkezett és bevégzett ténynyé vált. Hogy jelen van és a gyulladásba menő tag orvoslást, vagy amputációt kíván, tudni elégséges.

Nem okoskodni, de határozni kell; és ha egy súlyos lánczot hurczoló rabnak lába ennek folytán gyulladásba jött, nem a lábat kell levágni, de a lánczot kell levenni és ha egyénisége veszedelmes, biztosításáról másként gondoskodni, az ártatlant, a meggyógyultat pedig szabadon kell bocsátani.

Meg van a baj, orvosolni, segíteni kell — és nem titkolni vagy halasztgatni!

— — — — —
A megyékkel nem lehet kormányozni! hangzott mindeddig füleinkbe.

Igaz, és ez épen legkitünőbb előnyük, — hogy a könyvfordítók, fináncz-geniek és bumlerok, kiknek csak intrigákra alkalmas koponyájuk korlátozott, zsebük pedig feneketlen, és kitölthetetlen — nem kormányozhatnak, mert fejeiknek a megyék hasznát nem vehetik, sem ők a megyéknek, melyek körmeikre mindég készen tartanak a tanítói fa-kanalat, — de ebben is azt hiszem, hogy csalódtak és nemcsak megyéket, de egy parlamentet sem képesek kormányozni.

Hiszem, hogy a ki a tengertől fél, mint a „háromcsőrű kacsa“ hajóskapitánya, az ellenséges elemmel csak fürdő-kádban fog akarni megismerkedni, és a hajón szárazföldről parancsnokoskodni a parlamentáris zátonyról kiabálván a vezérszót.

De ezekből nem következik, hogy lovas ember ne haladjon jobban előre, mint falovon, akárhány fogadott tanuval bizonyítsa is valaki az ellenkezőt, sem pedig a föld ingóságát nem bizonyítja, ha az elkábitott főnek a láb tagadja meg a szolgálatot.

Ha a megyékkel lehetett kormányozni 800 esztendeig, legyenek megnyugodva, lehet azokat használni még tovább is — és megnyugtatta lesz az ország; mert tudni fogja, hogy a megyékkel lehetetlen a phrázis embereinek uralma, lehetetlen ezeknek az országgyűlés általi támogatása — és leglehetőlenebb ily gazdálkodás, melyre a megyék már rég zajos anathémát mondtak volna ki.

— — — — —

De kár volna ilyenekhez hasonló ellenvetések vitatásával az időt vesztegetni, midőn egy részről csak a vak önzés beszél és a capacitativitót kizárja, és hogy másokat vakítson, maga magát vaknak téteti, ott az érvek leperregnek, és a képviselő-székben ülő azt kényelmesnek találva, onnét nem mozdulni el van határozva, utoljára is csak a széknek kifordítása használ.

A megye képviselői testülete, ha legnagyobb részben választott nem volna is, de ki sem zárna senkit. Minden religió, nemzetiség, vagy polgári osztály vele született jogánál fogva élvezi azon előnyt, hogy senki kinevezésétől nem függve, a midőn ügyesség, ész, munka és kitartással cautióképes lesz, önkényt bele lép a képviselői testületbe, és politikai befolyással jutalmaztatik igyekezete.

Azok, kik tékozlás, rosz gazdálkodás vagy sors csapásai által cautiójóktól megfosztattak, a politikai befolyás sokkal kisebb polczára esnek vissza.

Egy szóval, nem személyes, vagy születés által öröklött kiváltság, de a status sorsában legkivállobban érdeklött föld és ingatlan birtok volna legnagyobb részben a képviselet személyeiben mindég változó censusa.

Hogy a megyék arrondirozása, nem csak kívánatos, de kikerülhetetlen, senki sem tagadja, nem ugyan a könnyebb igazgatás vagy nagyobb megtakarítás nézetéből, mint eddig történt; de hogy a terület és népességet tekintetbe vevő, lehetőleg egyenlő megyékben — ezek által még a nemzetiségek is érvényesithessék jogos igényeiket, — mert a megyei rendszer külön megyei vagy alországgyűlései által külön kezelhetvén helyi és az országgyűlés által külön országos érdekeit, a polyglott állam létezésére az egyetlen lehetőséget nyújtja.

Ezen keret oly tág, hogy abban nemcsak Magyarország, de az összes birodalom, sőt Európa nemzetiségei mind beleférnek; és az egyetlen ellenvetés mi tétethetnék, a status-nyelvnek használata tárgyában keletkezhetnék.

Ezen ellenvetés jogosultsága, meghatározása és mérlegezésénél kicsit vissza kell mennünk a multnak lapjaira, és puhatolnunk kell

az okokat, a melyek a legkevésbé lényegesnek látszó nyelvkérdést oly igen előtérbe tolták.

Ha földi szenvedélyektől menten, hiúság és önzésből kivetközve Jupiter vagy Uranus testvér-planetákból tekinthetnénk a földre, véghetetlen furcsának és homericus nevetésre alkalmasnak látszanék nekünk a földet uralgó fajnak azon praetensiója, hogy a természet azon ajándékát, mely szerint nyelve minden hangok kihozására alkalmas, meg akarja tagadni, és a mennyire lehetséges egy bizonyoshoz ragaszkodni, (nem is a hangok különbségében, hanem csak összeállításában), melyet szülőtől hallott és tanult, lehetőleg megközelíteni kívánván a többi kevesebb hang- és ütem-változatosságra kárhozott állatokat.

Az anyai nyelvhez ezen fanaticus ragaszkodás, melyre itt különösen czélezok, az emberi nemnek a tökéletesbülés elleni ösztöne, mely egyrésről az általános nyelvet keresi, míg más résről a magáéhoz mindenki szorosan ragaszkodik és a másét megveti.

Az említett távolból szemlélők, kétségkívül elhatároznák, hogy a Terra planéta ezen nap-systemának bolondok háza.

De emberek vagyunk és igyekezünk emberi gyengeségeinket kimélni, és nem egymáson sebeket ütni, melyek egyedüli következése a betegség és fájdalom. A nemzetiségek zöme megelégszik, ha nyugodtan hagyatik gyöngé oldaluk és szabadon hiheti mind-egyik, miként az övé a legszebb és legjobb, és nem igyekeznek más nemzetiségek ostentálási viszketeggel maguk terjeszkedését jelezni. Igazuk vagyon és a mi nekünk szent, azt másoknál is szentnek tekintjük. Nem a nemzetiségek, de azok egymás elleni izgatói (vannak egyrészen, és a másikon is) okai, ha ilyenekben fanaticus elkeseredés nyilvánul. El kell némitani egyrésről ugy, miként a másokról az izgatók fondorlatait, és kiengesztelni a másként is elnyomási képzeletben élőket a valódi szabadsággal.

Ha tekintetbe vesszük, hogy a reorganizált megyékben túlsúlyban lesz az értelmiség, és a kisebbség pártoskodása, a korteskedés lehetetlensége által kizárva léssen; igen nyugodtan nézhetünk, ha nem is a magyar nyelv feltétlen és kizárólagos uralma érvényesítésére — a mihez jogunk nincsen — mindenesetre a kérdés legalkalmasabb megoldására — ezt pedig bátran remélhetjük, ha a megyei képviselőlet a vagyoni függetlenségénél kezdődvén, a

megyét saját érdekében nemcsak ellenőrizi, de az országgyűlésen is az utasítás szentül megtartását garantirozza — mivel nem fog akkor az utasítást megtörő követ arra támaszkodhatni, hogy törvénsértését megyéjében a kortesek által hozott utasítások ellenében ismét kortesekkel sanctionáltathatja.

Lényeges különbség, mit az anglomania a királytól megtagadott és miniszteriumának adott által (elméletben) azon kezdeményezési jog, mely a magyar alkotmány szerint a királyt megillette, és ez által királyi előterjesztéseiben az országgyűlésen gyakoroltatott.

A többi különbségek inkább a kormányzati egyes kerekeknek más elnevezései, melyek minden alkotmányban, ugyanazon működési körrel, ha nem ugyanazon nevezetekkel is előfordúlnak.

A nádor-állás belügy és hadügyminiszternek neveztessek is; lényegében mindegy — mert a hatásköre ez volt — az insurrekciót jelenleg a honvédség pótolván.

A tárnok pénzügyminiszter.

Az országbíró igazságügyminiszter, és a többi részletek a consiliumban mind bennfoglaltattak. Maga az elnevezés semminemű arcanum mysticum és csak a humbug kívánta másként etiquettirozását, felelőség alá volt vetve az egyik épen úgy, mint a másik egyik a képviselőháznak, a másik az országgyűlés által az országnak. Ha a parlamentarizmus miniszter bűnös elnézéssel kormányoz, ha visszaéléseket nem csak megtűr, hanem maga is elkövet, ha az ország java helyett csak a magáét tartja szem előtt: birái egyszersmind bűnrészesei és — az egész felelősség csak fallacia, míg a magyar alkotmányban a fő tisztviselők csak országgyűlési szünet alatt vétkezhetnek és az ország követői által a következő országgyűlésen azonnal kérdőre vonathatnak, míg a parlamentarizmus miniszter, a választó kerületeket a megyéknél sokkal jobban vesztegethetvén, jövő biráit önmaga választja és a választások alkalmával netán elkövetett erőszakos törvénsértéseit is sanctionáltatja.

Elvben tehát előnyösebb és biztosabbak a jó kormányzatra a magyar alkotmánynak garanciái, mert ezek az ország független közönségében gyökereznek.

Ha a gyakorlatban elvbeli jósága daczára ezen garancia nem teljesítette köteleességét, ez a korteskedés által megveszteget-

hető megyék hibája volt, melyek utasításai nem a közvélemény, de a kortesek által vívott közgyűlési csaták eredményei voltak — nem a rendszer volt a hibás, de annak degenerációjá, melyen nem észszerűen a javítás által, nem az elkopott derékszög újjal pótlása és a jó kezek visszahelyezése által lön segítve, de az által hogy a veszélyek által kipróbált jó rosszal, czélszerűtlennel pótoltatott. — Lehúztak a jó kerekek, elhányattak mind és a koci szántalpakra helyeztetett akkor, midőn a hó már elolvadt — azaz ha a forradalomban motiválva lett volna az egységes és teljhatalmú kormány (egyedül ad hoc) a parlamentarismusnak 1867-ben alkotmányos szempontból semmi értelme nem volt és csak a valódi szabadság elescamotirozására használtathatott.

A megyék és hozzájuk hasonló városok (nem Korpona és ehez hasonló per abusum királyi városoknak tett városokat értem de csak azokat, a melyek népességüknél fogva ezen elnevezésnek valóban megfelelnek) archimedesi pontjai az egész magyar alkotmánynak, csak is ezek által működhetik az erőműtanban leginkább használt emeltyű, melyre minden többi egyszerű és összetett gépek vissza vitethetnek.

Ez a basis, a melyen a minden többi nyugszik, ez a rúgó, mely az óra mozgását eszközzi és a melynek kifolyása az országgyűlés és annak regulatora a felsőház az órák „akadója“ (Hemmung), mely az inga által a mutatók rendes járását lehetővé teszi és petyegése által is észlelhetővé teszi a gép életét — ha nem is egy val előtt, ki a petyegéstől ijedten visszavonúl.

Hozzája hasonlót lehet ugyan erőszakolt okoskodások és e célra idomított leírások által máshol is találni, ha ez az igazság elferdítésére erőszakosan czéloztatik, de valóban azonost, mely működésében, összetételében és eredményeiben hozzáfogható volna, egyáltalában nem lehet mert ez alatt megfér és megférhet minden nemzetiség, egyenlő joggal dicsekedhetik minden hitvallás, ennek megnyugtató édes árnyékában a szenvedélyek izgatottsága részletesen kitombolhatja magát, s mint közös gyermekek szerethetik egymást zsidó és keresztény, reformált és nem reformált — ha nem önmagukért, de legalább közös alkotmányukért.

Büszkék lehetünk és lennünk kell oly intézményre, mely népünk termékeny kebléből nőtt, táplálkozott és erősödött megtör-

hetetlenné, melynek megdöntésére sem Caraffa véres ítéletei, sem az 1848-iki mámorok, sem 1867-ben páviánok arczfintorgatásai nem tehettek semmit, melynek és hatalmának érvényre kell jutni, ha nem rögtön, mégis a közel jövőben — mert hivatva van, ha a constitutionalismus lenne valaha Európa közvagyona — az egészre kiterjedni, bukják vagy éljen is a nép, mely felnevelte, — áldott légyen bár vagy feledett azon ország, mely lakosainak hő keble érette annyiszor vérzett és áldozott.

Az igazság, — melynek képe a nap, — bármennyit küzdjenek is ellene az öt eltakarozó ködök és felhők seregei — győzelme biztos és mentől tovább takarva volt, annál melegebben üdvözlöztetik megjelenése.

— — — — —
Alkotmányunk helyreállítására két út nyílik előttünk: Tenni — vagy várni.

Az első jobb, és egyedül biztos, mert nem csak a tetterőt bélyegzi, de legtöbbnyire tettet produkál annak részéről is, kitől várni és remélni lehet, mely esetben az első esetleg másodrendűvé alakúlhat.

Tetteinknek tág tér nyílik — legegyszerűbb, ha megyéink és városaink által képviselőinket részben vagy egészben választás vagy sorsolás által végzésileg visszahívjuk vagy utasításainkkal ellátjuk.

Mindkettőhöz jogunk van és ha (meg nem engedve) contestálható volna a visszahívás — utasítási jogunk még az 1848-ik törvények alkotója Róssuth által sem vonatik kétségbe.

Ettől azonban eltekintve, bár létrejöttékkor szellemüket és intentiójukat legjobban ismerhette, általános jogi és a józan ész következtetései megtagadása nélkül ezen jogot kétségbe vonni nem lehet.

Jog, a magán életben csak arról lemondás vagy azzal ellenkező törvény által szűnhet meg és a bitorlás jogot csak elévülés közbenjöttével alakít. Nemzeti közjogot a bitorlás meg nem szűntethet soha, mert az önkormányzati jog a természet törvénye, a józan ész követelménye, melynek folytonosságát legkevésbé akaszthatja meg az üres velőség azon phrazisa, hogy az utasítási jog a képviselői joggal meg nem fér. Ha képviselőről van a szó, ki merészlené tagadni, hogy a megye vagy város — az egyes részek érdekképviselői összegének véleménye

és akaratja előtt vissza kell vonulni, egy kisebb részecskéje által szélnek eresztett képviselő-Verwaltungs-rathnak. Vagy nem-e a józan ész következtetése, hogy ha az egésznek részei fractái zavarba esnek és megegyezni nem tudnak, az ösgyökeres testület maga jegyezze ki az irányt? — Vagy talán néznie kellene érzéstelenül életereje s vagyona elfecsérlését? — Hiszem, hogy ez a humbug-felfogással legjobban megegyeznek.

De élünk még mi, a misera contribuens plebs is, nekünk is van jogunk beleszólani és észlelni, hogy üdv-e avagy kárhozat a mi előttünk áll, vagy reánk vár — nem elégségesek nekünk egy Verwaltungs-rath bár mely fényes ígéretei, és ezek támogatására összeállított kimutatásai — nem tartjuk többé az Offenheim-féle műveletekkel épített és nivellált vasutat (?) azon egyedüli iránynak, mely minket üdvességünkhez vezessen. Elég volt ebből ennyi — és több mint sok.

Midőn az utasítási jog természetileg, alkotmányilag és törvényesen minket megillet, (mert nincs törvény, mely elvette volna tőlünk vagy megye és városainktól) a visszahívás joga pedig csak ennek corolláriuma — mert az utasításnak alávetett követet hazamenetelre is lehet utasítani, és ha nem engedelmeskedik, egy törvénytelen testületnek, egy convent tagjává aljasul.

Mi okuk van képviselőinknek fészkelődni, midőn miniszteriumunkban az irányadó kettő vagy három jeles és önzéstelen administrator és ha van is benne még az eredeti consortiumnak maradványa, az összeg semmi esetre sem olyar, hogy a „periculum in mora“ indokolva volna — sokkal mélyebben gyökeredzik a baj, mint hogy egy-két névváltozkodás az országra egyéb lehetne, mint közönyös.

Nincs egyéb sürgetősb — midőn a haza szenvedés és veszélyben — mint személy-változkodás?

Van királyunk, ki a magán életben is tehetségei, tanulmányai, és munkakész szorgalma által kitünő helyet foglalna; királynénk nem is érdemlett vonzódással viseltetik hozzánk, közös birodalmi ügyeinket egy kitünő magyar vezeti — a nemzet egy rettenetes iskolán ment keresztül, tanúlt és a föld — bár erőszakosan szagattatott fel kérge — a vető-mag befogadására kész. Alkotmányunk hibáinak kijavítására, népünk, országunk és közbirodaljunk megerősítésére és felvirágozására az időpont jelen van, mint talán soha

sem volt — itt van az „alkalom“, melyett Machiavelli, mint költő fest, midőn azt benőtt arczczal ábrázolja, mely kétségessé teszi a megragadhatás távolságára megjelenőnél, hogy távozóban van e már vagy közeledésben, nyomban követve a „bánat“ alakja által — hozzá tévén — hogy a ki az elsőt csak egy perczig késik megragadni, kinyujtott karja már csak a bánatot tartja vissza, mely többé el nem hagyja.

Ily körülmények között csakugyan, nincs sürgetősebb, mint személyváltozkodás és ennek folytán hivatal-osztogatás?

— — — — —

Az actió a haza mentiségére a képviselő-házból nem indulhat ki — érdekeinek, hatalmi állásának ellenkezője ez. Az actiónak tőlünk a közönségtől kell eredni.

Utasítsuk megyéink és városaink végzései által képviselőinket haza — és kérjük feliratilag kegyelmes királyunkat az új országgyűlés lehető mi hamarább összehívása végett — a melyen megyei és városi követeink (az utóbbiak arányos egyenjogúságát előlegesen kimondván) az ország javáról tanácskozándók lesznek — addig is, alaptörvényeink és szokásaink szerint az erre szükséges előmunkálatokat megtétetvén és tekintetbe vévén a nádori szék ürességét, a törvényeink által ezen esetre kijelölt törvényes és felelős tanácsosai közbenjöttével királyi hatalmát gyakorolni kegyeskedjék.

— — — — —

A magyar országgyűlés nem népképviselő! ordítják balekjeik fülébe a nép embereinek önmaguk által felkent papjai, az áldásdús utolsó kenetet tartván magasra kezeikben.

Ugyan tehát mi volna ez uraim? A választó-kerület, a megye vagy város egy töredéke több volna az egésznél? Vagy a sokszor emlegetett intelligentia csak az okleveles mandarin-proletariátusra szorítkozik-e, és vagyonos részének befolyása megfosztja-e a népet jellegétől? a midőn befolyásával nem egyedül oktondi hiszékenység, de tanulmány és a meggondolás érvei is irányadók a tanácskozásokban?

Tudom, hogy a humbug áldemocratáknak mindezekre szükségük nincsen, mert csak tudatlanság között képesek kormányozni és egyedül butaság között kitünni és e felett a nálunk bőven termő képmutatás és vastag intrigáikkal uralkodni.

Tudom, szerintök az a „nép“ az, a „népnek szent szava“, mely önkormányzatra nem képes, és nem hallatja szavát soha.

A nép addig szent előttük, a meddig vakon vezetethetik, és midőn föléje emelkedtek, akkor aljas söpredék, — mely ha moczczanni merészkedik az ágyuk érez-torka szóllítja rendre és nehéz kerekai dörögnek szétroncsolt tagjain keresztül, hirdetvén igétek testté váltát.

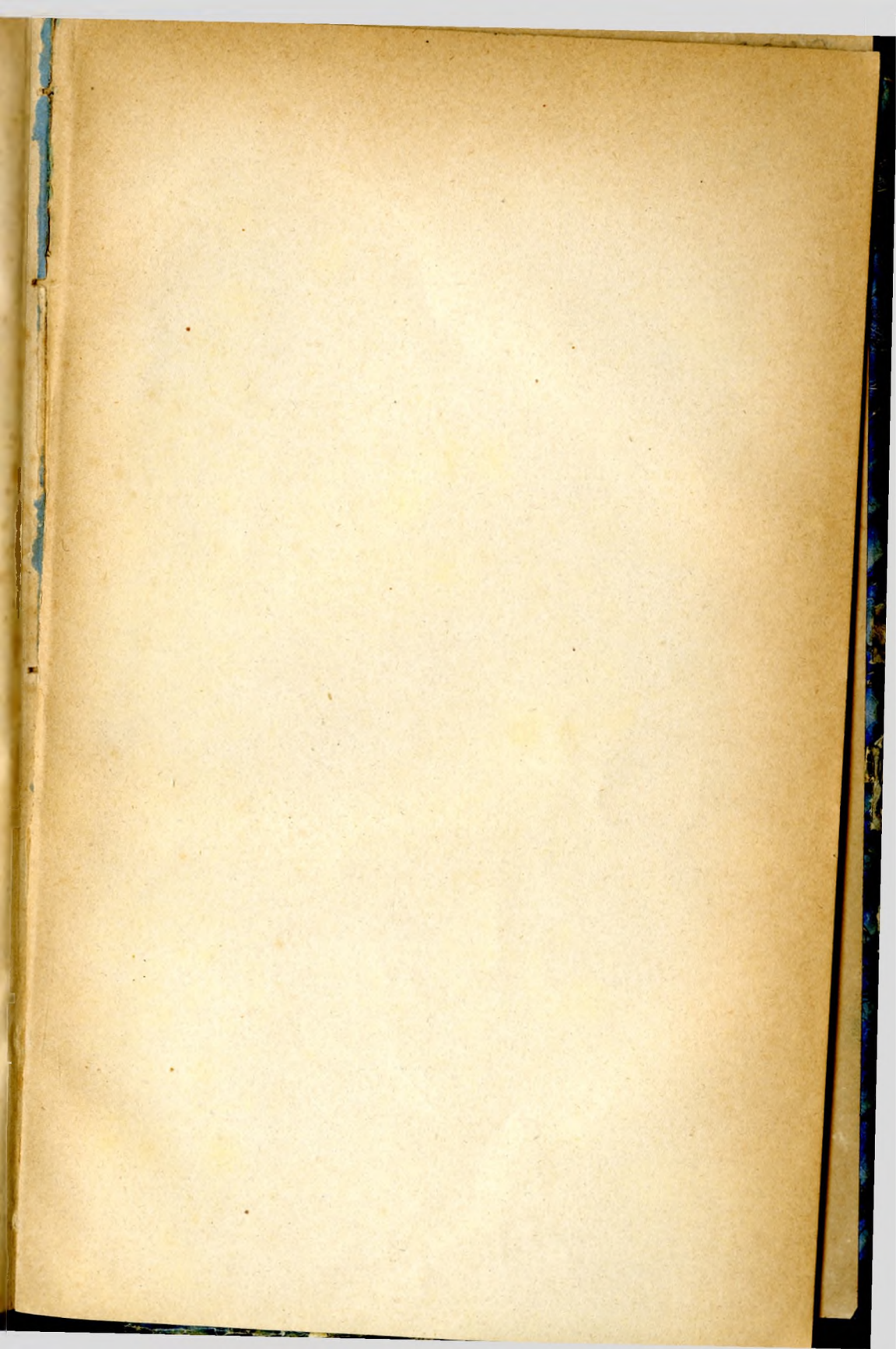
Nem — szerintetek az oly országgyűlés, melyre az intelligentiának is van befolyása — nem „népképviselőt“ ez szerintetek, csak magatoknál kezdődik és végződik — a nép pedig a sok humbug között ügyesen kifiloutiroztatik, és a puszta hangon kívül az önkormányzatban nem jelez semmit.

— — — — —
Nem várhatunk a sült verébre tátott szájjal, — mert ha várni akarunk, szóllani és a tetre előkészülnünk kell.

Súlyt kell szerezni szavunk által bizalmunk embereinek — tudni kell nekik, hogy rokonszenvünk kíséri őket törekvéseikben — ki kell mondanunk és éreztetnünk, hogy nagy koruak vagyunk; és mint ilyeneket nem az elhamarkodás elkapatása, de a higgadt ész józan megfontolása vezet — hogy tanulunk kárunkon, és nem engedjük gyászba borulni e szegény hazát — hogy a köznyomor között össze-uszított testvéreinkkel kezét kézzel szorítva, önmagunk nyugalmit keressük, hogy akarjunk mikép valahára boldoguljon a négy folyam hazája, és követeljük, hogy legyen valahára általatok és számotokra köztünk gyakorolt uszításaitok és nyomoruságaitoknak

vége.

DE BALLAGI GÉZA.

2012

2002